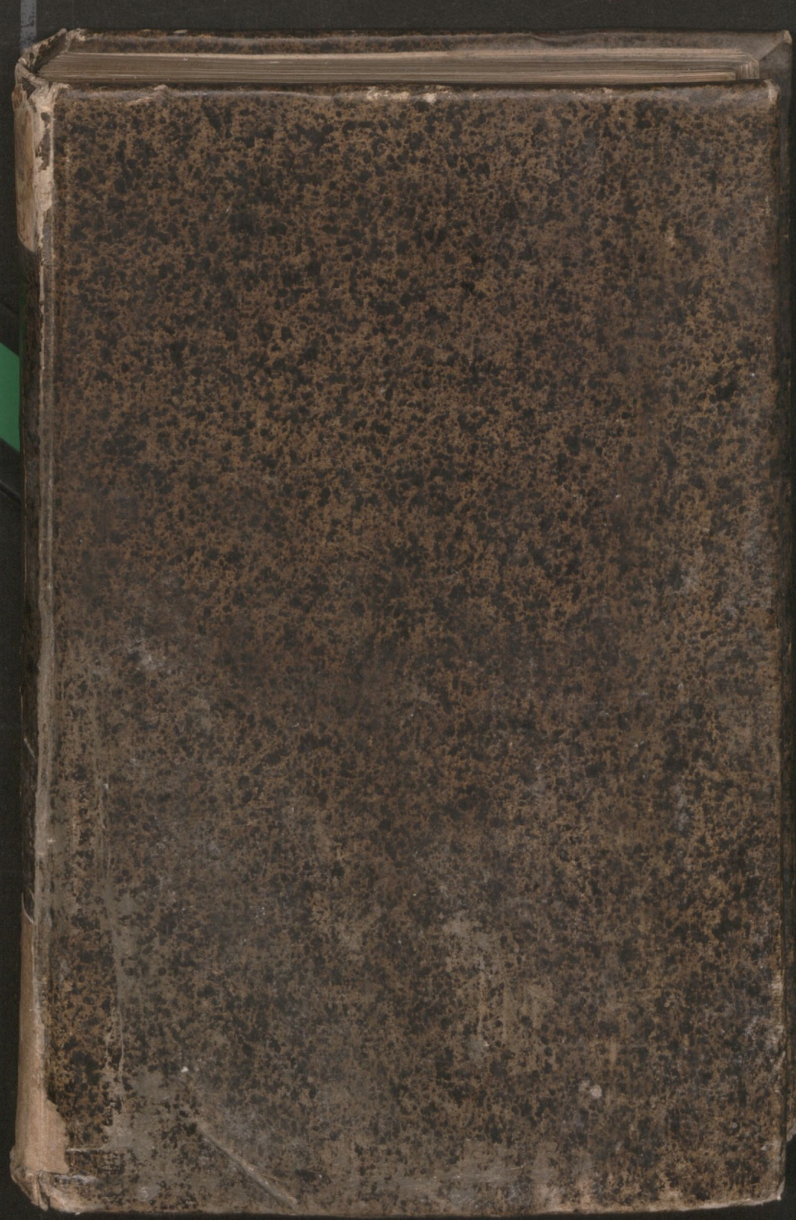

Bibliothecae patriae
offert
Godofredus Achenwall
1752.

De VITA & SCRIPTIS famosi Athei JULII CÆSARIS VANINI TRACTATUS SINGULARIS

in qvo

GENUS, MORES & STUDIA

CUM IPSA MORTE HORRENDA

E SCRIPTIS SUIS RARIORIBUS

ET ALIIS FIDE DIGNIS AUCTORIBUS

SELECTA SUNT & NE CUI OFFENDICULO

FORENT ERRORES ILLIUS

SIMUL SUNT REFUTATI

EDITIONE SECUNDA AUCTA

ET CORRECTA

â

JOHANNE MAURITIO

SCHRAMMIO,

Scholæ Regiomontanæ in Neo-Marchia Rect.

Cüstrini, Typis & Sumptibus GODOFR. HEINICHII, Reg. Regim. Neo-March. Typogr.

MDCCXV.

VIRO
SUMME REVERENDO PERILLUSTRI &
EXCELLENTISSIMO DOMINO
DOMINO

MARQUARTO LUDOVICO

LIBERO DOMINO
de

PRINCEN,

HEREDITARIO CAROVII
SERENISSIMI
REGIS in BORUSSIA
CONSILIARIO INTIMO, EQUITI
ORDINIS BORUSSICI, CONSISTORII
PRÆSIDI, RERUM FEUDALIUM
&
ECCLESIASTICARUM DIRECTORI CA-
NONICO TEMPLI MAGDEBURGICI
CATHEDRALI

Felicitatem!

SUMME REVERENDE et PER-
ILLUSTRIS

DOMINE!

JUlius Cæſar Vaninus, cum vivus multos cauſæ malæ patronos qvæſiſſet, moriturus nullos inveniſſet, diu mortuus tutores, qvos nullos teſtamento inſtituit, nactus eſt, & qvos non ſperavit filios, habet heredes. Cujus vitam etſi deſcripſerant multi, tamen ob aliorum ſententiam, qvi dubitant, poſſe hominem, qvi naturam Deam credit, cœca cupiditate & fraude mali genii animum in deteriora de-

fle-

flectere, ante annos septem pluribus verbis exposui. Qvæ cum Perillustris Danckelmanni magno nomini qvondam esset inscripta, nunc latius diducta gratiam ambit Tuam, Vir Excellentissime, qvi successione pariter atqve virtutibus defuncti munera ornas. Qvodsi qvid levitatis, dedicandi libertate committo, culpam qvidem meam non deprecor: Si qvid criminis scribendi genere, magnitudinem animi Tui imploro. Nec ipse sol suas odit umbras, licet radiis suis indignæ videantur, qvandoqvidem ædificia, qvo altiora sunt eo longius adumbrare, objecto lumine solet. Feras ergo æqvo animo, commentationem hanc informem noctu, lucem ex splendore nominis Tui petere. Nec sic virtutum Tuarum laudi qvidqvam derogabitur, qvoniam, qvod ex argu-

men-

mento horridum est, singularis Tua humanitas & mirus favor in eos, qvi placere bonis ingenio student, eo gloriosius superabit. Qvod superest, consilia reipublicæ Tua, qvibus multarum gentium salus & incolumitas nititur, ut secundet Deus, indesinenter exopto,

Summe Reverendo ac Perillustri nomini Tuo

Regimonti tertio Calendas Octobris: 1715.

addictissimus
Johannes Mauritius Schramm,
S. R. Rector.

J. M. Schrammius lectori S.

CUm me typographus, qvi qvondam Vanini vitam typis expresserat, rogaret, ut si qva essent, qvæ huic argumento addenda viderentur, qvod iterum eandem evulgaturus esset: satius duxi animos hominum additione adversus impietatem præmunire qvam diductione nimia ad ejus meditationem provocare. Hinc totum caput primum qvo crevit nunc libellus, in probanda librorum sacrorum auctoritate, fere absolvitur. Non sum nescius, esse sectatores qvosdam extremæ hujus malitiæ, qui, qvod sibi non probare dicta Scripturæ communia singulorum auctorem sanctissimum videntur, de omnibus dubitare malunt, qvam

ub-

ullum â Deo Inſpiratum credere. Solet Prophetis hoc proprium dici, ut ſemper de Chriſto qvædam prædicant futura. Hoc ex omnibus probari poſſe non nego, in aliis tamen ſcriptis ſacris omnibus non neceſſarium eſſe duco. Qvæ in fine ſunt addita, ad qvorundam amicorum qvæſita, ut explicate magis dicerem, qvæ de Vanino ſentirem, reſponſa eſſe volui. Utcunqve autem qvisqve de hoc homine ſentire voluerit, nos nemini ea de re dicam ſumus ſcripturi. Hæc tuo judicio, lector, præcipienda duxi, ne qvæſtionem hiſtoricam uti fidem ipſam omnibus modis renitendo defendendam me velle putes. Vale!

Caput I.

SUMMARIA.

ATheorum ſcripta §. 1. impoſtor de tribus §. 2. 3. Num Cæſar. §. 4. Vaninus Apoſtolus §. 5. ejus natales §. 6 ſtudia domi cœpta §. 7. in academiis continuata §. 8 -- 12. præceptores: Cardanus §. 12 -- 17. atheiſmi ſuſpectus §. 18 - 20. Pomponatius §. 21. Divinarum literarum auctoritas §. 22 -- 24. cur ab his viris ſpreta §. 25.

§. 1.

MAgnum ſane detrimentum cepit librorum incuria perditorum aucta in dies ſingulos diſcentium literatura; Sed tantum non eſt qvod amisſis illorum ſcriptis damnum facit, qvi Deum negant, qvin vir Chriſtianus id ferre posſit. De tribus impoſtoribus magnis impoſtor longe maximus librum qvendam exaravit, cujus cum prioribus ſeculis in his terris nulla fere inſpiciendi copia daretur, fuere qvi proximis in multas lingvas transferrent mundanæ potius curioſitati lucrandi cupiditate qvam reli-

gioſo ſilentio officio ſuo ſatisfacturi. De aucto-re qværendo non multum laborant, qvi primum exemplar ultimis temporibus vitio nimis curio-ſorum indagatorum effictum ab homine impro-bo putant. Alii aliis iisque doctis viris in Italia præſertim degentibus hoc crimen imputarunt. (a) Qvæ licet incerta omnia; inter Muhamme-danos tamen & Barbaros primi ſceleris archite-ctus potius qvam inter Germanos qværendus vi-detur, cum multi inter eos de Naturaliſtarum ſecta & Mahometem & Chriſtum pari modo con-temnant. Horumqve ſententia maxime imbuti ſunt Jtali quod ex vicinitate locorum & dire-ptione Saracenica horum mens eadem peſte infe-cta laboret.

(a) Vide Fortſetzung der Monatlichen Unterredun-gen Wilhelm Ernſt Tentzels des dritten Repoſi-torii anderes Fach p. 198 -- 202. qvi verba â pon-tifice Friderico II. Cæſari imputata anſam dediſſe huic libro opinatur.

§. 2.

Fruſtra autem monſtroſi fœtus paren-tem ex mendacio pontificis Gregorii noni Fride-ricum ſecundum Romanum imperatorem qvidam crediderunt. Nam, etſi pontifex in ſacra proſcri-ptione, qva imperatorem imperio exutum vole-bat verba ipſius ſpecioſe indicare ſimulat, dum, *iſte Rex* inqvit, *peſtilentiæ, â tribus Baratatoribus, ut ejus verbis utamur ſcilicet CHriſto JEſu, Moyſe & Ma-hometo, totum mundum fuiſſe deceptum; Et duobus e-*

orum

orum in gloria mortuis ipsum Jesum in lignum suspensum manifeste proponens super dilucida voce affirmare vel potius mentiri præsumsit, qvod omnes fatui sunt, qvi credunt nasci de virgine natum Deum, qvi creavit naturam & omnia potuisse. Hanc Hæresin illo errore confirmans, qvod nullus nasci potuit, cujus conceptum viri & mulieris conjunctio non præcessit & homo debet nihil aliud credere nisi qvod potest vi & ratione naturæ probare. (a) Est tamen hæc infesti animi incusatio omnibus calumniatoribus attendentis, qvi mali qvidqvam de Cæsare ad ipsum deferre poterant, ne injuste damnatus videretur inimicus, adeoqve nulla fides illi habenda. Nam & ipse Paris qvi verba pontificis retulit addit populo suboluisse fraudem veteratoris eumqve dixisse: *Qvid sibi vult istud? retroactis temporibus imposuit papa Imperatori qvod ipsi Machometo legiqve Saracenicæ plus concessit qvam Christo vel legi Christianæ: nunc autem in sua invectiva epistola imponit eidem qvod tam Mahometem qvam JEsum vel Moysem, qvod horribile est recitare, vocat Baratazem.* (defraudatorem) *In epistolis suis humiliter de Deo scribit Imperator & catholice nisi tantum qvod hæc ultima papali personæ derogat, non officio: nec publice prædicat, nec procaciter sustinet qvicqvam hæreticum, ut novimus adhuc vel prophanum. non usurarios nobis misit vel raptores redituum.* (qvod papa sæpe fecerat)

(a) Vide Matthæi Paris Monachi Albanensis Historiam Majorem editore Wilielmo Wats Londin. impensis A. Mearne ad Ann. 1239. p. 455.

(b) idem Paris ib. p. 460.

§. 3.

Sed cum ipſe Cæſar reſponſione ſua data ad purpuratos curiæ Romanæ fortiter cauſam ſuam defenderit nec omnium in manibus epiſtola volvatur, eandem, ut à Petro de Vineis, qvi Cæſari â Conſiliis erat, conſcripta eſt addemus. Illius autem hæc ſunt verba: *In exordio naſcentis mundi provida & ineffabilis Dei providentia, cui conſilia non communicant aliena, in firmamento cœli duo ſtatuit luminaria, majus & minus: majus, ut præeſſet diei minus ut præeſſet nocti. Qvæ duo ſic ad propria officia in regione Zodiaca offeruntur, ut etſi ſe multoties ex obliqvo reſpiciant, unum tamen alterum non offendit. Imo, qvod eſt ſuperius, inferiori ſuam communicat claritatem. A ſimili eadem æterna proviſio in firmamento terræ, duo voluit ineſſe regimina, Sacerdotium ſcilicet & imperium, unum ad cautelam reliqvum ad tutelam, ut homo qvi erat in duobus componentibus diutius diſſolutus, duobus retinaculis frenaretur & ſic fieret pax orbi terræ omnibus exceſſibus limitatis. Sed ſedens in cathedra perverſi dogmatis, Phariſæus unctus oleo nequitiæ præ participibus ſuis noſtri temporis Romanus pontifex, quod de cœleſtis ordinis æmulatione deſcendit, evacuare nititur. Et credit forte cum ſuperioribus convenire, quæ natura, non voluntate ducuntur, noſtræ majeſtatis jubar intendit ducere in eclipſim, dum veritate in fabulam commutata, plenæ mendaciis ad diverſas mundi partes papales mittuntur epiſtolæ de complexione, non de ratione accuſantes noſtræ fidei puritatem. Scripſit enim ſolo nomine papa, nos beſtiam aſcendentem de mari, plenam nominibus blasphemiæ pardique varietatibus circumſcriptam.* (a) *Et nos ipſum belluam illam aſſerimus*

de

de qva legitur: Exibat alius eqvus rufus de mari & qui sedebat super eum sumebat pacem de terra, ut viventes invicem se interficiant. Nam â suæ promotionis tempore, iste pater non misericordiarum sed discordiarum, desolationis & non consolationis, solicitus procurator totum mundum ad scandala excitavit. Et, ut verba sua recto sensu interpretemur, ipse draco magnus qui seduxit universum orbem, Antichristus est, cujus nos dixit esse præambulum & alter Balaam conductus pretio, ut malediceret nobis, princeps per principes tenebrarum, qui abusi sunt prophetiis. Hic est angelus prosiliens de abysso, habens phialas plenas amaritudine ut mari & terræ noceat (b) Inseruit enim falsus Christi vicarius tabulis suis, nos Christianæ fidei religionem recte non colere ac dixisse tribus seductoribus mundum esse deceptum: Quod absit de labiis nostris processisse, cum manifeste confiteamur unicum Dei filium, coæternum & coæqualem patri ac sancto spiritui, Dominum nostrum Jesum Christum, ab initio & ante secula genitum: processu temporis missum in terris in subsidium generationis humanæ, non de potentia ordinata, sed de potentia ordinante: qui est de gloriosa virgine matre natus, passus postmodum & mortuus secundum carnem & alteram naturam, quam assumsit in utero matris: virtute deitatis, â morte post triduum surrexisse. Mahometi vero corpus in aëre pendere didicimus, obsessum dæmonibus animam inferni cruciatibus deditam, cujus opera tenebrosa fuerunt et contra legem excelsi. Mosen vero amicum Dei & familiarem, vera docente pagina fuisse tenemus, in monte sinai cum ipso tenentem colloquia, cui Dominus rubum accendit: per qvem signa & mirabilia fecit in Ægypto & Hebraïco populo lex tradita declarat ipsum postmodum vocatum

rum ad gloriam cum electis. In iis & aliis accusator noster & æmulus ponens adversus filium matris ecclesiæ scandalum, contra nos mendaces & venenosas notas mundo inscripsit. Sed si rectitudo sensus apostolici non fuisset intrinsecus impedita nec præposuisset impetum rationi qui dominatur in ipso talia non scripsisset, nec ad suggestionem illorum, qui tenent lucem tenebras & dicunt malum bonum, qui suspicantur mel esse fel, per locum ab opinione qui est debilis & infirmus, cum verum esse falsum, cum non esse convertatur. Opinio vero sic indifferens ad utrumque, uno gradu distans â fide in hujusmodi papalis conscientiæ hostium infringi minime debuisset. Super quibus omnibus vehementer cogimur admirari & nostræ mentis quietem multa vexat turbatio, qvod vos qui estis ecclesiæ fundamenta, columnæ rectitudinis assessores, Petri urbis senatores & orbis cardines, non flexistis motum judicis fulminantis, quemadmodum superiores planetæ faciunt, qui ad retardandam magni corporis velocitatem contrariis motibus opponuntur. Revera imperialis felicitas papali semper impugnatur invidia. Unde Simonides interrogatus, cur invidos non haberet? respondit: quia nihil feliciter gessi. Et qvia prospera nobis, Deo benedicto, cuncta succedunt, præsertim cum Lombardos rebelles nostros ad mortem prosequimur, quos ipse prædestinavit ad vitam. Hæc est causa qvare pontifex ipse apostolicus ingemiscit & nunc de consilio vestro felicitati nostræ instituerit obviare, verum de potestate ligandi & solvendi forte ipse dominus gloriatur & pungit. Sed ubi virtus deficit potestatis, ibi subservit abusus. Hoc in eo intelligitur qui regiæ potestatis magnus princeps, eximius prophetarum restitutionem poscebat spiritus principalis, qvia polluerat officii dignitatem. Sed secundum quod indissolubilia non solvuntur, ita & intelligibilia non ligantur. Quod

ex eo manifeste probatur, quia sacra scripta instruunt, mortificant animas quæ non moriuntur et vivificant qvæ non vivunt. Potest ergo, quæ non sunt digna potentiæ quantum & qvando. Nam cum Deus omnia possit est aliud qvod non potest. Sane, si verus esset pontifex, innocens, inpollutus, segregatus â peccatoribus haberetur, non jurgiorum victimæ sed hostiarum pacificarum pacificus immolator: & poneret incensum odoris non doloris, nec pontificium in maleficium commutaret. Si verus esset pontifex, verbum prædicationis non traheret in fructum dissensionis. Nec ex hac accusabimur hostis ecclesiæ matris nostræ, quæ sancta est in genere suo quam cum reverentia colimus & amplectimur cum honore, divinis sacramentis ornatam. Personas tamen singulares & corruptioni subjectas, â medio recedentes, penitus reprobamus. Et qvia injuriæ non sunt transitoriæ, qvæ nostræ majestati jugiter inferuntur & animum super iis lenire non possumus nec debemus utique, nostram potentiam relaxare cogimur ad vindictam. Vos vero qui estis viri ad saniora consilia constituti, sensus & rationis excellentiam obtinentes, rugientem adversarium nostrum, â processu, cujus detestabile fuit initium, penitus revocetis, verum conseqventias, ex caussis præcedentibus attendentes. Alioquin utraque terra sentiet qvaliter in persecutorem ac consequentes principes & fautores procedat Augustus & qualiter ferro Cæsareas inferat ultiones. (*a*) Circa hæc verba in margine explicante epistolarum edendarum auctore Simone Schardio adscripta typis sunt verba quæ sequuntur: Cum anno 1242. Fridericus Cunradum filium imperatorem Francofurti fecisset, dixisse ibi apud pontificem Gregorium per Landgrafium Thuringiæ delatus est: Tres in regimi-

giminibus ſuis mundum ſeduxiſſe *Moyſen* judæos, Chriſtum Chriſtianos. Mahometem Gentiles, qvare Gregorius incitatus eum excommunicavit. Sed hanc delationem Henrici Thuringi magis falſam qvam veram fuiſſe ejus in Romanorum regem poſtea facta electione ſatis probatur. Chronica Thuringiæ : (*b*) Non mirum hæc papam finxiſſe qvippe avitum odium ſaxonum in ſvevorum gentem ipſi notum erat & qvod potentia huj9 imperatoris ob repoſcendas provincias imperio ſubductas ipſi quotidie timenda erat variis artibus Cæſari interitum moliebatur. Nam primo fulmine anathematis eum cogebat in Syriam navigare ut bello recuperaret Hieroſolyma Chriſtique ſepulcrum ab hoſtibus vindicaret. Cæſare expeditionem movente in Barbaros papa per legatos Soldanum eorum ducem ſollicitabat ne terram Cæſari redderet. De quo queritur Cæſar epiſtola vigeſima ſecunda (vid: Petr. de Vineis pag. 154.) his Verbis : *Dum præter impedimenta qvæ nobis in Syria præparat per nuntios & legatos qui Soldanum literis ſuis, qvas nos captis eorum latoribus in publicum teſtimonium reſervamus, ne nobis terram divino cultui deditam redderet, cum regni Hieroſolymitani viribus munierunt.* Cum vero jam in Syria rem contra Sultanum ſtrenue ageret papa exercitu conſcripto Siciliam regnum Friderici occupabat, præfectique ejus, ut Cæſarianos in ſuas partes traherent jurejurando affirmabant : Cæſarem in Syria captum eſſe. Cæſar audita fraude Gregorii ex Syria reverſus eſt ablatum regnum recuperaturus neque feliciter geſta cum papa vereretur ne

in-

infesto animo suas provincias persequeretur statim ipsi ocurrit rogans ne ecclesiam iterum terreret exercitu quæ pacem quam maxime colere optaret ne ulla re causa timoris fidelibus præstaretur. Interea per literas omnes in Italia quos noverat homines factiosos contra Cæsarem excitavit filiumque cum exercitu patri succurrenti transitu in Italiam prohibuit. Sed cum præter opinionem Fridericus seditiosos ad officium redire cogeret, papa hortabatur eum ut Romanis bellum inferret quod sibi non per omnia obedirent. Cæsar dicto pontificis paruit Romanosque tanquam hostes ecclesiæ armis persequebatur. Hos cum pontifex videret minus robustos ad resistendum Siculos iterum ad seditionem in Cæsarem compulit ut is bello continuo distraheretur. Hanc cum ipse compositurus ex Romanorum ditione discederet suis tamen pontifici præsidio relictis is inscio Friderico clam fœdus cum Romanis faciebat. Ita rediens omnia sibi infesta cum videret multa in Longobardos moliebatur Cæsar, pontifice quocunque modo poterat ipsis suppetias adferente. Tandem, quod turbator pacis publicæ dicebatur ipse pontificem accedebat cum filio animum ejus ut placaret & hoc crimen â se amoveret. Non tamen reconciliari se cum Cæsare ante passus est quam causam Lombardorum papæ componendam traderet. Quod ut fecit Cæsar & ex sententia papæ pax seditiosis Lombardis concessa erat, ne idem tamen eadem otii felicitate frueretur movit Lombardos civitates Cæsarianas

bello invadere ipſumque iterum ad arma cogere. Hæc qui conſiderat videt facile multa in Cæſarem, ut ægre faceret, papam effinxiſſe.

§. 4.

Quocunque autem tempore ſcriptus ſit iſte liber qui ſecundum aliorum ſententiam & hunc titulum gerit: La beſtia della religione, non tamen cũ aliis ejꝰdem farinæ tantũ damni intulerunt fidei Chriſtianæ quam qui callide & per cuniculos eam ſubruunt. Vanini liber eſt de Amphitheatro inſcriptus, qui nuper in manus meas calamo licet exaratus pervenit. Dici non poteſt, quam inimicum ſe improbo huic errori ſimulaverit homo felicis ingenii utinam & meliorum partium in hac materia ſemper & ex animo fuiſſet! Non tamen fruſtra laboraverit, callide & per cuniculos ſubruere divinæ veritatis fundamenta periculoſus ille religionis hoſtis ſi nobis impoſuerit ficto defenſionis fervore, quod & fecit aliis nonnullis viris qui narrationes Pontificiorum de exuſtis Hæreticis circumſpecte tractaverunt. Nam quorum judicio toties damnata veritas eſt iis credere teſtibus, iniqui judicis eſſe ducunt: & illius libri lectio de probatione accuſatorum, mirum qvantum detrahit, qvem videntes Chriſtianam religionem multis verbis propugnantem, injuriam ſcriptori fieri facile inducuntur, ut ſtatuant. Ultimus vero qui cuilibet ambiguo omnem dubitationem eximere valet, non eſt in manibus omnium ſed in ſcriniis latet ſelectarum bibliothecarum, dum prudenter ca-

vent

vent viri circumſpecti ne perlectis ejusmodi ſcriptis aliorum faciles in declivia animi rapiantur. Hujus ergo non mihi videtur hunc librum ſuis latebris relinquendum eſſe ſicubi argumento eſſe poſſit ad detegendam Vanini fraudem qua priorem compoſuit, ne majori in periculo conſtituantur dubitantium animi auctorem hunc fidei Chriſtianæ nullam voluiſſe maculam adſpergere cenſentes, quam ſi impia ejusdem dogmata legerint : dum modo adverſus ejusdem nefarios auſus firma cauſæ fiducia corroborentur. Neque enim de manifeſtatis hujus ſcurræ opinionibus eſt quod timeamus, dum quilibet Chriſtianorum cui ſacræ ſcripturæ auctoritas infixa eſt, ſtultiſſimas eas nulloque ſuffragio dignas facile judicaverit. Optandum quidem foret nunqvam mortalium pectora occupaſſe tantam dementiam, qua creaturæ creatorem nihili ducunt, omniq; conatu in id juxta incumbendum æternis potiꝰ ſepulta tenebris jaceret abominanda inſanorum ſententia ; ſed impietate jam vulgo nota: qvippe noſtris temporibus lixæ diſſentire in cauſa hac ardua & argumentis Atheorum eandem oppugnare audent: minori damno objecta ipſorum divulgata refutabimus quam intermiſſa horrebimus. His de cauſis hunc doctrinæ male ſanæ (a) decimum quartum prædicatorem Neapoli in univerſam Europam exeuntem, quem ſe faſſus eſt moriturus, ex auctoribus fide dignis deſcribemus, inſperſa breviter reſponſione ad impoſturas ejusdem ubi opus erit. Non aliter rem ipſam

ſam tractaturi ſumus; hinc quicquid lectori ob oculos ponitur de VITA SCRIPTISq; VANINI actum videbit.

(a) Antequam Toloſæ rogo imponeretur publice coram ſupremo ſenatu faſſus eſt Neapoli ſe & tredecim alios fuiſſe emiſſos qvi per omnem Europam Atheorum doctrinam diſſeminarent ſibi autem deſignatione aut ſortitione contigiſſe Galliam in qua Lutetiis præcipue & alibi nefario iſto apoſtolatu ſtrenue functus eſt, referente Merſenno Comm: gen. p. 671.-673. it. Voet. diſp. ſelect. P. I. de Atheiſmo P. 4. p. 202. 203. ubi poſt adducta Mercurii Galliti verba ſic ſcribit: *Sunt & alii, qui ejus meminerunt: Continuatio Mercurii Gallo-Belgici & Graumontius in vita Ludovici XIII. Sed qui mitius de illo ſentire & pronunciare videntur: uti vir eruditus plurimæ lectionis mihi nunc indicat: nam libri nunc ad manum non ſunt nec vacat inquirere. Sic ergo hic Vaninus inter eruditos Atheos tanquam aquila aut Homerus quis, â quo omnes alii denominari aut ad qvem Atheiſmi omnes reduci poſſunt:* Quibus verbis eruditos quosdam patet in cauſa Atheiſmi excuſare Vaninum, eundemqve hujus impietatis ducem à multis recte vocari quo magis ad evincendam è ſcriptis hujus hominis veritatem amore ſtudioque literarum inducimur.

§. 5.

Lucilius Vaninus Neapolitanus, qui ficto Julii Cæſaris nomine vel â perſecutione(a) vel arrogantiæ ſtimulo tutus eruditis innoteſcere

re voluit, Johannis Baptiſtæ Vanini & Beatricis Lobez de Noquera filius fuit. His, cum pater à Franciſco Comite Caſtrenſi comitatui qui à Caſtro Minervæ originem ducit, præfectus eſſet, filius Tauriſani (b) in regione Apuliæ Hydruntina natus eſt, quem ê Baptiſmo quo Romanis ritibus Pontificiæ religioni initiabatur, Lucilium dici voluerunt. Iidem puerum ingenii dotes non ſpernendas præferentem literis imbuendum curarunt, qvibus tantum profecit, ut nemo omnium, qui viderent ipſum, auſus non ſit de eo ſperare optime virumque eruditum augurari. Erat enim ultra maturitatem annorum acris judicio, ſtudiorum amator ſedulus, ſed & vanus ſcientiæ ſuæ oſtentator, tantaque gloriæ cupiditate ut ad perniciem ſui licet ignominioſiſſimam inde protraheretur. Quod ut à virtute facilius perſonam induit, tanto periculoſius ducendum vitium celerique correptione in puero temperandum fuiſſet. Sic enim, credo, inſignem hunc Theologum fuiſſe laudaturos qvi peſſimum ex arrogantis Atheum factum execrati ſunt. Sed ad Lucilium revertimur.

(a) Nam Italia Profugus in Galliam ubi pervenerat nomen mutaſſe veriſimile eſt, nec una contentus mutatione fuit ſed parentis genus cum nomine ſpernens propoſuit ſibi ê materno poſtea cognomen aſſumere. Quam ob cauſam id fecerit his verbis in libro de Arcanis Naturæ p. 492. deſcripſit: *Romæ adeſt Theologus cui meum eſt nomen, prænomen & co-*

gno-

gnomen, itaque laus non magis ad me tot ſtudiorum laboribus defeſſum, quam ad illum otioſum pertinet. Reſpondet Alexander: Illuſtriſſimum matris tuæ familiam: Lopez de Noqvera: tuorum librorum inſcriptioni juxta Hiſpanum ritum addere debueras

(b) *Ego cum Tauriſanum patriam meam nobiliſſimam & velut in orbis annulo gemmam peterem mœſtum cornicis cantum audivi* ibid. dial. 56. p. 424.

§ 6.

Poſtqvam hic ad modum adoleſcentulus rudimenta Latinarum literarum ſub præceptoribus domeſticis poſuerat, in primis Ariſtotelicæ Philoſophiæ placita avide hauſit, qvibus etiam ſic eruditus eſt ut non modo in diſciplina firmandæ rationi inſerviente ſed ſublimiori ea hujus Philoſophi de Deo rebusque cœleſtibus juxta ac terrenis agente cuique facile doctiſſimus haberetur. Placuit animo juvenili transcendens ſimplicitatem Sacerdotum ſuorum gentilis eruditio quippe fraudibus adaucta vulgi credulitate cuivis ſapientiori divino verbo morumque ſanctitate nudata fides patebat. Igitur accidit huic quæ multis calamitas Italis Machiavello Cardano, Pomponatio aliisque Catholicæ doctrinæ ſectatoribus ut vel parum vel nihil divinæ veritatis credere quam in veritate male defenſa multa ſimul falſa & cũ ratione pugnantia recipere voluerint, dum curiæ Pontificis adverſaria religio vera, ut ſi Hæretica eſſet, ad gentes Romanis quondam inimicas ſubjectasque proſcriberetur. Atque adeo non abs re eſt quod notat Verulamius inter

cau-

causſas Atheismi eſſe ſcandala ſacerdotum verumque eſſe quod Bernhardus innuit: *Non eſt jam dicere, ut populus ſic ſacerdos; qvia nec ſic populus ut ſacerdos.* (a)

(a) Serm: Vid. §. 16, p. 1166.

§. 7.

Itaque domi in his ſtudiis exercitatus parentis juſſu Neapolim ivit ad ea continuanda qvibus animus in elegantiſſimam hanc urbem Reginamque patriæ ſuæ ad Parthenopæos Studioſos pergere nitebatur. Quippe ſtupendis tot ingeniis gravida mater gemellas poſtea peperit Academias *a*) quæ novas huic Sireni (*b*) Gratias non degeneres in hunc usque diem inducunt filiæ. Lucilius Philoſophiæ ſtudium ibi florere videns, omni conatu incubuit ad Phyſicam, cui maxima Profeſſorum opera dabatur, idque adeo fecit ut præcepta plenius ex ore illorum caperet qvi junxerant experimenta doctrinæ. Unde terminum Phyſicorum ab initio Medicinæ fixum ſentiens à qua ad perfectiorem arcanorum naturalium notitiam pertingimus, magna animi voluptate ad hanc qvoque ſcientiam alliciebatur. In qua quidem ſic verſatus eſt ut qui phyſica ejus ſcripta legerint haud difficulter teſtaturi ſint non plane nullum in naturæ ſcientia pariter ac Medicina fuiſſe.

(*a*) Naples a deux Academies, de beaux eſprits: Gl' Ardenti & Gl' Otioſi: Morer. diction. Hiſtoriq.

(*b*) Parthenopææ nomen antiquitus obtinuit ab una Sirenum

renum Parthenope. Hinc Silius Italicus l. 12.

Sirenum dedit una ſuum memoribile nomen
Parthenope mutis Acheloias, æquore cujus
Regnavere diu cantus cum dulce per undas
Exitium miſeris caneret non prospera nautis.

§. 8.

Præterea nec averſatus fuit ambitioſus homo divinarum rerum ſcientiam, ad quam primum incubuiſſe dicit, quin ad ſummum in ea gradum honoris inſuper aſpiraret ſtatu Clericorum multis magnisque dignitatibus inter Pontificios ſupereminente. Quæ, ut Philoſopho, ſtudia, perfacile erat, multis non ſine ingenii laude finitis diſputationibus arripere ; ſic non tam iis qvæ ad vitam pie ducendam moresque fingendos (moralia vocant) laudabili conatu multi Pontificiorum ſcripſerunt (*a*) ſed quæ refutandis Hæreticis apta eſſent, opima ſibi ſpolia obventura perſvadebat. Quippe norat ſpe ſua non fruſtratos qui veſtigia legerant perſequentium Romanæ fidei inimicos. Hinc quo difficilior ipſi cum Atheis pugna eò majori ſibi gloriæ eandem fore duxit. [*b*)

(*a*) Unicus liber eſt de contemnenda gloria ſcriptus ita tamen ut ibidem Athei refutentur.

(*b*) Hoc elucet ex præfatione Amphitheatro præfixa, ubi queſtus de ſterili ingeniorum ſegete Atheos refutantium ita pergit : *Multa Aquinas in opusculo contra gentes eruditiſſime, ut omnes fatentur, ſcripſit, nec*

ego

ego inficias ivero, qvando ſummus olim ille Romanæ Eccleſiæ Antiſtes divinæ voluntatis interpres & Doctor omnium gentium Johannes XXII. in illius Divi conſecratione plenus Deo hæc verba protulit : Tot miracula fecit quot qvæſtiones determinavit : Nec unicam tamen ille propoſuit nedum reſolvit Atheorum rationem. Sed contrarium apparet ex ſcriptis Thomæ l. 1. Sent. Lombard. diſt. 3. Neque propoſuit ſibi Thomas cum Atheis ſingulari certamine congredi.

§. 9.

Hanc ob cauſam orationibus quoque ſacris inclaruit præceptorem nactus Bartholomæum Argotum ordine Carmelitam, quem virum in concionibus ſui ſeculi phœnicem vocat Lucilius. (*a*) Easque non ut cæteri ſolebant fabellis anilibus refertas ſed multiplici divinarum rerum doctrina elaboratas declamavit. Quæ ſi ex animo ſcripſit Vaninus, vir bonus & ex contradictione abuſuum Romanorum damnatus videri poteſt. Sed rationem vitæ ſcriptorumqve conſideranti patebit illum has res ſubinde libris adſperſiſſe ut clerici timerent, ne hic cum recte ſentientibus multos à fide Romana averteret & ob hanc cauſam ipſi munus aliquod pingue eccleſiaſticum offerrent quo taceret fidemque Pontificiorum defenderet. Non enim recte ſentiendi ſtudium ſed ambitio nimia ipſum eo abripuit ut in libris ſuis multa

 ſtatu-

ſtatueret quæ poſtea iterum, ſi vera, contemneret, ingenium, ut probaret ſuis & gloriæ cupiditati ſatisfaceret, nulla Dei ratione habita qui tantæ audaciæ ultor voluntatem peccandi cum animo deliberatam menti ex conſuetudine malitiæ obduratæ imperare & naturalem de Deo notitiam ultimo tempore obfuſcare permiſerat. Sed ut ad rem redeamus, fabuloſas Romanorum conciones dicit Vaninus: at ſi vitium ſacro oratori fabellis fidem probare, non eſt prudentiæ Chriſtianæ magnis multisque ſubtilitatibus populo ſe magis oſtentare quam eum pie inſtruere. Quod de Vanino dixerim, cum ipſe de ſe *olim,* dicat, *concionando hanc quæſtionem reſolvi, cur homo â Deo fuiſſet creatus, ut nempe aliquid eſſet, qvod interceſſione ſua ſummis ima coaptaret.* Eandem quoque ſententiam ſeqventibus ſtatim ita firmavit: *Materia prima ſecundum averroiſtas ſola potentia, actus purus ſolus Deus, prope Deum ſubſtantiæ immateriales, prope materiam forma corporeitatis. Inter hæc animæ brutæ duæ, vegetans & ſentiens & ſuper has potior intellectus minor intelligentiis: & enim in materia exiſtens immaterialis, ſed â materia ſeparabilis ſeparatus per eſſentiam, non ſeparatus propter informationem.* (*b*) Nam ideo hominem creatum eſſe ut reliquis imperaret animantibus negat Lucilius cujus ſententiam uberius exponemus cum de ſcriptis ejus acturi fuerimus.

(*a*) Dial. 30. p. 205

(*b*) ib. l. 4. p. 234

§. 10.

Sic Lucilio per laudabilia futuræ gloriæ exercitia ad suma penetranti non nisi juris peritia deerat ut ê trina facultate (quod dicitur) perfectus creari Doctor posset. Quod ut vidit anxio pectore eo adspiravit ut & hac animum imbueret. Quare pontificalibus decretis, quorum jam non levis cognitio erat, juris civilis Institutiones Cæsareasque leges addidit. (a) Hic cum jure consultos auxilio faciles expertus esset in his rebus qvæ indigentia ejus videretur exposcere, omni eruditione quam patria subministraverat, abunde instructus, aliam qvæsivit Academiam in qua hausta domi præcepta pluribus seque eo magis in omni scientiarum genere perficeret, eamque invenit Patavinam.

(a) L L. studia qvoqve sectatum fuisse citatis subinde juris consultorum placitis elucet. vide de Arcan. Nat. p. 286. & alibi passim.

§. 11.

Tanta hæc urbs istum dulcedine cepit studiorum ut alio prius se conferre noluerit (a) licet absolvisse sibi videretur quæ viro omni disciplinarum genere ornatissimo convenire solent; quam indefessa literarum indagatione fundum opinione sua inflatu, tangeret in vasto illo Patavinæ æquore eruditionis. Nam ut-

ut ea deliciarum plena in fertili ſolo civitas juveniles animos facile tenet, non tamen eas ſectatus eſt Lucilius, omnem argenti vim, non veſtibus non corpori curandis, ſed victu atque amictu parciſſimus ingenio adaptando impendit, duriſſimus literarum ſolertiſſimusque indagator, ſicubi fama in gloriam exſtimularetur. (*b*)

(*a*) Sic enim conſtituerat ut *jurisprudentiæ ac Theologiæ ſtudiis in Parthenopæo ac Patavino circo decurſis reliqua fere omnia literarum exercitationum per totum Europæum orbem erecta theatra, amphitheatra, circosque* duceret freqventandos conf. præf: Amphith.

(b) *Hinc gloriatur ſequentia: Amanti omnia calida. Nonne Patavii parvula contenti togula, hyberna frigora perfregimus? Tantus mihi erat addiſcendi ardor.* Vanin. l. de adm. Nat. p. 351.

§. 12.

Sed inter ſcripta alia quæ ſtudioſe perlegit præ cæteris Cardanus ipſi placuit (*a*) qvem tamen Lucilius Atheum fatetur ac id quidem inter alia multa etiam ob indagatam Salvatoris noſtri genituram, cujus natalem diem non ultra naturæ leges ſed naturali ſyderum poſitu miraculoſam illuxiſſe, vitamqve pariter ac mortem eodemque modo religionem Chriſtianam ortam eſſe atque duraturam portentoſi homo

mo ingenii voluit. Hanc ipsi opinionem Vaninus exprobrat, tota convitiorum plaustra in eum exonerans ut causam Christianorum adversus Atheos egisse videatur, (b) Nimirum in commentariis qvi Ptolomæi Pelusiensis libris quatuor, de astrorum judiciis annexi sunt, libro secundo (c) hæc scribit Cardanus : *Exemplum maximum est genesis Domini nostri JESU Christi in qva tot videbis & tanta mirabilia, ut judices, etsi naturalibus rationibus solum insistendum esset, Christi nativitatē fuisse admirabilē naturamq; ille tribuuisse quantū concursu omniū cœlorū excogitari poterat et naturaliter legem nostram esse, legem pietatis, justitiæ, fidei, simplicitatis, charitatis optimeq; institutam: nullamq; habituram finem nisi post reditum eclipticarum, in quo fiet novus stat9 universi. Nec tamen me velle credas dicere* [at id non persuadet Lucilio nec aliis) *quod vel divinitas in Christo vel miracula ej9 vel vitæ sanctitas vel legis promulgatio ab astris pendeat. Sed sicut natura illū ornavit optime temperamento, pulcritudine corporis sic etiam Deus optimus & gloriosus optima constitutione astrorum atqve admirabili genesin illius adornavit. Qvod si frustra esse talem constitutionem voluisset, duorum alterum contigisset : aut ut non omnino tam constanter diem & horam nativitatis illius ecclesia observaret, imo & horæ momentum : & ut hæc omnia per tot secula innotescerent adeo diligenter : vel non adeo omnia fuissent in illius genitura singularia, magnifica gloriosa & tanto concursu digna : tum vero omnibus qvæ successerunt de vitæ sanctitate, de morum gravitate, de sapientia, de persecuti-*

one, de lege optima promulganda de morte denique ac mortis tempore adeo congruentia ut nil exactius posset excogitari. Hac igitur fiducia, qvod divina mens velit alicujus propositi causa hanc tantam rem evulgandam (qvam jam viginti annis atqve amplius cum struxissem, non ausus sum ob religionem edere) duxi. Prolixiora Cardani verba ideo adduximus quia præsertim ob ultima apud viros doctos in suspicionem Atheismi pervenit.

(*a*) Cardanus vir sapientissimus est, nec valde credulus superstitionibus scribit Vaninus lib. de *N*at. Dea. p. 203. 204.

[*b*] in Amphith. Exercit. 7. & 8.

(*c*) p. mihi 369. edit. Lugdun. anno 1555. edita.

§. 13.

Ex quibus quidem facile judicatu est non omnia tribuisse astris qvæ circa miraculosum Christi natalem consideranda sunt, quippe exceptione adjecta id extra dubitationis aleam positum est. Imo clarius mentem explicuisse visus est his verbis: *Sed ut famescere, sitire, lassari, dolere propter plagas, mori ob resolutionem caloris naturalis: ita etiam ob Saturni & veneris dominium maculosum nasci & qvæcunqve alia ut cæteri homines perpeti naturaliter contigit: præter hoc unum qvod est: ex virgine nasci.* (*a*) Sed assignasse plura quam per fidem ipsi Christianam licuerit, ex hoc quoqve

qve apparet, qvod reſponſa Chriſti mirabilia dum in hoc degeret ſeculo viſibilis, horum concurſui attribuerit, quod verba innuunt ſequentia : *Mercurius ibi qvoqve præſens & cum ſole & adſcendens reſpiciens ingenium & dexteritatem maximam ac ſolertiam in rebus agendis declaravit. Adeo vt Evangelium referat, turbas in reſponſis ejus mirari ſolitas, qvæ conſtat non à Divina Sapientia (qvæ nullo tali indiget auxilio) ſed humana profecta eſſe.* (b) Nam qvæ populus reſponſa Chriſti mirabatur non ſunt hæc ex aſtris ei conceſſa nec humanæ naturæ ſolum ſed Divinæ ſimul erant, qvippe qvæ ſine omniſcientia Divina plurima dari non poterant ut infra probabimus de reſponſione Chriſti data Phariſæis tentantibus acturi. Non ſane egebat Chriſtus auxilio admirationis noſtræ ut DEus eſſet ſed nos egebamus documentis ipſius admirandis ut ſalutis noſtræ cauſa crederemus qvod is homo Deus noſter eſſet. Rebus minimis qvibus Deus ad manifeſtandam gloriam ſui utitur non eget, cum posſit alio modo & maximis agere ; qvo magis falſa proditur poſitio Divinam naturam ea non feciſſe cum admiratione populi non indiguerit. Cujus enim rei Deus auxilio non indiget ex illo male infertur liberæ electionis ad miniſterium iſtud abſoluta negatio. Non indigebat Deus Moſe ad imperandum Pharaoni miſſionem populi ſui, at non inde ſeqvitur Moſen hinc ſo-

lum ſuo ex arbitrio Regi Ægyptiorum mandatum tuliſſe.

(a) ibid. p. 374.

(b) p. 373.

§. 14.

Qvodſi vero qvisqvam ſibi voluerit decem rariſſima illa qvæ produxit perſpicue, induci, monſtra pulcerrimæ ſuæ ſcientiæ aſtrologicæ, rem ita habeat. *Primum inqvit, eſt conjunctio ipſa capitum Libræ octavi & noni orbis, tam in ſectione ecliptica cum æqvinoctii circulo, qvam etiam qvod caput Arietis parvi circuli, octavæ ſphæræ in una eſſet longitudine cum capite Arietis qvod eſt centrum parvi circuli ipſius non dico qvæ præfuerit (nam Chriſti tempore ad ungvem celebrata fuit) hæc autem ut demonſtratum eſt primum, illuſtriſſima eſt concurſu tot ſtellarum clariſſimarum octavi orbis & effectum ſuum in annos triginta ſex mille, ut ſuperius docuimus, ad minus extendit,* (a) Ita namqve conſuluit optime rebus ſuis Cardanus dum tantam, ſed ſine probatione, vim ſyderibus operandi adſcripſit qvæ extendi ad ſexies mille annos & (ne cura numerandi deficeret) triginta inſuper poſſet; ne ſi brevius Chriſtianæ fidei duraturæ tempus adſcripſiſſet cum illis ſimul Prophetis qui mundi finem elapſo ſeculo decimo ſexto prædixerunt, deriſui eſſet mundo ſuperſtiti. Nam meritis hiſce Cardani ſatis eſt, niſi nimium eſt, honorem veritatis ſexies mille annos tribuiſſe. *Secundum*

cundum est Cometes ipsius fulgentissimi præsentia qvæ conturbationem in toto orbe & nomen clarissimum declarabat. Tertium erat jupiter qvi suavitatem morum & probitatem & mansvetudinem cum eloquentia & sapientia maxima declarabat. Ita factum est cum in adscendente esset, ut anno duodecimo in templo disputaverit. Jupiter enim ibi ante tempus dat sapientiam. Jam ne antea procedamus, jupiter præstabat gratiam & eloqventiam & svavitatem morum: hanc cometes per omnes populos velut fulgur repente divulgabat: suprema vero conjunctio in animis hominum ita stabiliebat ut neqve per turpissimam mortem qvæ contingit, neqve per edicta Principum memoria ejus qui illum cognoverant, posset evelli. (b) Satis hic modeste declarandi modum aut indicandi syderibus adscribit, modo non dandi potentiam jovi addidisset. Liceat enim omittamus, virtutes influendi in eas res, qvæ humana industria comparantur imbecilli fulcro niti probationis, cum astra in animæ nostræ naturam vel secundum perfectiorem vel imperfectiorem habitudinem minimam habere vim operandi nullo argumento sit adhuc demonstratum. Si quid etiam habent virtutis stellæ, qvod num habeant æqve incertum, in corpora nascitura ad effingenda quorundam aptiora sapientiæ, eloqventiæ & morum svavitati membra tanqvam instrumenta qvibus virtutes animæ sese facilius exererent; non tamen eo audaciæ processerit facile Astrologus qvidam Christianus ut hæc omnia citra huma-

næ doctrinæ omnem industriam solo jovis impetu perfecta esset diceret. At Christus nusqvam in scholis magnorum Ecclesiæ Doctorum, qvæ tanqvam socia causa ab iis reqviruntur, nec cum eruditis viris fuerat versatus, nusqvam secretioribus judaicæ religionis præceptis imbutus erat; neqve eo secius, id qvod sapientes cum vulgo mirati sunt, de abditissimis fidei mysteriis cum eruditissimis disputabat (c) Suprema qvoqve planetarum conjunctio cum nec impedire potuerit ut præter discipulos omnes fere Christum florentem miraculis desererent, (d) qvi qvæso impedire potuisset quo minus turpissima ejus morte afflictum desererent. Vix tum duodecim omnino erant & ii qvidem luctantes cum desperatione promissæ resurrectionis neqve hi adducti sunt stellarum operatione ne deficerent, sed gratia Spiritus Sancti & apparitione Domini nostri visibili persvasi sunt ut, qvod sapientes cum stultis ridebant, hominem simul Deum esse mortuumqve sua virtute resurrexisse firmiter crederent.

(a) lib. cit. p, 171.
(b) ibid.
(c) omnes enim mirabantur adeoqve & sapientissimi qvi nôrant qvid posset naturalis aliqva felicis ingenii sagacitas & qvid ultra eandem esset Luc. 2. v. 42. Hoc autem ex astris adeptum esse Christum non dicere sed probare simul debuisset Cardanus.

§. 15.

§. 15.

Qvartum, pergit Italus, *fuit spica Virginis stella magnitudinis primæ & naturæ Veneris, ac parum Martis, qvæ antè ascend us fuit partibus solum tribus, tum ob par. 2. Australis latitudinis, tum qvia verum æqvinoctii punctum ascendebat, ideo eloqventiam & gratiam apud gentes præstabat, naturalemqve futurorum cognitionem. Licet enim altius Divina resideret attamen qvod supra humanitatem sapientiæ est in humanis ex veneris fulgentissimo sydere, stellisqve ex ejus natura clarioribus habetur. Qvintum erat punctus autumnalis æquinoctii. Nam, ut dixi, paululum vel momento temporis ante noctis medium natus est, qvod etiam ex directione lunæ ad accidentis angulum dignoscitur. Itaqve ob id necesse fuit tropicum æstivum esse in cœli medio, atqve ab id Ptolomæo teste ad legem promulgandam aptissimum. Ibi etiam erat insignis stella, Hercules vocata, magnitudinis secundæ, naturæ Martis, qvæ tot nobiles morti fortissime objiciendos declarabat: tot martyres egregios, tot ordines militum Johannis, Jacobi, Michaëlis, Petri, Pauliqve Teutonicorum, Ensiferorum aliorumqve. Ex occasu vero unum, scilicet magna conjunctio, qvæ in Arietis tertia parte anno ante Servatoris nativitatem sexto celebrata est, cum primum Saturnus ac Jupiter in trigono cancri jungerentur. Eaqve juxta Arietis capita utriusqve sphæræ, qvæ ad ungvem ut dixi in angulo fuerant occidentis. Hoc igitur octavum est insigne hujus genesis qvo decernebatur mors*

publica

publica atqve famosa ob capitum Arietum conjunctionem, Principumque mandato & ob populi seditionem propter Saturni, jovisqve conjunctionem. Significabat & â morte promulgandam legem, qvia capitum Arietum conjunctio erat in ipsa occidentis linea. Duo alia erant insignia ex cœlo imo: Solis præsentia indicans mortem præclaram & â morte nomen clarissimum: Mercurius qvoqve ibi præsens & cum sole & adscendens respiciens ingenium & dexteritatem maximam ac solertiam in rebus agendis declaravit. Adeo ut Evangelium referat turbas in responsis ejus mirari solitas qvæ constat, non â divina sapientia (qvæ nullo tali indiget auxilio) sed humana profecta esse. Atqve hæc illa sunt decem singularia atqve rarissima hujus genituræ: qvorum concursu pene divino, effigies qvædam tam mirabilium operum, qvæ ab æterna serie constituta erant, præmonstrata est: (a) Post hæc consentientia addit Cardanus quæ ibidem legi possunt, ut Herodis sævitiam, populi seditionem clamoremq; hunc: Crucifige, crucifige: Christi severitatem sine risu, faciem lentiginosam qvam ex relatione Josephi fuisse scribit Cardanus, hæc omnia signa cœli tum temporis portendisse vult addens: *Qvod si â Deo omnia fuissent profecta, qvorsum erat lentiginosum creari? absoluta enim sunt omnia, qvæ â Deo proficiscuntur.* Qvæ cum pluribus aliis ibidem qvi cupit legere ad ipsum Auctorem cujus non raro inspiciendi copia datur, evolvendum se conferat. Omnia siqvidem non est animus exscribere qvæ ad tractationem nostræ historiæ non sunt necessaria.

Hæc

Hæc ideo notavimus ut conſtaret in qvo potiſſimum diſſenſerit Vaninus â Cardano qvem alias in multis ductorem ſedulus lector ſecutus eſt.

(a) ib. p. 373.

§. 16.

Ne vero prætermittamus qvod opponi â Cardano posſit, generalem ad progenerandum hominem ſtellarum concurſum non negamus ſed earundem illapſum atqve effectum rerum ſingularem qvæ ex libertate Divina & humana pendent ut ſunt legem ferre, latamqve tot præciſe tempora perdurare, morti ſponte ſe ſubjicere, cum nemo unqvam probare potuerit, nihil eſt quod credamus adeoqve nec conjecturis fallaciſſimis concurſu planetarum ortis fidem ullam habeamus. Ac proinde non ſine delectatione legitur qvam ſtrenue eundem Vaninus iisdem principiis refutare nôrit, ipſe Aſtrologiæ judiciariæ ſtudioſus. Illud qvoqve ſatis ridiculum eſt qvod Cardanus in ſpeciem veritatis inducit argumentum, dum fameſcere, ſitire, laſſari & alias Chriſti pasſiones utiqve miracula divina non eſſe, dicit. Nam prius id probatum dare debuiſſet num ſit ex operatione Saturni hominem eſurire, ſitire, laſſari: poſt id factum ſimul demonſtrare an ſit ex effectu hujus ſtellæ hominem qvi poteſt habere cibum, potum qvietem, iis tamen ſponte ſe abſtinet, e-

jus

jusdemqve voluntatem ita vi ſua diſponere ut eſurire, laſſari, & pati velit: Nam Chriſtus hæc omnia ſponte ſua paſſus eſt, cum potuiſſet egeſtati ſe ſubtrahere. Absqve hoc ſi fuerit puerilis hæc inde reſultabit prædictio Aſtrologi: Aſtrorum indicio Chriſtus eſuriet, qvamdiu nempe is ipſe voluerit; ſitiet, ſtellæ indicant, ſed ſi potu abſtinuerit: patietur ſi placuerit. Hoc ſane prophetiæ Zingarorum convenit qui ſatis diu, inquiunt, ſi vixeris, ſatis qvoqve conſenueris. Quæ duo reſtant fundamenta: *Aut eccleſiã diem horamq; Chriſti natalẽ non diligenter obſervaſſe aut non omnia in Chriſti genitura tanto concurſu ſyderum digna tam glorioſa tamqve magnifica fore*: qvæqve ſingula dicto loco cauſatur Cardanus ruinam non iſta fortiter ſuffulciunt. De tempore nati Chriſti incerta ſunt omnia: annus, menſis, dies, hora, agnoſcentibus iſtud paſſim Chronologis, adeoqve ſtructa Mathematicorum geneſis incerta. Imo ſi certo nobis conſtaret de omnibus, idemqve concurſus qvem Cardanus contexuit, certe fuiſſet, unde probabitur ex ſtellarum earundem illapſu ſapientiam, potentiam, vitam mortem Chriſto obveniſſe ſeu modo ſingulari has in Salvatorem influxiſſe. De incerto menſe atqve die Joachimus Hildebrandus Helmſtadienſium Doctor celeberrimus hæc ſcribit: (a) *Qvo autem die feſtum nativitatis Chriſti agi debeat, apud veteres non eſt omnino certum. Refert enim Caſſianus in prooemio ad Theophilum, Ægyptios hæc tria feſta, Epiphaniam, Nati-*

tivi-

tivitatem Domini, Baptismum Christo uno eodemqve die egisse. Quod & de Christianis in Armenia Hugo commemorat. in. C 1. Matth Apud nos consvetudo antiqvissima agendi festum natale IIX. Kal. Jan. natum fuisse, qvæ opinio jam Augustini ævo recepta fuit: August. l. 4. de Trinit. Qvicqvid autem de eo sit, hodierni chronologi qvorum agmen ducit Scaliger de Emend. temp. evidenti ratione ostendunt Christum ineunte januario conceptum & circa confinia mensium Septemb. & Octob. in lucem editum fuisse, qvando apud judæos festum erat tabernaculorum. - Qvotc autem die vel qvota noctis hora natus sit Christus præcise non constat. Concursum eũ stellarũ tam gloriosum tanta convenientia vitæ Christi respondentem fingit Cardanus dum Christi vitam ex Evangelistarum enarratione cognitam habet, qvo modo facile est multa præclara ex hominum genesi prædicere omniaqve stellis implicare qvasi ex adscensu huj9 vel descensu illius signi iste effectus necessario seqvi debuisset, qvia omnino idem eventu perfectus est utut ignores ab eadem causa productum esse. Qvippe sola hic vaticinantis severitas qvam vultu præfert, hæc ipsa nobis rem firmiter persvadebit, scilicet. Et profecto non facilis solum ista divinandi ratio est sed in ruborem dat non nunqvam ejusmodi homines qvi prius de vita ejus certiores reddi volunt, cui futura prædicunt qvam domos suas cœlestes exstruant. Et istum eo momento syderum influxum qvî probabit soli Christo obtigisse, cum eodem

eodem tempore plures in judæa tota vel orbe toto nati ſint pueri puellæqve cur nec de aliis eadem prædicare, qvæ de Chriſto, Cardanus prædicere potuit? Aut cur ille concurſus, qvo naſcitur puer attenditur, non ille qvo primum conceptus eſt? Num accurate tum temporis hora ſciri potuit ut ne momento qvidem erratum ſit? Sæpe nos clepſydræ fallunt & alii horarum indices.

(a) Libello de diebus feſtis: p. 20. §. 3. Eadem confirmat. D. Urſinus in Programm. de natalitiis Chriſti Anno 1641. edito ubi, *non minor, ſcribit*, de menſe & die (qvam de anno nativitatis Chriſti, quæ recenſita ibidem fuit) pugna; qvem Epiphanius V. Januarii alii cum Ægyptiis Græcis & Syria VI. ejusdem menſis diem, alii XX. Maji Clemente Alexandrino teſte, alii finem menſis Septembris cum Beroaldo, Joſepho Scaligero & Setho Calviſio, pleriqve 25. Decembris aſſignarunt, qvod tamen circa Conſtantini M. tempora demum cepiſſe, qvem ante Natalitiorum feſtum, certo die ab univerſa Eccleſia celebratum. fuiſſe liqvido non conſtat in Chryſoſtomi in hoc feſtum, Conſtantinopoli habita oratione, non obſcura extant veſtigia.

§. 17.

Si dicendum qvod res eſt non qvidem hoc facto directe qvidqvam contra Deum ſtatuere videtur Italus. Sunt tamen & alia qvæ adducit Vaninus propiora ſuſpicioni qvorum non

leve

leve eſt qvod ex libro Cardani (*a*) citavit verbis qvidem aliqvantum immutatis. Nos ſua ipſius dabimus qvæ ita protulit: *Cum alter* (ſcil. Empedocles) *ad comparandam gloriam in Ætnæ flammas ſponte ſe conjecerit: eo conſilio ut vel latens tanqvam DEus in cœlum aſſumtus, VELUT DE HELIA FERUNT, coleretur vel etiam deprehenſus opinionem imo admirationem ſui ob fortitudinem hominibus relinqveret.* Qvæ verba licet aliorum de Elia opinionem proferre videantur, Cardani tamen ipſius conſenſionem ſuſpicari qviſpiam poſſet imo Vaninus ſuſpicatur, nec fruſtra, cum multa Atheiſmo convenientia paſſim ſcriptis ſuis inſperſerit. Imprimis & iſtud in eo Vaninus carpſit inſolentiæ qvod de divinis legibus multum detraxerit, humanis easdem liberiori, qvam par eſt, judicio nonnunqvam poſtponens. Qvod & fecit hæc ipſa ſcribendo verba: *Ridemus merito Lycurgum qvod inſtituit à ſene viro poſſe uxorem juveni qvem maxime probaret ſubſtitui ad propagandum genus, ut qvi naſcatur pro mariti filio habeatur. At Moſes juſſit ut, cum primus frater mortuus eſſet proximus illi relictam uxorem duceret, procreatiqve filii prioris fratris haberentur. Igitur inter Moſen & Lycurgum ſatis convenit, verum ut Moſis modeſtior modus cum à funere præcipiat fratris: Sic Lycurgi irreprehenſibilior qvod ſangvinem duorum fratrum in una muliere non commiſceat: Qvem morem ſatis Cornelius Tacitus gentibus exprobrat inviſosqve illos merito omnibus dicit qvi non ſecus ac canes & feræ non à cognatis cavent ſed*

 pro-

promiscue miscentur. (*b*) Nobis jam non est animus impiam de Elia opinionem refutare cum in seqventibus iterum occurrat, probata Scripturæ Sacræ divinitate illius refellendæ commodior locus erit. Verum qvod de ducenda fratris uxore legem non minus sine vitio ac Lycurgi putaverit de ea re nunc dictu opus est. Non enim potest homini Christiano modus iste irreprehensus minus esse qvam Lycurgi qvo in judæis fratre mortuo frater uxorem duxit. Siqvidem fraterni sangvinis mistura secundum actum generandi physicum spectatur tantum ista bonitatis capit qvantum conjunctio viri alienissimi. Qvodcunqve malitiæ vel probitatis in ea deprehenditur ab ipsius voluntatis sanctitate est qva eadem lex instituta asseritur. Sed DEus in ipso mundi exordio voluit, primo mortalium suam carnem concedi, qvo si qvid sanctius inveniri potuisset, tum temporis utiqve præcipi vel fieri â DEO sanctissimo debuisset, cum ibi omnia in summa rerum perfectione consisterent. Idem postea humano generi in virorum fœminarumqve multitudinem procrescenti certis consangvinitatis & affinitatis gradibus interdixit (*c*) Neqve id fecit ultra omnem humanæ rationis indaginem cum humanæ vitæ sanctitas qvam observant inter se, liberi, inde fulciatur, linea adscendens & descendens eo majori sit religioni & immatura libido humanæ vitæ inimica inhibeatur. Hac autem

lege

lege (de fratris uxore non ducenda) excepit Deus, certa tamen conditione populum ſuum, ne respublica judæorum alterius in alteram familiam hæreditate delata turbaretur, ne ſine prole vidua eſſet, quod in iſta gente ab infamia proximum erat, ne multiplicandæ gentis Iſraëliticæ promiſſio corruere videretur: ne ullius in hac gente fiducia naſcituri Meſſiæ ê defectu prolis minueretur: nec anſam deniqve haberet vidua deficientibus procis ad cultores idolorum, prolis avida, ſe recipere. Imo ſi nulla nobis ratio ſupereſſet cur hoc factum diceremus, ſufficeret Deo placuiſſe judæos ejus legis interdicto qvo utiqve alii tenentur populi ſanctiſſime eximere. Qvid vero reprehenſionis humanæ incurrere Deus jure poteſt in his rebus qvæ hoc latore legis ſummo ejusve interdictione ſeu conceſſione ſolam ſibi culpam ſeu innocentiam trahunt? Lycurgi vero modus varia continet crimina: Lenocinium ipſius mariti, adulteria coeuntium, qvorum facinore incerta proles ac per eam horrenda confuſio officiorum ac jurium qvæ inter parentes & liberos provida natura conſtituit, humano generi inducitur: Si hoc averſum animum â cultu ſanctiſſimarum legem non innuit ſupinam certe ignorantiam arguit hujus viri Non poſſum qvin doctiſſimi qvoqve Voëtii ſententiam huc referam qvi hunc ſcribit ad modum *Suſpectum ſcelere Magiæ fuiſſe, imo ab exercitio ejus non alie-*

num. Interim tamen num Atheus fuerit nec ne, in medio reliquit ille. *Monet autem juniores ut erudita ejus scripta cum judicio perlegant & Mathematica tantum ac Physica particularia ab illo discant. In divinis enim inqvit & spiritualibus loqvitur ut ἄπειρος & scripturarum & internæ ac spiritualis praxios, omnis denique solidæ Theologiæ, ipsius scholasticæ ac Metaphysicæ.* (d)

(*a*) de sapientia fol. 56.
(*b*) ibid. fol. 153.
(*c*) cujus rei vestigia apparent Lev. XIIX. 24, 25.
(*d*) Voet. disp. select. P. I. disp. de Atheismo.

§. 18.

Idem qvoqve immortalitatem animæ scripto libro aliis persvadere dum vult, non putat istius rei veritatem ad bene beateque vivendum conducere, qvi qvid animi scribens habuisse putandus sit è verbis subseqventibus patebit. *Nunc demum videamus an forsan ad bene beateque vivendum animæ immortalitatem credere plurimum conferat, atqve ut video nec in hoc utilis est opinio: qvinimo ut apud Ciceronem Laërtiumque Diogenem multo sanctius jura, fidem ac pietatem colebant Epicurei inter homines qvam Stoici vel Platonici: atqve hujus causam fuisse reor qvod, ut Galenus docebat homo fit consvetudine bonus vel malus. At vero his qvi sanctitatem vitæ minime profitentur, nemo fidit: qvamobrem fide*

majer

majore uti coguntur talesqve ſe apud homines præſtare ut non videantur ea profeſſione deteriores : unde etiam venit ut his temporibus pauci fœneratorum fidem æquiparent cum tamen illi reliqvo vitæ genere ſint perditiſſimi. Qvin etiam apud Judæos, cum Phariſæorum ſecta reſurrectionem, nedum animorum fateretur immortalitatem, perpetuo Chriſtum inſectabatur : Sudducæi qvi animi interitum fatebantur vix ſemel aut bis illum nec moleſte admodum tentaverunt. Inde ſi Plinii & Senecæ vitam, non verba comparaveris invenias Plinium cum ſua animorum mortalitate tanto ſuperare Senecam probitate morum quanto verbis Seneca religioſiſſimis Plinium vincit. Colebant Epicurei honeſtatem, pupillorũ hæredes officioſe tractabant filios defunctorum amicorum propriis pecuniis fovebant : apud omnes optimi viri præter Deorum cultum, qvos eſſe firmi negabant, habebantur. Ad hanc etiam ſpem mali occaſionem arripiunt, boni multa perperam patiuntur, leges mitiores ſtatuuntur, ſic fit, ut hæc opinio etiam jacturam rebus humanis afferat. Sed nec ad fortitudinem conducere videtur, nam non Casſio Brutus fortior fuit, & ſi vera fateri volumus, crudeliora etiam fuere facta Bruti qvam Caſſii, nam ille Rhodios infenſisſimos longe melius habuit qvam Brutus amicas quibus præerat civitates. Quid tandem ? Brutus Stoicus patriam ab Epicureo Casſio ſervatam, Antonio per leges incolumi præſtito, evertit.

(*a*) His vero placitis Cardani non adſtipulatur Lucilius in eo libro qvem contra Atheos edidit ubi argumento, qvod â doctiſſimorum auctoritate ſumitur immortalitatem animæ negantium

um. Ariſtotelis, nempe Senecæ Cardani & Pomponatii, his verbis inter alia reſpondet: *Pomponatius qvidem & Cardanus plurimis imbuti diſtiplinis & ſcientiis fuere tantum abeſt ut nobis adverſentur ut etiam de immortalitate uterqve opus qvoddam conſcripſerit. Ego qvidem qvid ac qvomodo ſcripſerint, me ignorare non infiteor invitus, nec enim unqvam ipſorum hæc opuſcula in manus meas venerunt, nec in ipſis Francofordianis nundinis multo minus in Lutheranis & Lugdunenſibus officinis potuerunt reperiri, impreſſa tamen accepi Baſileæ. Neſcio an fortasſis imitati ſint Agrippam qvi de dæmonibus invocandis conjurandisqve tot compoſuit libros cum tamen ipſe peſſimus nebulo reliqvorum inſtar, qvos & Necromantiſtas vulgus appellat, nullos omnino dæmones eſſe aſſeveravit ut libro de vanitate ſcientiæ & in 1. qvoqve tomo inſinuat.* (*b*) Non poſſumus niſi idem de Lucilio ferre judicium qvod de duumviris illis Pomponatio & Cardano tulit. Nam prout ipſe toto hoc libro contra Atheos multo clamore inſurrexit, ſic ultimo ſcripto omnia qvæ ſcripſerat ante ad ſupplicium usqve negavit.

(*a*) Cardan. de immort. anim. c. 2. fol. 33. Vaninus de arcanis Naturæ. p. 328.

(*b*) Vaninus in Theatro exercit. 28.

§. 19.

Cardani vero ſententiam quod concernit non negamus Epicureos qvibusdam Stoicis ſanctius fidem jura, pietatemqve coluiſſe licet ani-

ni-

nimam à morte ſuperſtitem imo Deos eſſe negarent. Id ipſum recte ac ſapienter à Verulamio notatum qvi ſcripſit : *Præſtat, nullam aut incertam de Deo habere opinionem qvam contumelioſam & Deo indignam. Alterum enim infidelitatis eſt, alterum impietatis & opprobrii. Ac ſuperſtitio certe divinitatis eſt dedecus. Plutarchus non abs re inquit: Mallem ſane multo ut homines dicerent, nunqvam fuiſſe talem in rerum natura virum, qvalis ferebatur Plutarchus ; qvam ut dicerent fuiſſe qvendam Plutarchum, qvi liberos ſuos recens natos comedere & devorare ſolitus erat ; qvod Poëtæ de Saturno memorant. - Atheiſmus non prorſus convellit dictamina ſenſus non Philoſophiam, affectus naturales, leges, bonæ famæ deſiderium : qvæ omnia licet religio abeſſet morali cuidam virtuti externæ conducere poſſunt. At ſuperſtitio hæc omnia dejicit & tyrannidem abſolutam in animis hominum exercet. Itaqve Atheiſmus turbas in rebus publicis raro ciet : homines enim cautos reddit & ſecuritati ſuæ conſulentes. Quin & videmus tempora ipſa in Atheiſmum procliviora (qvalia fuerunt Auguſti Cæſaris) tranqvilla fuiſſe. At ſuperſtitio compluribus regnis & rebuspublicis ruinæ fuit.* (a) Multi habitu externo Platonicos ſe & Curios ſimularunt cum tamen hi peſſimis moribus, alieniſſimi ab ejusdem inſtitutis ſint deprehenſi. His ſane meliores fuere Epicurei Deos qvos vulgus Ethnicorum credebat, negantes. Multi qvoqve Chriſtianorum ſunt Hypocritæ & hi magni Athei *qvi ſacra* Baconis verba ſunt, *perpetua tractant ſed ſine ſenſu. Adeo*

ut eos in fine cauterizatos evadere necesse sit. (b) Animæ vero immortalitatem ex hujusmodi argumentis firmiter demonstrari non posse verum est sed â negatione unius alteriusqve argumenti ad negationem rei pro qva adducuntur non valet conseqventia. Qvinimo plurimum conferre dicimus ad bene beateqve vivendum, animæ immortalitatem credere. Hoc omnes fere libri Atheorum continent religionem Christianam cujus pars est animæ immortalitas effictam esse ut eo melius regi vulgus à magistratu & prudentioribus posset. At sine magistratu nulla respublica subsistere potest ejusqve timore beate vivere, adeoqve nec absqve ejus inventis fide nempe Christiana, animæqve immortalitate florebit. Est hæc quidem vana qvædam Atheorum falsissimaqve opinio ; sed hoc qvilibet facile perspectum habebit, nullum unquam gravius argumentum esse quo homines absterreantur à vitiis & ad virtutes incitari possint qvam voluptatis beatissimæ cruciatuumqve maximorum futura æternitas. At verò hæc est spes illa qvæ animæ immortalitati individuo nexu copulata est. Qvi non credit animam superstitem, nullum iniqve agens judicem timet ; nullum, cum iniqua patitur â morte se vindicaturum sperat. Una vero inexorabiliqve morte si omnem ultionem finiri credit quid impedit qvo minus homo in pessima scelera ruat ? quid expedit ut pie vitam degat.

gat. Habemus igitur absqve animæ immortalitate homines si horam mortis unicam sustinere valuerint, rebelles in superiores, in inferiores violentos, in æqvales contentiosos, in semet ipsos sævientes. Nam qvi qvosdam amor virtutum honestæqve famæ tenuit, non nisi paucis admodum in republica in est, qvos amor sui rapit in cunctis numerantur. Non æqve cogunt nos ad leges obedientiæ, qvæ ab aliarum rerum existimatione deducuntur quam qvæ â nostra ipsorum utilitate vel perditione capiuntur: & utroque argumento nosmet ipsi cum periclitamur gloria nostri & dedecore, nemo sanæ mentis ista magis ad officia adigetur, hæc si temporalis, alterum æternum. Qvum ergo vita perennis maximo pondere virtutis stimulos urgeat in homines illa ad beatitatem vitæ plurimum conferre debet. Stoicis interim & platonicis & Pharisæis inculcata doctrina fuit de immortalitate animæ sed melius iis vixere Epicurei, modestius decertarunt Sadducæi. Qvid inde? notissimum est qvosdam melioribus legibus uti deteriorem vivendi consvetudinem seqvi, non est ea culpa legum sed hominum eas omittentium. Sed ad Lucilium revertamur.

(a) Baco Serm. fidel. §. 17. de superstitione p. 1165.
(b) idem ib. §. 16.

§. 20.

§. 20.

Huic tamen præter cæteros qvoscunqve cariſſimus fuit Petrus Pomponatius Mantuanus qvi Bononiæ & alibi Ariſtotelis placita magno niſu excoluit, qvem præceptorem ſemper vocare ſolitus eſt ſive qvod ipſius diſciplina uſus eſſet per tempus aliqvod ab ipſius ore pendens (Bononiæ certe fuit) ſive qvod ejus libros opinioni ſuæ apprime convenientes inveniſſet. Nam quem de Incantationibus ſcripſerat, aureus Vanino dicitur (*a*) & alius â Pomponatio de Fato elaboratus mirifice placuit (*b*) His quidem libris innotuit eruditis Pomponatius. Sed & aliud Vaninus hujus opuſculum prædicat, *Petrus* inquiens, *Pomponatius Philoſophus acutiſſimus in cujus corpus animum Averrois commigraſſe Pythagoras judicaſſet in admirabili ſuo opusculo de effectuum naturalium rerum cauſis vera fuiſſe conſitetur oraculorum reſponſa, non tamen edita â Deo vel â Dæmone ab ſed anima & corpore cæli. Nam inqvit hic Mantuanus, cum intelligentia non ſit corpus neqve virtus in corpore ex Ariſtotele* (c) *& conſeqventer proprie non ſit in loco neqve in ſubjecto nihil vetat dicere, illam fuiſſe in ſtatua idoli ibiqve faciliime potuiſſe mediante corpore cæli (cælum namqve eſt inſtrumentum univerſale Intelligentiarum) per os idoli vocem emittere prout tibicen per tubam ſonum edit. Nam ſi ex Chriſtianorum ſententia Dæmon potuit id efficere, cur non ſupernæ mentes immateriales cæli motrices? cum plus virtutis*

non

non sit in illo qvam in his ad oraculum sive idolum inflandum & movendum. (d)

(*a*) Divinus Præceptor in aureo opusculo de Incantationibus Arc. Nat. dial. 51. p. 374.

(*b*) Exerc. 49. Amphith. ubi contra Stoicos de Fato materiam tractat Pomponatium refutaturus non diffitetur plerosqve putare se Pomponatii partes seqvi. De cœli vero anima nugæ sunt vulgari opinione turpiores qvas ridet qvicunqve sanæ mentis est qvandoqvidem omni rei veritate caret.

(*c*) Arist. 8. Physic.

[*d*] Exerc. 6. Amphith. Intelligentias vero tales esse nullo unqvam argumento firmo probatum est.

§. 21.

Cujus vero Pomponatius fidei fuerit ê defensa Averroïs de perituris cum corpore animabus sententia perspicuum est. Qva de re cum culparetur â superioribus, animas qvidem perituras ut Philosophum se statuere sed non morituras ut Theologum credere dixit incautus iræ Divinæ qvæ Philosophum incredulum supplicii æterni damnatura nec Theologum impunitum relictura esset. Qvinimo Lucilium pudet aliqvando Pomponatii errores in lucem producere quando *Petrus* inquit, *Pomponatius in opusculo de effect: rerum naturalium causis Basileæ impresso vera esse dicit utriusqve legis* (id est veteris & novi testamenti) *miracula. Eorum tamen causam*

ſam effectricem putat eſſe vel ſydera vel imaginationem noſtram. Sydera qvidem, nam univerſi ordinem ac regimen cum intendant vel religionum quoqve inſtitutiones â qvibus omnis emanat ordo. Verum qvia gentes novo legislatori non crederent niſi & miracula ipſum operantem intuerentur id circo cunctas virtutes ac facultates qvas ipſa ſydera ſejunctim impertiuntur animalibus, herbis & lapidibus in unum colligunt & novo legislatori conferunt qvi tanta donorum cœleſtium comitatu circumſeptus & communitus qvamplurima conficiet admirabilia. Nam ſi poteſt præſtare illa diabolus & hic igitur novæ legis ſydereus auctor. Conſecutio probatur. Nam ex Divi Auguſtini ſententia, nullum præſtat mirabile Satanas niſi activa paſſivis applicando qvod aliud non eſt qvam patientis ſenſus alterare, phantaſiam comovere & herbarum ſuccos efficaciſſimos ſibi optime notos ex disjunctiſſimis terrarum partibus confeſtim allatos ſubjecto applicare. Hæc autem omnia & longe majora vi ſyderum novus legifer præſtare potuit. Adducit complura exempla qvæ referre non licet religionis gratia. (a) At unde tandem nugator ipſe probabit hunc qvem ſyderibus tribuit illapſum? cur non in Deo acqvieſcit ſyderum auctor? Miraculi vox non eſt eadem ſignificatu qvæ rei miræ vel mirandæ. Res mira eſt producere ſerpentes vel mures ubi nulli ſunt, qvia effectuum horum cauſæ non ſunt nobis cognitæ, & tamdiu mira dicitur qvamdiu illæ nobis non patent; fieri tamen poſſunt, ipſa natura operante cujus effectum res iſtæ non tranſ-

cendunt. Qvarum rerum ſpecies produci poſſunt vel prudentia ſola humana vel ope diabolica. Miraculum vero eſt operatio vim naturæ transcendens; nec arte humana nec Diabolica perfici poteſt. Miraculum eſt, baculum Moſis ſola manuum emiſſione fieri ſerpentem eundemqve attrectatu mutari in veriſſimum baculum. Nam hic natura nihil agit ſed vi Divina cuncta perficiuntur. Qvibus poſitis ſententiam Pomponatii contradictionem involvere nemo non videt, dum miracula dicit qvæ vim ſyderum non transcendunt atqve ſic tacite negat res â Deo ſolo ultra vires naturales peractas in veteri & novo teſtamento eſſe miracula. Qvod hoc argumento clarius patebit:

Omnia miracula vim ſyderum & naturæ ordinem vi Divina ſuperant. Nullæ res miraculoſæ Veteris & novi teſtamenti vim ſyderum & naturæ ordinem vi Divina ſuperant. Ergo nullæ res miraculoſæ veteris & novi teſtamenti ſunt miracula. Hæc eſt ex verbis Pomponatii facta concluſio ſi nempe miraculum id vult qvod viribus ſyderum perficitur. Qvod ſi negat ſeqvi ex præmiſſis poſitionibus contrarium ejus ſeqvetur adeoqve ita rectius nec abſurde argumentabitur: Omnia miracula vim ſyderum naturæqve ordinariam operationem ejusdemqve curſum ſuperant: Omnes vero res iſtæ veteris & novi teſtamenti ſunt miracula; omnes ergo res iſtæ veteris & novi teſta-

testamenti vim syderum ordinariamqve naturæ operationem superant. Qvod autem vim miracula patrandi syderibus adscribit Pomponatius, facit hoc ex falsa de intelligentiis persuasione qvæ â Philosophia Scholastica seu potius religione Ethnicorum originem trahit, qui crediderunt Deos, solem, lunam, Mercurium aliosqve stellas errantes.

[a] Exercit. 8. Amphith. p. 52.

§. 22.

Hanc & ejusdem de Fato Stoico doctrinam non displicuisse Lucilio confitebitur qvi causam ejus propter qvam capitis damnatus fuit, ex auctoribus fide dignis cognoverit. Nos jam certiores esse satis est eum in perseqvendis magistri vestigiis magnopere sibi placuisse eundemque mira doctrinæ similitudine retulisse; dum ille, qvod unum intereat, ut Philosophus simul & Theologus animæ mortalitatem immortalitatemqve dum viveret credere, hic vero in perniciosis erroribus suis spreta Theologi fide ut Philosophus mori qvoqe incredulus voluit. Hac occasione dicendum cur isti viri noluerint in Scripturæ Sacræ relatione acqviescere qvæ rem omnem qvam illi stellis, Deo adscribit. Cujus ergo momenta ponderabimus quibus sacrarum literarum auctoritas vel divinitas probari solet, num sint tantæ dignitatis

ut

ut iis contenti eſſe potuerint. Longum eſt o-
mnia enumerare, brevibus rem expediemus.
Momentum omnium primum antiqvitatem in-
troducimus qva omnes alios ſuperat ſacer ille
codex, antiqviſſimorum nempe populorum
ſcriptoribus: Phœniciorum Sanchoniathone,
Ægyptiorum Toauto ſeu Hermete, Chaldæo-
rumqve Zoroaſtro, quod etſi veritatis divinæ
non directe probet, librorum tamen contradi-
centium minuit auctoritatem. (*a*) Hoc enim i-
pſo veriora eſſe quæ in iſto continentur, cum
de origine mundi aliisque rebus ab his maxime
diſcrepat, cuiqve facile videbitur, qvoniam quo
prior initio mundi ſcriptor fuit eo probabilior
apparet. Sed cum in iſto Deus qvi condidit
mundum, auctor literarum earundum indice-
tur, clarius & verius qvam alii longo poſt tem-
pore nati, rem omnem ut geſta eſt enunciare
valebit. Non eſt inqvam, hæc probatio nulla,
majori tamen vi humanam mentem cogit in
aſſenſum cum ſimul relatum fuerit nullum
antiquiſſimorum librum clarioribus circum-
ſtantiis cauſam humanæ felicitatis & miſeriæ
enarrare, nullum qvoqve homini lapſo media
cum Deo in gratiam redeundi neceſſaria prius
monſtraſſe qvod tamen ab initio lapſus fieri ſta-
tim debuit niſi qvosdam absque mediorum no-
titia periiſſe oportuerit. Qvæ ratio ultima ſta-
tim innuit eundem librum talem eſſe qvalem
nondum cognitum qvisquam judicat nobisque

viam

viam ad priſtinam vitæ beatitatem qva excidimus regrediendi oſtendentem, aliosque libros omnes ſui omniumque ſeculorum hac materia ſuperantem. Alterum eſt homines qvi Sancti Spiritus à manibus fuerunt fide digniſſimos eſſe habendos, ſiqvidem ſcriptoris boni virtutes omnes in ipſis deprehenſæ. Fuit in iis neceſſaria rerum traditarum cognitio ob id vel maxime miraculoſa quod ſimplices & indocti ſumma myſteria qvibus nemo ſapiens excogitandis aptus erat ſine humano ſtudio cæteros homines edocuerunt. Veritatis qvoqve ſtudioſiſſimos fuiſſe ex ipſorum vitæ ſanctitate cujus pars maxima veritatis amor colligitur, qvia totus mundus licet inimiciſſimus reprehendere eos non potuit niſi ob bonitatem, juxta tritum iſtud Ethnicorum: Cajus Sejus bonus vir, tantum quod Chriſtianus. Præterea hoc ipſum conjici debet ê defectu cauſarum qvibus perduci poſſunt auctores ut ſcribant rem aliter ac illa vera eſt, accidiſſe. Nam periculi timorem læti ſpernebant ultima pro teſtimonio patientes. Et ſi quædam adverſa minuerent animum cogebantur â Spiritu qui agebat eos ad res viſas mundo ingratiis annunciandas. (*b*) Nec ſpes commodi qvod ex ſilentio vel corruptione veritatis naſci poterat, eos adegit quo minus ſe qvotidianis periculis exponerent. (*c*) Imo ſi quid ab ipſis ut hominibus non recte factum inſolita ſuorum nævorum recenſione detexerunt ne qvid damnoſi huic veri-

rita-

ritati ſtuduiſſe crederentur.(*d*) Tertio loco miracula ponimus qvibus viri illi Divini doctrinam ſuam toti mundo talem probarunt. Nam ſunt miracula ut dictum eſt opera ſingularia qvæ non ordine naturæ ſed Divina virtute ſolummodo perficiuntur. Qvo magis indicio eſt hos homines cum Deo egiſſe, Deumqve per ipſos operatum, ut oſtenderet, hos ſibi placere ejusqve mandato fieri, qvi ab iis ſermones de Deo aliisqve rebus cœleſtibus inſtituerentur. Multa vero miracula feciſſe Prophetas & Apoſtolos multitudine exemplorum adeo probatum Ethnicis fuit, ut non habentes qvod contra negarent, imbecilli admodum effugio res ipſas minuere qvæſiverint, dicentes etiam in ſuis eſſe qvi plura patraſſent qvam ipſimet Apoſtoli miracula. Cujus gratia Apollonium Tyaneum imprimis oppoſuerunt, qvi tamen non tanta perfecerat opera qvanta poſtea de ipſo gloriabantur Porphyrius (*e*) & alii. Nec qvisqvam teſtimonio ſuo, qvod maxime vero ſimile dedit Flavius Vopiſcus (*f*) mortem perpeti unquam voluit ut Apoſtoli pro veritate prædicati de Chriſto Evangelii omnibus hominibus hoc præſtiterunt, qui de futura læti gloria eandem ſubiêre. Id quod homini duorum virorum Chriſti & Apollonii incerto ſane plus excitat fidei in Chriſtianæ religionis qvam Tyanei illius Apollonii conficta miracula veritatem. Fuit enim inſtitutis Philoſophorum Indorum ſeu

Braminum imbutus & arcanos quosdam naturæ effectus sibi cognitos spectantibus discipulis aliisque exercebat in multam eorum admirationem qui harum rerum ignari erant. Ægros enim curare, viginti vel ultra annos membris captos restituere egregium qvidem naturalis scientiæ opus est sed non miraculum. Paracelsum hujusmodi morborum curationes chymicis mediis feliciter instituisse relatum est. Quodsi Apollonius lethargo & apoplexia correptos & aliquot diebus semianimes in usum vitæ revocavit non fecit ea arte miraculum, licet ignorantes id ipsum putaverint: res mira fuit spectatoribus, non ipsi nec aliis Medicinæ gnaris. Non displicet nobis judicium eruditissimi Morhofii qvod in Polyhistore suo de hoc viro tulit qvi lectoribus plura cupientibus sitim restinguere laborat. (g) In rebus arcanis fieri solet, ut qvæ ignota sunt multis additamentis â credulis exagitentur à contemtoribus aliis commentis in risum vertantur. In his media via tenenda sapientioribus est: *Semperqve cogitandum* inquit *multa esse naturæ arcana, qvæ vel sapientissimis incredibilia videbuntur - Supersunt Patrum ipsorum testimonia qvi honorifice de Apollonio sentiunt; & è simili schola venisse primos illos Christi cultores novimus, occulto impulsu motos & tanti mysterii si fas ita loqvi est, conscios. Qvodsi aliqvi calumniatores his similibusqve exemplis abusi fuerunt ad Divinam Christi majestatem imminuendam id ad illorum potius malitiam qvam ad innocentes referendum est.*

(a) Id

(a) Id qvod prolixe probatum vide in Eduardi Stillinfleti originibus ſacris c. 2. & 3.

(b) Gal. I. 10. 1. Cor. 9. v. 16, 17. Jer. 20. v. 9.

(c) 1. Theſſ. II. 2.

(d) Num. XX. 12. XXVII. 14. Matth. IX. 9. XX. 25. Act. XV. 39. 1. Cor. XV. 9. 1. Tim. I. 15.

(e) Porphyrius apud Hieronymum in Pſ. LXXXI. 8. Lactant. de Juſtitia, l. 5. c. 3 De puella ab Apollonio in vitam revocata Philoſtratus ſcribit. τεθνάναι ἐδόκει (videbatur obiiſſe.) Imo ipſe dubitat Philoſtratus, num ſcintillam animæ in in puella repererit qvæ Medicis non patuerit, an animam extinctam refoverit l. 4. c. 16. Apollonius nullam ſe linguam ignorare prædicat, apud Philoſtratum qvi paulo poſt eidem ad alloqvendum Phraotem interprete opus fuiſſe refert l. 1. c. 13. de his omnibus fideqve Philoſtrati vid. Huet. Dem. Evang. prop. 9 edit. Paris p. 553. vid. lib. Philoſtrati Lemnii de vita Apollonii Tyanenſis Lipſiæ excuſum Anno 1708.

(f) In vita Divi Aureliani c. 24.

(g) Morhoff. Polyhiſtor. l. 1. p. 127. idem de noticia auctorum cap. 9.

§. 23.

Quodſi non ſufficit dubitanti, teſtimonium totius Eccleſiæ producitur, quæ alias in multas hæreſes diſſecta quarum alia diverſiſſime ſentire ab alia ſolet, in hoc tamen mirifice conſpirat, Scripturam hanc Deum habere aucto-

auctorem. Non est enim probabile totam Ecclesiam qvæ florem humani generis complectitur, tantum hominum & morum elegantiæ & vitæ probatæ veritatisque quam tantopere commendant studiosissimorum in tantum conspirasse mendacium ut libros â solis hominibus profectos quos scirent, quasi Deo auctore consignatos liberis suis nepotibusque seris unanimi adeo consensu commendassent. Testes sunt Christianorum primi qui autographa sacrarum literarum suis oculis viderunt, â quibus acceperunt juniores qui hostes ad ea inspicienda ablegarunt quod vix ausi fuissent si de veritate non constitisset Qvod facit inter alios Tertullianus *dum. age jam, inqvit, qui voles, curiositatem melius exercere in negotio salutis tuæ. percurre Ecclesias Apostolicas, apud qvas ipsæ adhuc cathedræ Apostolorum suis locis præsidentur. apud qvas ipse authenticæ literæ eorum recitantur, sonantes vocem & repræsentantes faciem uniuscujusqve. Proxima est tibi Achaja? habes Corinthum. Si non longe es â Macedonia, habes Philippos habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere habes Ephesum si autem Italiæ adjaces habes Romam, unde nobis qvoqve auctoritas præsto est* (a) Huic quinto accedit quod ultra verba reapse testimonium perhibuere qui libros viderunt cum cæteris qvi eos describendos & descriptos acceperunt. Si voluissent defraudare veritate sibi carissimos, non semetipsos tamen cum tot millibus qvi propter eam libro fidem obsi-
gnatam

gnatam & ſenes & juvenes fœminæque cum imbelli tenellorum turba tormentis mortis ſubjecti ſunt doloresque viribus ultra naturam concesſis conſtanter pertulerunt, perditum iviſſent omnes. Sed cuncti præter Johannem violenter obeuntes Apoſtoli eorumqve diſcipuli certiſſimi ejus rei mortem ambabus potius exceperunt qvam renuerunt cum nulla in his terris gloria nec ullum commodum de obſtinatione animi iis ſcientibus remaneret. Si cui animus eſt exempla videre evolvat qvi de ea re ſcripſerunt. (*b*) Quod ſi inter multos de compoſito mendacium tractatur ſolet tamen exquiſitiſſimis pœnis ab uno veritas hauriri. Hoc autem omnes uno ore teſtati ſunt ita ſe habere ac initio dixerant verbi divini prædicatores. Unde graviter monet Euſebius : *Qvod ſi mendacia hæc erant qvæ illi ex compoſito finxiſſent, opere pretium erit admirari, qvonam pacto tantus numerus conſenſum illum inter ſe in rebus fictis vel ad mortem ſervaverit, neqve ullus unquam earum rerum formidine, quæ illis, qvi prius ſublati erant, accidiſſent, à ſocietate deſciverit, neqve reliqvis publice contradixerit, prodens ea qvæ inter ipſos compoſuiſſent.* (c) Stupendæ huic martyrum conſtantiæ iſtud accedit non leve momentum, qvod doctrina in Scriptura Sacra deſcripta per univerſum terrarum orbem feliciter propagata ſit; obſtantibus impedimentis tam gravibus ut nulla hominum potentia ſuperari potuiſſent qvæ difficultas ipſorum certe di-

vinam qvandam directionem auxiliumqve arguit. Duodecim omnino viri erant ſimplices & indocti qvi cum toto mundo bellum ſuſceperunt, in quo tamen judæorum error de Meſſia terreſtri, paganorum de ſimulacrorum per tot ſecula cultu altas radices egerat, attamen his totus tandem orbis paruit. Res proponendæ inſuaves omnium auribus erant, nec humanæ menti myſteria niſi inſipidæ ſtultæqve videbantur, perſuaſerunt tamen tot ſapientibus ſimplices hi piſcatores. Auxilia humana ad perſuadendum deerant, non armis ſed multa cruce paſſionibusqve obnitendum & id qvidem non his tantum qui perſuadebant ſed & quibus perſuaſa doctrina erat, ſtatim odium mundi graviſſimæque pœnæ annunciandæ imo ſubeundæ erant, vicit tamen absque viribus humanis imbellis turba hominum Non erant leves quibus quotidie exagitabantur converſi paſſionibus, non tamen frangebantur animo dira pasſi. Hinc gloriatus eſt merito Athanaſius, *tot* inquiens *tantisqve à GræcorumPhiloſophis voluminibus ſcriptis, ne paucos qvidem* (gentiles Philoſophi) *vel ex proximis locis adducere potuerunt, ut ſua de immortalitate animæ dogmata & placita de vita ſecundum virtutem inſtituenda amplecti vellent : ſolus Chriſtus vilibus citra ullam magnificentiam verbis ac per homines neqvaqvam erudita lingva in orbe terrarum plurimis Eccleſiis id perſuaſit, ut mortem inter contemta, immortalia in pretio haberent.*

(a) Lib.

(a) Lib. de præscript. c. 14. p. 108. edit. Baſ.
(b) D. Kortholt. de perſec. Tr. Singularia de Catechumenis notavit Pfannerus lib. de Catechumenis c. 4. p. 402. Memorabile factum memorat Baſilius Magnus & Gregorius Nyſſenus in orationibus in 40. Martyres.
(c) Euſeb. de Dem. Evang. p. 74.
(d) Athanaſius de incarnatione verbi p. 74. edit Paris.

§. 24.

Tandem codicis ſacri inter tot Tyrannorum perſecutiones mirabilis conſervatio ultimo nobis momento adducenda eſt. Experientia ſiqvidem probatum multos libros qvibus ſervandis potentiſſimi Reges ſtuduerunt ſimul cum rebus publicis in quibus ſunt aſſervati periiſſe. Sed hic unus à Regibus toties damnatus, toties exuſtus, cuſtodibus ejus fidis & lectoribus horrendum excarnificatis ſervatus tamen duraturus ad finem hujus mundi. Plura addi poſſent niſi brevitati ſtuderemus argumenta, his tamen cuique vel ipſo Spiritus Sancti teſtimonio præciſo, fides humana qvæ dicitur quatenus momentis Scripturæ externis innoteſcit & in iſtoc genere maxima fieri poterit. Qui vero factum ut nec Pomponatius nec Vaninus auctoritati quã argumenta dicta conciliarunt, ſcripturæ acquieverint? Habuerunt utiqve ſcripta patrum in quibus hæc argumenta leguntur, fuerunt & alii Romani fide qui iisdem argu-

 mentis

mentis divinitatem ſacrarum literarum probaverunt. Sed cogitandum iſta qvidem audiviſſe & legiſſe ſed prout ſunt argumenta qvæ tantum exteriora Scripturæ putantur nec præter interna & qvod palmarium eſt Spiritus Sancti teſtimonium, niſi magnam probabilitatem pariunt ; quo ultimo deficiente ſic facilius cætera animo elapſa ſine accuratiore conſultatione auditoque uno eoqve leviſſimo Atheorum argumento intermiſſa ſunt. Quod alieniſſimum eſt ab iis qui procedunt ulterius, Scripturamque ſacram diligentiſſime ſuis oculis perluſtrant, ubi graviora ipſis pondera occurrunt argumentorum qvæ Scripturæ interna dici ſolent qualia ſunt ipſius ſtyli in proponendis creditu factuqve neceſſariis gravitas auctore Deo digniſſima. Solent enim alii libri phaleratis verbis factisque demonſtrationibus ad aſſentiendum nos movere, qvod multo fit aliter in hoc libro ubi omnis aſſenſus ad ſimplicem ſummi Dei voluntatem ſine blanditiis animo humano gratis revocatur. Quippe cum ſanctiſſima homini peccatori vita, ingrata horridaqve perditis moribus injungitur, ſola præcipientis atqve dicentis auctoritas omnium argumentorum loco inſinuatur. Cujus cauſa ſæpe his verbis præcepta illic initium ſumunt : Ego Dominus Exod. XX. 2. Sic dicit Dominus Exod. XXXIII. 1. Et dixit Deus Gen. I. 3, 6, 9, 11, 14. verbum Domini factum eſt ad me,

Jer. I, 2. Iis vero qui ſpreverint mandata ejus, ſingulares pœnæ qvas nemo niſi Deus ipſe infligere poteſt añunciantur ſingulari ſtyli ſublimitate Deut IV, 23. - 40. c. XXIIX. Adeſt præterea veritas ab omni errore puriſſima, quam in iis qvæ in hac vita intellectus humanus capit attributis nempe Dei, providentia, cultu, itaqve juxta normam voluntatis Divinæ inſtituenda, cum humana natura prorſus & optime convenire deprehendit. Sic qvando Scriptura dicit Deum eſſe unum eumqve ceu unum omnium dominum ſanctiſſime vocandum & invocandum eſſe, quod Ethnicorum libri vel plane non tangunt vel non tam vehementer vel potius contradicendo tractant, hoc melius illo tanqvam ſibi convenientius approbat humana ratio qvæ vel duo infinita nedum plura ſeu plures Deos ſtatuere averſatur & plura numina colere horret. Veri Dei cultum animo potius qvam exteriori corporis geſtu vel multis victimis fieri non ducit â vero alienum humana ratio qvæ qvod hominis eſt optimum Deum magis velle qvam qvod vilius eo eſt facile colligit. Providentiam Dei etiam minima curare dum absque anxietate atque cura perfectiſſimi Dei fieri poteſt, prona conſeqventia & eo libentius quam noſtri improvidum conjicit cum Deum ens ſumme neceſſarium ſemel cognoverit. Cultum Dei cujus pars eſt vitam qvoqve ſanctitiſſime degere non ex arbitrio hominis ſed

Dei

Dei fieri debere approbat recta ratio non ignara servitii qvod servus qvilibet non ex sua voluntatis libertate sed heri mandato præstare tenetur. Imo sana ratio non potest non hunc ipsum titulo optimi & divini libri dignissimum judicare cum in his videat rebus quas ex parte tantum non vero perfecte secundum causam novit, scripturam tam claram tamqve explicatam notitiam tradere. Novit homo se peccatorem unde primum hoc natum attractum sit nescit, succedit scriptura clarissima enarratione lapsus Adami eum instituens. Mundum intuetur, æternum dicere ob mutabilem rerum sortem recusat, antecedentia tamen tempora solisque cursum eodem modo fuisse libris aliis lectis ubi cognovit non certi qvidqvam novit qvod statuat; si vero sacras literas consuluerit, hæ omne dubium aufferunt accurata informatione de mundi creatione, decreta ab ipso Deo duratione cœli non tamen æterna sed tota hujus seculi destructione finienda. Multa sibi astrorum lumine, terræ marisqve vitæ suæ servientium officio beneficia obvenire videt, qvorum adspectu credit se superiorem quendam eumque sibi bene cupientem esse; sed quis sit ille non videt num cœlum, aqua vel terra vel alius qvispiam per illa agens sit colendus; succurrit ipsi sacer ille codex docendo Deum ceu spiritum iis instrumentis operibusque se manifestare nec per lapides vel idola co-

li

li ſed pura mente. Peccata Deum habere iratum natura cognoſcit humana, qvomodo in gratiam redeat, latet. Innocentiam vitæ poſt hac agendæ acta jam delicta non credit diluere poſſe, cum impurior illa novas inſuper pœnas mereatur; Ita mens humana triſtiſſima de infinito Deo læſo ſolatium ubivis & in omnibus libris quærit nec invenit. Scriptura vero unicum medium fidem in Dei filium monſtrat: hunc ſolum videt homo ſufficientem iræ Divinæ. Qvandoqvidem hac ratione nullus Divino alîcui libro convenientiora humanæque ſaluti utiliora continet, hunc eundem eſſe nullà præjudicii ægrotatione laborans exiſtimabit. Quæ vero lumen naturæ myſteria transcendunt nullam in iis contradictionem offendit, licet non capiat qvomodo illa peragantur.

§. 25.

Momentum fidei internum ut dici ſolet ſcripturæ alterum eſt veteris teſtamenti cum novo & omnium utriusqve partium mira inter ſe harmonia & conſenſio. Ethnicorum ſcripta Philoſophorum qvæ de rebus lumine naturæ notis agunt eodem licet tempore vixerint auctores, multam nobis diſcrepantiam in iis explicandis tradidere: In relationibus vel duorum Hiſtoricorum circa eandem rem occupatorum qvam diſſentanea proferuntur! Hic locorum diſtantia ingenii & educationis varietate remo-

tiſſi-

tiſſimi omni ſæpe communicandi cogitationes occaſione privati ne minima qvidem particula vere ſibi & reapſe contradicunt. Quod unius ejusdemque Spiritus apud omnes præſentiam arguit ſcriptorumque Divinitatem prodit. Scio probe, eſſe qui hoc argumentum multis objeĉtionibus, inimici Divinæ veritatis labefaĉtare quæſiverunt ſed non eſt noſtri jam inſtituti iis contravenire, leĉtorem interea benevolum rogamus ut eos ſibi commendatos habeat qui huic materiæ ſcribendæ animum applicuerunt (a) Exempli loco adducimusMoſen qviDeum benedixiſſe populo judaico dicit adeo ut per ipſum omnib9 populis benedicereturGen. XII. 2. 3. idem moribus diſpar Bileamus invito ore dicere cogebatur cum idem Spiritus hunc tum temporis ageret Num. XXIII, 8. 23. XXIV, 9. idem Stephanus licet lapidibus ab ipſis judæis peteretur Aĉt. VII, 3. - 10. idem Paulus cum tamen variis perſecutionibus ab ipſis judæis urgeretur Rom. IX, 4 - 6 Viĉtorem diaboli ê mulieris ſemine oriturum prædixerat Moſes Gen. III, 15. Quæ ſi ſolum verba legiſſet Eſaias non edoĉtus ſpiritu qvam facile filium alicujus judæi id interpretari potuiſſet; ſed longe altiora verbis indicari non natura ſed Divina inſpiratione expertus ſemen ſeu filium mulieris non autem viri optime explicuit, dum idem Deus omniſcius optime verborum antea diĉtorum recordatus hæc verba Eſaiæ inſpiravit longe arĉtius Moſaicis

icis oraculis cohærentia: Ecce virgo concipiens filium pariet. Jeſ. VII, 14. eodem etiam modo natalem Meſſiæ obtigiſſe Mathæus c. I, 18. 23. id ipſum Lucas â Mathæo locorum intervallo ſeparatus c. I. 34. 35. innuit. Nec quisquam illorum omnium qui de natalibus Meſſiæ ſcripſerunt in hoc articulo diſſentit cum tamen id non modo facillime fieri potuiſſet (qvid enim facilius quam hominem naſciturum mariti congreſſu inducere?) Sed ſolus ſibiqve relictus hominis nudi intellectus non id excogitare nec aſſerere potuiſſet timidus rei non eventuræ, nec voluiſſet præſertim cum Mariam Joſepho deſponſatam ſcirent ad unum omnes. Tertio momenti interni loco Divinitas SacræScripturæ ê vaticiniorum de futuris contingentibus, qvæ ex Dei vel hominum voluntate libera dependent, ipſo eventu probatur. Quo in loco non opus multa Scripturæ exempla adducere quoniam quilibet hiſtoriæ tam civilis quam ſacræ non ignarus clariſſime videbit res ibi prædictas exactiſſime impletas eſſe. At iſtud futurum non potuiſſet, niſi qui præſtitit hoc ſummus mundi arbiter per hos viros prædicere. Hinc acerrimus Chriſtianæ fidei oppugnator Porphyrius ſola Danielis prophetia tantas in anguſtias ob deteſtandi defenſionem erroris redactus eſt ut ob cauſæ obtinendæ deſperationem fingere tandem fuerit coactus falſo Danielis nomen librum hunc præferre & Antiochi Epipha-
nis

nis ævo in judæa compilatum esse ab homine qvi res iis temporibus gestas tanqvam futuras prædixisset, reliqva autem quæ vere futura essent, ut pote remota incertis aut falsis vaticiniis eum prænunciavisse. Unde patet *tantam dictorum fidem fuisse*, ut inquit Hieronymus ut *Propheta incredulis hominibus non videatur futura dixisse sed enarrasse præterita.* (b) Quartum sibi locum tribuit summa legum in hoc libro sanctitas quibus nullꝰ unquam liber sanctius quicquam continuit, ut videre licet Exod. XX. Deut. VI, 45. Matth. V. VI, VII. Cui accedit ultimū divinitatis momentum perfectio ejus qva nos sufficienter docet qvæ homini salvando creditu factuq; sunt necessaria. Nullus liber alius tam solidam de peccato originis, futuro Dei judicio, anima humana, vita æterna aliisque quæ scire hominem maximi interest informationem tradit. Cætera, ne simus justo prolixiores, transmittimus hoc unum adjicientes qvod argumenta interiora qvæ prioribus, qvæ solent exteriora nominari fortius urgeant animos dubitantium, & omnia simul sumta demonstrationem quandam, moralem (liceat dicere) pariant. Non est quoque vero simile illa non audisse Vaninum cum ipsius ætate iis argumentis contra Atheos jam sit disputatum. Sed vereor ne omnia superans argumenta testimonium Spiritꝰ Sancti ex ipsa sacrarum literarum lectione percipiendum ab illis viris intermissum sit. Etenim

nim quamsit in Romana fide levis cura saluberrimi hujus codicis ê prohibita populo lectione ejus, latinæqve corruptæ versionis usu Clericis permisso clarissime patescit. Unde nata Theologis è male lecta nec intellecta Scriptura simplicitas, in juventute hunc partes Theologorum deserere eosque juvenili supercilio spernere coëgit Auctus posthæc indies despectus ejus in hunc librum est ex rixis quas cum eo Sacerdotes agitaverunt ob Scholasticæ Theologiæ qvam sprevit, contemtum. Nam ut fieri solet ab imprudentibus qvod Codici sacro repugnare videtur cum non posset solide refutari statim clamatur Atheum ita quoque animi & imprudenter & indocte reprehensi ætatisqve fervore incitati atheismo favere potius incipiunt quam prudenti ratione in ejus perditionem inqvirere. Ac id qvidem expertus Lucilius omnem Dei scientiam ob suorum errores inscitiamque, nullum infelix existimavit.

(a) Waltheri Harmonia; it. Musæi Introduct. in Theol. p. 346. adversus Matthæum Knutzen consensum Scripturæ Sacræ vindicans.

(b) Procem. Com. in Dan, vide Huet. dem. Evangel. p. 230.

§. 26.

Sed quia is in libris suis suspectam reddere scripturæ autoritatem voluit, quo omnis præripia-

ripiatur legenti dubitatio hos ipſos, qvos credimus eſſe divinos, ſingulatim probabimus. Qvo ipſo contraveniemus iis qvi teſtimoniis generalibus 2. Tim. III, 15 - 17. 2. Pet. I, 19 - 21. opponunt ſe omnem quidem credere ſcripturam ſacram eſſe à Deo inſpiratam ſed ex his dictis non patere, qui nam ſint libri qvi pertineant ad iſtam ſcripturam ſeu qui numerum librorum Divinorum perfecte abſolvant. Sunt enim quidam qui pluribus divinum qvid probant ad auctoritatem ſibi conciliandam qvam alii. Libri Moſis & prophetarum plura Divinitatis documenta quam Ruthæ & Eſtheris continent. Multi quoqve divinis adſcripti & adjuncti ſunt ex ſententia noſtra non divini, de quibus negamus citata ſuperius teſtimonia agere; homines tamen teſtes ſolos cum ipſi in Romanis rejiciamus, non admittemus in iis approbandis qvos noſtra vere divinos eccleſia ſtatuit. Primi libri Moſaici auctoritas divina pateſcit ex eo (1) qvod nemo de ipſa rerum omnium origine tam clare nos inſtruit, ipſeque auctor creationi primæ jam adfuiſſe ex contextu vocum colligitur. Nam primus homo anteqvam crearetur ſcire non potuit quid ante factum. (a) Mundum enim, hoc eſt, rem mutabilitati qvotidianæ obnoxiam eſſe æternam dicere indigna prudentibus hominibus opinio eſt. (2) is liber nos ſolos de prima lege homini ſtatim poſt creationem lata ejusqve

trans-

transgreſſione lapſu & peccato originali certiores reddit cujus nemo gentilis nec vetuſtiſſimus cauſam expoſuit. Qvod re tamen vera eſſe, qvamprimum revelatum cognoſcit natura, ex ipſo effectus ſenſu confirmat (b). (3) Idem non hominem primum id narraſſe aliis ſed Deum omnia dixiſſe ſimpliciter exponit, omisſo verborum lenocinio qvibus id perſuadere poſſit(c)(4) Non autem omnia ab aſtuto homine judæo efficta eſſe ſed eundem Moſis vel Dei potius eſſe codicem probat conſenſus hoſtium populi judaici gentiliũ. (d)(5) Modo Deo convenienti cuncta ſtilus eloqvitur. Si qvis ergo eſt inſpiratione divina ſcriptus liber eodem modo ſcriptus eſſe debet. Sed nemo alius eodem plane contectus ſtilo quam hic ſolus legitur. (e) (6) Multa ibi vaticinia inprimis de Chriſto deſcribuntur, qvæ cum poſt tot millia ſeculorum demum impleta ſint, â nullo homine certò præſciri neqve prædici potuerunt. (f) (7) vel ipſis gentibus ſtili qvædam ſublimitas præ aliis antiquis libris hic animadverſa fuit. (g) Scripta Moſis & prophetarum tempore Chriſti ſuperfuerunt. (h) Qvæ ſingula ſi qvis recte perpendit dubitationes contra divinitatem hujus libri exortas facile reprimet. (8) Huic cum debita accedit lectio & meditatio ſedula, ex interiori Spiritus Sancti motu ad aſſenſum divinæ auctoritatis qvisqve deduci poteſt. (9)

 Scri-

Scriptionis mosaicæ mandatum & executio in libris qvoqve refertur. (i)

(a) Gen. I. v. 2-7.
(b) Gen. II. 16. 17. c. III. Gen. V. 3. VI. 3. 5. Gen. IIX. 21.
(c) Gen. II. 16. IV. 6. 9. 10. c. VI. 13.
(d) Vide historiam Israelis, Josephi, Mosis descriptam in Justini opere compendiario Trogi l. 36. 2. Grot. verit. rel. Christi l. 1. §. 16.
(e) Gen. 17. v. 1. 4. 10. 12. Nisi divina vis Abrahamo illuxisset nunqvam tam grave infantibus tamqve ridiculum gentilibus fœdus iniisset. Gen. XVIII. 13. 15. 20. 21. 30-33.
(f) Gen. III. 15. 16. collatum cum c. IV. 1. Gen. XLIIX. 49.
(g) Conf. joh. V, 46. Dionysius Longinus in libello de sublimi c. 7. Homerum ita culpat: *Homerus mihi videtur, cum tradit vulnera Deorum, factiones vindictas, lacrimas, vincula varias & multas clades, homines qui in bello apud Ilium gesto fuere, pro virili Deos facere & contra Deos homines voluisse.* Moysem vero his laudibus effert : *Judæorum legislator vir est non vulgaris, qvandoqvidem numinis potentiam pro dignitate notam fecit, declaravitqve, statim initio proœmii legum suarum scribit : Dixit Deus, qvid? Fiat lux & facta est, fiat terra, & facta est.*
(h) Luc. XXIV. 27. 44. 45.
(i) Deut: 31. v. 9. 22. 26. Exod. 17. v. 13. c. 24. v. 4. 12. Jos. 8. v. 31.

§. 27. Re-

§. 27.

Reliqvos libros & per Mosen scriptos & Divinitatem spirare probatur (1) ex cohærenti altericum altero materiæ ejusdem tractatione. Nam felici statu populi Israelitici vivo Josepho cum finiisset historiam, Abrahamo vero prædicta dura sors in Ægypto subeunda, filiis suis necassarium erat ut vaticinium â Deo impleretur idqve auctoritate libri certissimi hoc est divinitus scripti omnibus legentibus Deumqve in ecclesia manifestatum quærentibus probaretur simulque prioris veritas confirmaretur. Hinc secundum id volumen statim commemorat ut afflicti, ut liberati sint ut mutata sede qvælibet leges additæ. (a) (2) Mosen nec cupiditate gloriæ nec divitiarum nec vindictæ sed solius Dei timore adactum ut omnia faceret, initio legitur ne quis fraudem subesse rebus miraculosis vel humana mente efficta opinaretur (b) (3 Rei gestæ ibiqve descriptæ veritas â gentibus inimicis testimonio firmata est. [c) (4) Stili majestas & loqvendi ratio eadem qvæ primi libri deprehenditur unde idem auctor & idem scriptor facile & hos composuisse videtur (d) (5) Christus ex his libris argumenta contra Judæos valida depromens eosdem esse divinos & Mosis declarat (e) (6) Et hæc volumina de servatore nostro vaticinantur (f) (7) Jussu divino hæc â Mose consignata iisdem lucide apparet.

paret. (g) (8) Nulli sunt libri alii â gente judaica asservati qvibus eadem inscripta essent, qvæ Mosi attribui possint, qvin potius per tot secula temporum singulari providentia sub alieno imperio exules servati judæi omnes testentur & Mosis esse divinæ inspirationis habendos. Nam cum omnes gentes aliæ ejusdem ætatis perierint, sive aliis mixtæ nomen gentile amiserint, hæc sola inter inimicorum minas & non sua jura servata ea de causa adhuc vivit ut testis simul sit verbi Dei literis consignati sibiqve antea traditi, qvod res in scriptura notatæ utramqve de ipsâ paginam complet (h) [9] Ut vate divino scriptos esse nemo prudens negabit qvi qvæ futura interminati sint judæis legerit eaqve impleta perpenderit. (i)

(a) Exod. I. 1. 6. qvæ verba innuunt cum priore cohærere librum seqventem. De dura servitute v. 8. Mosis eductione miraculosa Exod. XIV. introductione Num: XIII. XXXI. Deut. III. qvæ omnia si non Stilo divino scripta essent non crederentur esse impleta qvæ DEus Abrahamo Gen. XV. 13. 14. 18. promiserat. Lev. XXVII. 34. Num: 36. v. 13. Deut. I. 1.

(b] Exod. III. 11. IV. 1. 10. 13. c. V. 22. 23. Num. XI. 11. 12. 28. 29.

[c) Vide citatum Justini locum in annotatis ad paragr. præc.

(d] Exod.

(d) Exod. III. 4. 5. 6. 14. 20. IV 11. XX. Lev. XII. 44. 45. Num. III. 11. 12. 13. XI. 23. XIV. 11. 12. 20-23. Deut. VI. 4-9. VII. 7. 8. 9. Exod. XXXIII. 20.

(e) Joh. III. 14 15. X. 34. conf. Num. 35. v. 30.

(f) Totum leviticum cultum adumbrasse Christum Paulus docet Hebr. X. 1. Gen. III. 15. Exod. XXIII. 21. ibi jubentur & angeli & Dei verba audire. Qvis autem sit angelus in qvo nomen Jehovæ Ebr. I. 3. patet. Deut. XIIX. 15-18. conf. Joh. I. 45.

(g) Exod. 17. v. 14. c. 34. v. 27. Si sensu Rhetorico verba tantum Deo essent attemperata cur stilus historicus in poëticum mutatur adjecta monitione ipsarummet cantionum tum temporis decantatarum? Exod. 15. v. 1. Si verba millies citata: Et dixit jehova Mosi, sensu non vere dicentis Dei cum Spinoza qvis explicaverit, nulla verborum Num. XII. 5. 8. Exod. 33. v. 11. cum eo conciliatio erit, nulla convenientia cum Luc. I. 70. 2. Pet. I. 19. vide Joh. Musæi disp. contra Spinozam.

(h) Testatur idem versio septuaginta interpretum qvam temporibus Christi & Apostolorum fuisse dicta inde citata declarant;

(i) Evolvantur & considerentur loca qvæ promissiones & comminationes divinas continent Exod. III. 8. 17. Lev. XXV. 2. Num. XIII. 3. Exod. XXIX. 24. & conferantur cum Jos. 21. v. 45. c. 8. v. 30. 31. 35. Deut. 32. tum apparebit vaticiniis vere impletis, quæ nulla ratio humana perficere potuit, constare.

§. 28.

Librum Josuæ divino Spiritus Sancti afflatu scriptum qvoqve esse ex ipso Devteronomii epilogo docetur, qvi eum sancto spiramine repletum memorat. [a] Nam licet finis librorum vel Eleazaris vel josuæ vel Samuelis vel Esræ manu exaratus sit, de omnium tamen divina inspiratione non dubitandum. (b) Josuam vero libri seqventis scribam fuisse in eodem annotatum est. [c] (3] Ipsa verborum constructio loqventem toties verbis ore prosatis introducens eundem â literis Dei in describenda hac historia fuisse demonstrat. (4) Exordium statim gravitate stili, divinitatem libris aliis parem vindicat. (5) Opera Dei miraculosa, id qvod communi hominum opinione Scripturæ Sacræ convenit, in isto narrantur. Et qvoniam hic codex divinarum promissionum complementum est, qvi in prioribus promissæ erant, necessario divinitus scriptus esse debuit ut homines omnibus iis fidem haberent. Non qvidem negandum est, vestigia occurrere verborum qvæ ab aliis viris inserta; Sed & hos donis propheticis gavisos esse ex generalibus novi testamenti dictis, prioribus jam admissis probationibus, stabilitur. (d) (6) Fieri neqve potuit ut ê posteriori seculo qvisqvam hunc librum consignaret cum divisæ terræ rationes & adjecta limitum antiqvorum nomina necessario virum probent qvi josuæ suspirante Dei dictan-

dictanti scribi loco fuit vel manum ipsius suam arguant. (e) (7) Multa hic vaticinia occurrunt qvæ humani vis ingenii excogitare nequit. (f) (8) Præterea angelus Domini apparuisse ibidem legitur qvem promiserat Deus iterum & in qvo nomen Dei erat, qvi non aliter qvam Deus ipse per adorationem humillimam coli voluit & Jehovæ voce insigniri & ipse Christus fuisse in novo testamento indicatur. (g) Qvi honor cum non nisi secundæ personæ conveniat ob nomen angeli etiam in novo testamento ipsi datum prolusionemqve futuræ incarnationis. Sed de Christo omnes vates divini sunt testati. (h)

(a) Deut. 34. v. 9. Num. 27. v. 18. 20 23.
(b) Num. 27. v. 21. De Samuele & Esra in seqq:
(c) Jos: 24. v. 26.
(d) 2. Pet. 3. v. 19. 20. 21.
(e) Jos. 14. v. 6. c. 15 - 19.
(f) Jos. VI. 26. conf. 1. Reg. 16. v. 34. jos. 13. v. 6. c. 23. v. 10. conf. jud. III. 31. 1. Sam. 14. v. 15. 2. Sam. 23. v. 8.
(g) Prov. 8. v. 31. joh. IIX. 26. confer. Gen. 18. v. 14.
(h) Act. X. 43. Luc. 24. v. 27.

§. 29.

Quicunqve librum judicum scripserit, cum non ipsorum ætate vixisse videatur, ob

monita qvædam ſpecialia, qvæ judæos ſuo tempore viventes concernunt (a) & tempus trecentorum annorum qvo iſta ſub judicibus respublica duravit unius hominis vitam longe excedit facile colligitur (1) vel ex ipſorum judicum â Spiritu ſancto actorum ſcriptis virum qvendam θεόπνευστον (Samuelem aut Eleazaris filium Pineham ejusqve poſteros pontifices maximos) ſub divina directione ſpeciali hæc omnia in formam unius libri redegiſſe vel ipſa etiam cum rebus verba Deo ingerente conſcripſiſſe. (2) Divina certe ſunt, qvæ in pluribus locis notantur. (b) (3) Viri divini, eccleſia judaica & Chriſtiana ætate Apoſtolorum, hunc librum divinæ auctoritatis crediderunt. Id enim evincunt exempla fidelium ex eodem libro Chriſtianis tanqvam res indubitatæ propoſita (c) (4) Inprimis in hoc libro Chriſtum invenies forma Θεαγγέλου, ut apparuit hominibus, commemoratum, mox legati mox principis populi perſona cum iis, ut Deum, colloqventem. [d) (5] Tot in hoc libro deſcribuntur colloqvia, tot circumſtantiis veſtita ut nemo, niſi qvi ipſas res geſſit ſcribere vel â Deo de ſingulis monitus qvisqvam repetere ſtilo potuerit. (e) Miraculis & vaticiniis divinis repletum nemo negabit. (f)

(a) Jud. I. 21, II, 10. 17. 18. XVII. 6,

(b) Sti-

[b) Stilus majestatem divinam alias prodens & hic deprehenditur c. I. 2. II. 1. VI. 14.

[c) Ebr. XI. 32.

(d) Jud. II. 1. 3. dicit hic angelus se fœdus cum Israëlitis fecisse. Hinc illum se esse innuit super qvo nomen jehovæ erat qvin alias angelus fœderis dicitur Mal. III. 1. jud. VI 22. 23. jud. XIII. 18. nomen autem mirabilis Messiam denotabat conf. Esa. 9. v. 6.

[e) In omnibus qvia ipsissima verba, qvæ qvisqve diversis locis & temporibus dixerit, citantur, non potuerunt nisi ex divina revelatione scribi. Jud. I. 1. IV. 19. VI. 19. VI. 8.

(f) jud. III. 4. 14. II. 2. 3. VI. 9. c. XIII. XIV. &c.

§. 30.

Libellum qvi Ruthæ inscriptus est ob ejus historiam in eo contextam, non sine numine sacris prioribus conjunctam planum facimus (1) ex miraculoso & stupendo tractu ad ecclesiam veram qvem Deus concitato viraginis animo toti populo judaico demonstravit eoqve facto declaravit & maledicto populo non omnem salutis viam esse præclusam. (a) Fœmina alias in bellis, nec sane levis animi, patriam suam familiamqve æqve atqve obfirmato tot apparitionibus animo vir fortis Abraham, relinquit & seqvitur animum, pauperculam, effœtam qvæ millibus rationibus ipsi propositum dissvadet nec vult ipsos Deos suos (qvos maxima reve-

reverentiā homines colunt) ſibi eſſe remoræ in exeqvenda ſententia, ſed alium Deum omnesqve afflictiones cum ſocra ſua ferre potius quam abeuntem in terram Iſraëliticam relinquere. (b) Qvem effectum non humanum ſed conſilio Dei productum ſingulari qvoqve providentia divina concurſuqve flaminis ſanctiſſimi conſignatum (cum aliæ res miraculoſæ non niſi â viris etiam θεοπνεύστοις ſint conſcriptæ) recte judicamus. (2) Ipſam quidem Rutham directione divina plane extraordinaria Naëmi in omnibus obſecutam fuiſſe ex eo ſit probabile quod caſta, qvalis certe fuit fœmina & prudens (c) non ſolet iis obtemperare matri, qvibus honori ſuo maculam attrahere metuit. Certe providentia Dei ſingularis circa omnes actiones ſe manifeſtat qvæcunque in hoc & ceteris negotiis peregit omnia in optimum finem dirigendo qvæ aliis infeliciter ſuccedunt. Qvæ cum iterum ſint gratiæ divinæ ſingularis argumenta, divino quoqve ſcriptore (ne quid falſi vero admiſceretur nec fides referenti habenda vacillaret, opus fuit. (3) Judæi omnes tanta veneratione ex mandato divino codicem ſcripturæ omni tempore colentes ut nec quidqvam eidem addi vel demi (d) patiantur, hunc libellum â viro divine cuncta prædicente ſcriptum fuiſſe & ad canonem codicis ſacri pertinere in hunc diem usqve teſtantur. 4) Probatur etiam θεοπνευστία hujus libri ex repeti-

petitione genealogiæ in novo teſtamento, qvæ in ultimis verbis capitis quarti legitur, ex qvibus potius recenſio iſtius qvam primo chronicorum, (qui hoc poſterior eſt & non per omnia verbis Matthæi convenit: (deſumta videtur. (5) Conſervato hoc libro contra injurias hoſtiles canonico nobis occaſionem ſuppeditare Deus voluit ex collatione hujus genealogiæ cum illa Matthæi deſcriptione genealogica addiſcendi qvam exacte Deus fidem ſervaverit ortu Meſſiæ ê tribu judæ procreando Notatu digna ſunt qvæ Brentius in h. l. habet ita diſſerens: *Hæc omnia ad verbum in genealogiam Chriſti â Matthæo translata ſunt ut ſciamus hanc hiſtoriam non tam in Davidem qvam in Jeſum Chriſtum reſpicere, qvi ab omnibus annunciatus eſt ſalvator & redemtor humani generis & ut diſcamus qvam admirabili clementia Dominus abjectos & contemtos in maximam gloriam & majeſtatem extollat.* Omnia hæc tanti momenti ſunt ut credamus ſcriptum eſſe librum ab eo cujus teſtimonium extra dubitationis aleam poſitum eſt, vate nempe à Deo ad hæc illuminato. (6) Stilus illius, qvem ſcribæ loco ad manum qvaſi voluit habere Deus, plane cum eo convenit, qvi in libro judicum & Samuelis animadvertitur. (*e*) Igitur dubitandum non eſt divinæ quoque eſſe auctoritatis cum & iſti libri non niſi per homines divina ſuggeſtione ſcripti ſint.

(*a*] Deut.

(a) Deut. 23. v. 3.
(b) Ruth. I. 16 17. II. 12.
(c) c. IIII. 10. 11.
(d) Deut. IV. 2.
(e) Matth. I. 3. 4. 5. 6. formula ſalutandi Ruth. II. 4. conf. jud. VI. 12. locus non certo determinatus פלני Ruth. 4. v. 1. conf. 1. Sam. 21. v. 2. Mutatio nominis Ruth. II. 29. conf. judic. VI. 32. Temporis convenientia cum hiſtoria judicum, Ruth. I. 1. qvæ ſolet obſervari ab hiſtoricis eosdem libros ſcribentibus. Virum magnæ auctoritatis & potentiæ eadem phraſi Ruth. II. 1. conf. 1. Sam. IX. 1. utrobiqve idem deſcripſit nec ullibi in aliis libris is ſermo occurrit, licet de talibus viris mentio injiciatur.

§. 31.

Samuelis libros eſſe divinæ majeſtatis teſtes (1) ipſo ſcribendi modo videmus ex relatione vaticiniorum qvæ nemo niſi Deus ſcire poteſt. (a) Hinc vel ſtatim â Samuele conſignata ſunt literis vel poſtea â Spiritu Sancto dictante ſcripta. Qvocunqve modo exaratos dixeris divinos eſſe apparebit. (2) Samuelem divinum libri prioris majori ex parte ſcriptorem fuiſſe eadem declarant qvæ in ipſa Samuelis familia ſunt facta nec aliis hominibus nota eſſe poterant, hic accurrate perſcripta traduntur. (b) Davidem vel ejusdem ætatis virum divinum (Nathanem vel alium etiam poſterio-

ſteriorem) poſterioris annotatorem fuiſſe finis libro verbis emphaticis ipſius regis vatis impoſitus evincit. (c)(3) Neqve ſtatim colligendum, libros ab aliis potius exaratos quia de ſe in ſenſu relativo, non vero perſonæ primæ demonſtrativo loqvuntur (d) Nam & alii prophetici libri eas loqvendi formulas adhibent & nihilominus eandem perſonam indicant ſcribam fuiſſe. (e) Quanqvam ſi qvas ab aliis notationes Nathane, Eſra vel aliis adſperſas ſcriptis his poſtea fuiſſe credit, modo plurima utriqve vatum adjudicet, haud multum errare videtur. (4) Ipſa Saulis verba, quibus tribus Benjaminiticæ ſolitudinem & paucitatem deſcribit, rem eandem non multo poſt tempora judicum â Samuele enarratam probat, quod nondum aucta tum viris eſſet poſt cladem ad internecionem usque receptam & ſimul inferunt alterum colloquentium, ob annotationem harum circumſtantiarum, nemini alias notarum hæc conſignaſſe, quas alium queinqvam de Saule poſtea ſuperbo fingere, ineptum erat (f) (5) Samuelem eadem jura regis populo Iſraëlitico & prædicantem capite octavo & conſcribentem decimo & in tabernaculo aſſervanda tradentem prioris libri contenta clariſſime innuunt. (g) (6) Neqve de regno Chriſti futuro hic quid omiſſum. quandoqvidem Samuel prædicit Sauli imperium non perpetuum ſed alterius fore quem electurus eſſet Deus. (h) Nathan autem pluri-

pluribus exponit in regno Davidico Messiam esse expectandum ob perpetuam ejus durationem.

a) 1. Sam. II. 2 - 36. 2. Sam. VII. 8 - 16. c. XII. 1-15. c. XXII. XXIII. 1-7.
b) 1. Sam. I. II. III. VII.
c) 2. Sam. 23. v. 1. 2.
d) 1. Sam. II. 26. 2. Sam. V. 23. 25.
e) Joh. 21. v. 20-24. ubi versus ultimus innuit ipsum Johannem hæc scripsisse.
f) 1. Sam. IX. v. 21.
g) 1. Sam. X. 25.
h) 1. Sam. 13. v. 14. 2. Sam. 7. v. 16. 19. 29.

§. 32.

Quod attinet ad regum & chronicorum libros, divinæ hos auctoritatis esse planum facit (1) sententia illorum qui Esram ex scriptis propheticis aliorum in unum collectis consarcinatorem fuisse putant quatenus libris regum & chronicis longe ante in tabellario regio asservatis qvædam divinitus addidit. Nam eadem verba in fine chronicorum qvæ initio libri Esræ continentur. (a) Sed Esram vel alium de prophetis ejus ætatis oratorem sanctum instinctu Dei antiqvissimorum codicem fuisse patet ex ipso autographo scriptorum divinorum in his libris citatorum. (b) (2) Libros hos omnes eodem tempore scriptos arguit alterius ad alterum provo

catio.

catio.(c) (3) Vaticiniis (d) hinc inde occurrentibus, qvorum ipſa verba & circumſtantias nemo homo ſcire potuit, ſunt pleni. (4) Inprimis de regno Chriſti Spiritus Sanctus ibi facit mentionem quod proprium librorum divinorum eſt. In priori regum Salomoni typo Chriſti regnum confirmatur licet peccanti. (e) In altero iterum regni ſtabilimentum eccleſiæ per liberatores (qvibus certe ſalvator annumeratur) promiſſum eſt. (f) In priori Chronicorum fœdus Dei cum Abrahamo pactum de benedictione gentium per ſemen ipſius obtinendum & throni regii Davidis æterna duratio in medium reducitur (g) Præterea David ſe dicit â Deo habitum ut hominem in tali forma quali Deus in excelſis ipſe jehova eſſe ſolet. (h) In poſteriori gratia Davidi promiſſa refertur. (i 5) Qvæ & alia de formulis loqvendi judicari ſolent qvando ſimpliciter dominum hæc vel iſta dixiſſe verbis additur eadem & in his libris deprehenduntur. (k)

(a) 2. Chron. 36. v. 22. 23. Eſra. l. 1. 2. 3.
(b) 2. Chron. 9. v. 29. c. XXI. 12. 2. Reg. V. 6.
(c) 2 Chron. XXIV. 27. 2. Reg. XII. 19. niſi velis dicere hæc ab Eſra adiecta eſſe tumqve adjectio ad minimum & adornatio plenaria horum omnium in idem tempus coincident.
(d) 1. Reg. 8. v. 15. 1. Reg. 9. v. 3, ubi legitur domino iisdem verbis locutus, ut ſonant, non nudus ſenſus

ſus declarat. 1. Reg. XI. 11. c. XIII. 2. Reg. II. 2. 3. 1. Chron. 13. v. 18. c. 17. v. 8-36. conf. Pſalm. 105. v. 1. ſeqq. 2. Chron. XII. 5. &c.

(e) 1. Reg. XI. 13. conf. 2. Sam. 7. v. 29.

(f) 2. Reg. 19. v. 31. conf. Eſa. 9. v. 6. 7.

(g) 1. Chron. 17. v. 15. 16. c. 23. v. 10.

(h) Quæ exiſtimatio divina hominis non niſi ob promiſſum nepotem æternum fieri potuit. 1. Chron. XIIX. 17. 24-27.

(i) 2. Chron. 6. v. 42. conf. Pſalm. 132.

(k) 1. Reg. 6. v. 11. c. 9. v. 23. 2. Reg. I. 16. 1. Chron. XV. 10. 2. Chron. XII. 5. &c.

§. 33.

Eſræ nomen qui gerit liber ipſius manu exaratus vel ore exceptus ex locutione perſonæ primæ facile colligi poteſt. (a) (1) Hunc autem divino afflatu prædictum fuiſſe phraſes, quibus ſapientiæ Dei in ejus manibus, manumque Domini ſuper eo fuiſſe legitur, clariſſime innuunt. (b) Hunc addidiſſe codicibus ſacris qvæ neceſſaria videbantur ut totus veteris teſtamenti canon abſolveretur libriqve non abſoluti perficerentur cum teſtantibus judæis ipſe ſpiritus Sanctus teſtari videtur quando illum legi docendæ præcipuam curam tum temporis intendiſſe dicit. (c)(2) Plura hic uno veſtigia occurrunt Meſſiæ ſperati. qvandoquidem nunc precibus Eſra Deum laudat clavum in ſancto loco, quod dediſſet populo (d) (qvi quis ſit ex

Eſaiæ

Esaiæ vaticinio patet] [e) nunc Zorobabelem nominat â Matthæo in genealogia Christi tanqvam filium Sealthielis citandum, ne quid veritati explendæ promissionis in Jesu Nazaræno deesset (f) nunc prophetarum Haggai & Zachariæ tum vaticinia fuisse confirmat de felici restitutione templi secundi in qvod venire Messias debuit. (g) Qvæ vero tum temporis de Christo judæi illi vaticinati sint horum in libris elucet.

[a) Esr. IX. 4.
(b) c. VII. 6. 9. 25.
(c) Esræ 7. v. 10.
(d) c. 9. v. 8.
(e) Esa. 22. v. 22. 23.
(f) c. III. 2. conf. Matthæi I, 12.
(g) c. V. 1. VI. 14.

§. 34.

Nehemias historiam rerum â semet in populo gestarum ipse divinitus consignavit (1) vir singulari Dei impulsu ut ad omnia hic peracta sic scribenda ductus. (a)(2) Nec fœderis Abrahamitici, qvo Deus promisit omni genti ipsius semine benedicturum, oblitus fuit. (b) Serubabelis iterum mentio facta ut divina magis constaret veritas in genealogica recessione Matthæi & linea qva nascendus erat Christus perpetuo durans innueretur. Qvin eo major

toto libro cura adhibita legitur ne gens Judæorum cum gentibus peregrinis misceretur ob nondum natum Messiam ex sangvine Judæ Sorobabelisque posteris præcise nasciturum. Hoc ipso innuitur, hunc librum cum de Christo qvidqvam prædicat ex propheticis etiam esse. (c) (3) Omnia multam sanctitatem & pietatem in patriam sanctam spirant, qvæ in toto libro leguntur. (4) Genealogiæ pontificum suo tempore descriptæ, alius propheta adiecit seriem seqventium usque ad tempora Darii Codomanni.

(a) Nehem. II. 4. 12. 18. c. VII. 5. dono distinguendi spiritus instructus fuit vide c. VI. 12.

(b) c. 9. v. 8. conf. Gen. 12. v. 1-3.

(c) Luc. 24. v. 27.

(d) Luctus & preces pro populo c. I. 4-11. confirmatio in opere c. IV. 14. abrogatio fœnoris iniqui c. V. 1 - 13. abstinentia ib. v. 14-18. cultus & preces instaurati c. IX. abrogatio abusuum, ubi fervor Christi Spiritus Nehemiam corripuit c. 13.

§. 35.

Divinitas libri Esther probatur (1) argumento ab amanuensibus Dei deducto Esthera jubente. & Mardochæo rem gestam stilo concipiente (a) Nam qvod heroina susceperat facinus, non suis animi fœminei viribus sed corroborati â Spiritu Dei fecit, uti in libris judicum heroes magna ejusdem instinctu patrasse legimus. (b) Atsi vim divinam Mardochæo consiliũ, Estheræ vero animum & prudentiã in facto ipso

exe-

exeqvendo dediſſe credimus, qvin eadem vi hiſtoriam conſcriptam credamus, cum non major virtus ad opus exeqvendum reqviratur, qvam veritas ad perſvadendum rem non effictam, ſed in gloriam Dei omnibus lectoribus ſine omni dubio manifeſtatam eſſe. Deus autem non facit miracula niſi ut ad fidem hominibus ſuſcipiendam & videntibus & ſcripta legentibus argumentum firmiſſimum præbeant. (2) Admiranda eccleſiæ conſervatio inter gentes etiam tum patefieri hoc ſcripto debuit cum tribus judæ in patriam jam reverſa eſſet, ut & in aula Perſica gentibus qvippe in orbe tum celeberrima adhuc veri Dei cultus ſtupendo exemplo ob oculos verſaretur. Sane miraculo erat inter gentes inimicas â rege ex ſuggeſtione Hamanis inimico gentem damnatam per virginem puellam canis inſtar deſpectam ſervari & populum peregrinum proſcriptumqve edicto in omnibus regnis ſubjectis diſperſum jus tamen in inqvilinos civesqve occidendos accipere & exercere. [c] Sed miraculis non niſi miraculoſe ſcriptis ſine dubio omni qvisqvam credit adeoqve finis ſalutaris ob qvem Deus inter gentes ejusmodi res peragit, ſi absqve eo foret, â Deo non obtineretur. (3) Non effictam hanc hiſtoriam opinari qvis etiam ex libera provocatione ad chronica perſica poteſt (d) qvæ ſi conceſſeris librum in gentes divulgatum, fieri non potuiſſet ſine magna judæorum ignominia,

minia. Sed aſtu rem tractare & qvod in audaciæ culpam cedere poterat, in ſanctitatem canonicam convertere non permittebat maxima veneratio ſacri codicis Deiqve mandatum ſeverum ne qvid unqvam mendacio infectum eidem adderetur. Inter omnes enim conſtat qvanta reverentia & inter gravisſimas tyrannorum perſecutiones ſtuduerint ſcripta canonica eorumqve auctoritatem ſartam tectamqve ſervare (4) probatur divinitas ſcripti ex cultus divini immutatione, dies purim diebus feſtis adjiciendo, qvod nunqvam admiſſum nec â poſteris judæorum continuatione approbatum fuiſſet niſi divino hoc ſcripto inducti fuiſſent. (e) Nullum enim habent judæi præter hunc libellum, qvi ejus feſti cultum vel hiſtorice approbet, ergo divina ei auctoritas non denegancla (5] De Meſſiæ promiſſione hic nihil directe occurrere fateor cum ne Deus qvidem hic nominatus ſit. Scite qvidem judæi qværunt, cur non ſit locus in libro ubi ille reperiatur & reſpondent, qvod ubiqve ſit ejusqve providentia omni loco omnibusque paginis libri posſit videri. Verum ne argutando potius qvam dicendo rem ipſam tetigiſſe videamur hunc ipſum librum in exteras regiones regis Perſarum imperio parentes Mardochæi opera miſſum puto ut ipſis occaſio convertendi ſe necante factam pœnitentiam veram ſufficientemqve informationem ex Deo judæorum nominato

to offendiculum irregenitis gentium animis poneretur. Multi ſane gentilium ad Judaicam fidem converſi (*f*) qvos res iſta ſtupenda ſtimulaverat ad inqviſitionem de judæis, eorum Deo, lege, ritibus & gratiæ cauſa cur Mardochæus vir de gente captiva tantum valeret apud regem. Si ergo non hic explicare Chriſtus tamen vera illius veſtigia & habitaculum eccleſia nempe qvam ab hoſtibus defendit mirum in modum ſervata hic legitur. Veſtigia (*g*) autem Meſſiæ qui videt non poteſt dicere ſe nihil memoriæ Meſſianæ videre. Relata natura ſimul ſunt nec unum absqve alio recte concipitur. Si concipis eccleſiam veram debes & capere mente magiſtratum ſeu caput ejus nimirum Dei filium. Si de ſervata qvid legis rem non intelligis niſi Dei filium ſervatorem qværas, ad qvod hic anſa ſimul ſuppeditatur. (5) Qvod ex epiſtola Melitonis opponitur dubium ſcribentis ſe per totum orientem ſedulum qvamvis ſcrutatorem librorum in cœtu Judaico Canonicorum non Nehemiæ nec Estheris librum inter illos referre ſed ſolum Eſræ ultimum ponere : Id quidem ſententiæ noſtræ non præjudicat. Nam triplici patrum eccleſiaſticorum teſtimonio probari poteſt ſub Eſræ nomine tres libros (forte qvod eodem volumine alicubi exarati) fuiſſe comprehenſos. (*h*) Imo multi crediderunt ipſum Eſram ſcri-

ptorem libri fuiſſe, gradus certe canonici locutorem in ipſa adornatione librorum biblicorum Veteris Teſtamenti ſtudioſi Abramidæ omnes fatentur. (6) Imo ex ipſo hoc libro patet canonicum eſſe. Nam capitis ultimi verba hæc habent:

ומאמר אסתר קים דברי הפרים האלה ונכתב בספר:

Et ſermo (id qvod dixerat de re ſua per Deum geſta) Esther ſtabilit cauſam (res, negotia) iſtarum feſti ſortium (fortunæ inſtabilis momentaneæ nunc novercalis nunc maternæ utcunqve Deus res piorum precibus gubernat) & ſcriptus eſt is ſermo in libro (per antonomaſiam canonico ſeu legis.) (i)

(a) Eſth. IX. 32. 29.
(b) Jud. XIV. 6. XI. 29.
(c) Eſth. II. 7. 17. c. III. 8. 13. IV. 19. V. 2. VI. 10. 12. IIX. 13. 16.
(d) X. 2.
(e) IX. 28. 31.
(f) IX. 17.
(g) Pſ. 89. v. 52.
(h) Euſeb. Hiſtoria Eccleſiaſtica c. 26. l. 4. & Calov. Crit. ſac. p. 21.
(i) Confer. Pſ. 40. v. 8. 2. Chron. 34. v. 21. &c.

§. 36.

Jobum (1) virum â Deo illuminatum (a) ſpiri-

ſpiritu vaticinante hiſtoriæ ſuæ ſcriptorem fuiſſe, ex vato conſignandæ calamitatis ſuæ, cum de ſanitate reſtituenda deſperaret, facile creditur. (b)(2) Teſtimonium qvod de Meſſia redemtore depoſuit ſpes inſignis de reſurrectione corporis ſui conſignata auctoritatem ex articulis fidei qvos nemo niſi Deus revelare poteſt conciliant. Quid enim? de reſurrectione mortuorum de criminatione diaboli qvam effundit coram Deo in ſanctos nullus fere liber veteris teſtamenti tam clare ac ſanctus hic Arabs homines inſtruxit. (c)(3) Allegatio ejus in exemplum piorum tum in veteri (d) tum novo teſtamento (e) facta probant vitam ejus deſcriptam divinæ veritatis æſtimatam fuiſſe (4) Si qvod antiqvum eò magis ſanctum putatur, ſunt qvi non ſine ratione eum ante Moſis libros jam ſtilo exaratum putant. (f) His enim temporibus vixit, quibus Deus non ſolis judæis, ſed etiam aliis gentibus ſe manifeſtavit, qvod ex iterata allegatione vaticiniorũ ſuorum amici jobi planum faciunt. (g) Paucorum qvoqve rituum in cultu divino mentio antiqvitatem prodit. Sola victimarum oblatio jam inde ab Adami temporibus uſitata innuitur, (h) ætas certe jobi Moſis indicatum vitæ terminum ſuperat (i)

(a) Job. 38. v. 1. c. 40. v. 1.
(b) c. XIX. 23. 24.

 (c) c.

(c) c. I. 9. II. 4. 5. c. XIX. 25. 26.
(d) Ezech. XIV. 14. 20.
(e) Jac. V. 11.
(f) Nicolai Gurtleri origines mundi p. 900.
(g) Hiob IV. 12. XXXIII 15.
(h) c. I. 5. XLII. 8.
(i) XLII. 16.

§. 37.

Psalmorum dignitatem ob divinam inspirationem (1) ex allegatione Christi habent qvi divinitatem passionem & resurrectionem suam inde valide probavit. (a) (2) Moses, David, Ethan, Heman, Assaph & alii qvi psalmos populo canendos præscripserunt, â Spiritu Sancto ad hoc ipsum illuminati fuere. (b) (3) Vaticinia de futuro Messia & Ecclesiæ fatis multa ibi comprehenduntur, qvæ alibi non invenimus, cum tamen postea vere impleta esse nunc in Ecclesia novi testamenti videamus. (c) (4) Qui dicit qvosdam ejusmodi res non continere adeoqve nec esse divinitus inspiratos, is cogitet multa qvoqve in Prophetis capita non eandem majestatem loqventis Dei præ se ferre & tamen omnia esse divina.

(a) Luc. 24. v. 44. Matth. 22. v. 44.
(b) 2. Sam. 23. v. 2. 3. 2 Chron. 29. v. 30. 1. Reg. IV. 29. 30. 31. ubi per sapientiam â Deo datam Salomo dicitur præstitisse omnes Philosophos Chal-

Chaldæorum & Ægyptorum, ut in comparatione majus quid innuat Spiritus Sanctus, addit omnes homines ſapientia divina hâc ſupetaſſe. At erant poëtæ ſacri qui excellentiſſimos hymnos fecerant, hi in ſpecie tanquam præcellentes omnes jam nominatos homines adducuntur, ut Salomonis ſumma ſapientia prædicetur ſed non niſi divinitus etiam inſpirata vi rerum naturalium experientiſſimas gentes ſuperare poterant, gradu tantum donorum propheticorum â Salomone ſuperati qvod ſi nolumus cesſat laus in ſumma gradatim adſcendens.

(c) Pſ. II. XVI. XXII. XLV. &c.

§. 38.

Qui nomen proverbiorum Salomonis præfert ore illius exceptum fuiſſe ex (1) initio libri patet. Tam diu enim hunc eſſe Salomonis oblatum â populo cui concredita ſunt ſcripta Dei verba (a) qvamdiu nullum ejusdem nominis filium Davidis novimus, totiusque voluminis argumenta multiplici prudentia referta eſſe legimus. (b) (2] Additamenta ab Hiſkiæ miniſtris adjecta libro, eundem Salomonis (h.e. viri â Spiritu Sancto illuminati) eſſe probant. (c) (3) Salomonem proverbia deſcribenda concesſiſſe alii libri divini teſtantur. (d)(4] Ipſius ſapientia non tantum ſtudio humano ſed præcipue divina ſpecialiqve conceſſione tradita ut vel ipſos divinos viros Ethanem & Hema-

manem ſuperaret. [e](5] Verba qvæ ex inſcriptione matri Salomonis adjudicantur, licet antea non fuiſſent â Deo inſpirata, tamen ſtilus ſcribentis ea poſtea ſanctificavit ipſisqve pondus divinæ veritatis addidit. (f) (6) Hoc volumen in novo teſtamento tanqvam divinæ auctoritatis ad probandam fidem & mores Chriſtianos citatur. (g)(7) Et Salomo & Agur de Meſſia qvædam vaticinantur. altero ſapientiam Dei æternam, qvam ſemet Chriſtus vocat (h) iteratis apparitionibus in orbe prælusiſſe, altero Dei filium indefinitæ majeſtatis & potentiæ cum patre, aſſerente. (i)

(a) Prov. I. 1. X. 1.
(b) c. VI. IIX. X.
[c] Prov. 25. v. 1.
(d) 1. Reg. 4. v. 32.
[e] 1. Reg. III. 12.
(f) Prov. 31. v. 1.
(g) Rom. 15. v. 21. 22. 2. Pet. 2. v. 22. Jac. IV. 13.
(h) Matth. XI. 19.
(i) Prov. IIX. 30. 31. c. 30. v. 4. Ex hoc ultimo ſententia illorum refutatur qvi in toto veteri teſtamento negant occurrere Deum habere filium vel trinitatem inveniri, cum hic filii Dei mentio fiat. Si cum judæis dicis interrogationem indicare Deum potius non habere filium reſpondetur (1) ergo & antecedens; qvod eſt nomen ejus

jus indicabit ventum, aqvam totamqve naturam nullum potius habere Deum qvod Atheorum ex Vanini arcanis depromtum esset. Verba enim de nomine patris & filii tam arcte cohærent, ut qvicquid de Deo hic dixeris idem & de filio ejus inferendum sit (2) uti Deus nomen non habet qvod ipsum accurrate & perfecte describere possit ob infinitatem naturæ adeoque per hanc negationem infinitas insinuatur, ita & filii eadem natura & incomprehensibile nomen nulli homini perfecte cognitum hic indicatur. (3) Si dicis verba idem significare ac Deum omnibus ignotum familiamque ejus à nemine cognitam: respondetur. Si ignotus tamen est (qvanqvam non per omnia notus sit) etiam familia erit qvanqvam solo filio consistat. Si dicis de filio textum negative quatenus nullam de patre solum obscure noto qvatenus tamen aliqvam existentiam habet, esse exponendum. Ergo unius vocis in uno eodemqve dicto duplex erit sententia atqve adeo verbum Dei incertum sed hoc absurdum. Hinc prior sententia vera (4) Agur hic per sanctam extenuationem & interrogationem ex imis indoctorum opinionibus ad summa cœli totiusqve naturæ culmina adscendens rem doctissimam & divinæ solius sapientiæ plenam qværere vult. Hinc qværit de nomine patris & filii illius patris. Sed cum postea Deus in novo testamento declaraverit Christum esse filium, facile concludimus plus hic docuisse prophetam qvam judæorum simpli-

cem

cem verborum explicationem. (5) Si de familia Deo non conveniente ſeu unitate ejus ſermo eſſet prudentius Agur de nomine uxoris & filiorum in plurali qvam nomen Dei & filii ſui qvæſiſſet, qvod tamen non factum.

§. 39.

Eccleſiaſtes eſt Salomonis (1) qvod ex ipſo exordio libri apparet (*a*) ex abundantia opum â regibus & provinciis acqviſitarum [*b*] ex commemoratione proverbiorum ab eodem eccleſiaſte diſpoſitorum (2) articuli fidei in aliis libris veteris teſtamenti non tam clare propoſiti hic docentur, qvod ſine ſpiritus ſancti influxu fieri neqvit. Nam qvod natura non notum nec arte humana ſed divina ſola ſciri poteſt. (*c*) (3) Salomon hic proverbia Doctorum ſuorum Nathânis aliorum Prophetarum congeſſiſſe qvoqve â profanis probe dicta erant ſacro ſcribendi genere conſecraſſe iterum ex hoc libro patet. (*d*) Supra jam monui, non ſemper aliam perſonam intelligi cum non primam verbis indicant ſed tertiam, qvod etiam in fine hujus ſcripti notandum. (4) Si Salomonem hic nihil de Chriſto prædicaſſe dicis reſpondeo: Ipſe typus Chriſti fuit docendo populum ſuum (*e*)

(*a*) Eccl. I. 1.

[b) Eccl. II. 4 - 9.

(c) De judicio divino futuro universali c. 2. v. 9. de animæ postmortem ad Deum conversione c. 12. 7. qvo ipso refutat simplicem interpretationem quorundam qui c. 3. v. 18-21. dicunt negare ejus immortalitatem.

(e) Ps. 72. v. 1. Salomo typus Christi populum suum ad justitiam ducit non tantum imperando sed & docendo.

§. 40.

Canticum canticorum instinctu Spiritus Sancti scriptum fuit Hoc valida ratione â (1] Stili sublimitate desumta infertur. Si qvid unqvam libri sancti fuit qvod profundas meditationes in sermone adhibuit certe hoc volumen est. Hinc omnium hymnorum sacrorum princeps ab ipsis sanctis viris, qvi canticum canticorum insigniverunt, appellatus fuit. Nam qvæ irregenitis mentibus cinædica cantio videtur, ea non nisi sanctissimo sponsi Christi & sponsæ ecclesiæ amore colloqventium de fatis utriusqve in veteri & novo testamento absolvitur. (2) Id ipsum inscriptione hujus cantus probatur qvæ Salomoni spiritus instinctu omnes superanti attribuit quicqvid in tota serie omnis libri tractatur. (a)(3) De Messia qvoqve hic innui prædictiones nemo regenitus negabit, cum irregeniti plane non intelligere ni-

ſi carnali modo poſſint. Hic quod exiguum in proverbiis videri poterat abundanti menſura rependit. Nolo prolixa cauſæ demonſtratione lectorem Vanini ſtudioſum longius à cogitatione abstrahere ad eos interea auctores, qvi hanc optime explicaverunt, miſſos volo. (4] Si Salomonis carmen nuptiale fuiſſet, qvod qvidam volunt qvo nuptias Ægyptiæ ſponſæ celebraſſet, nemo antiqvorum ipſi hoc nomen tribuiſſet qvod omnium cantionum atqve adeo ſacrorum qvoqve pſalmorum, primarius foret, nemo cogitationes mundanas codici ſacro adunaſſet cum ne alios qvidem libros Siracidis & ſapientiæ cum ipſorum fide non certantes noluerint codici ſacro addere, qui centies potius fuiſſent mortui legis cuſtodes pervigiles qvam profana ſacris commiſcuiſſent. (*b*) (5) Sunt qvædam in hoc cantu ſcripta qvæ plane non conveniunt cum amore honeſto & regio & niſi modo ſpirituali explicentur eſſent voces abſonæ quod abſonum de viro ſapientiſſimo dicere. (*d*]

(*a*) c. I. 1. 10. Rom. III. 2.
(*b*)Gerh. poſtilla Salomon: Gregorius Magnus aliiq; patres qvorum magna pars diligentiam ſuam in explicando hoc cantu exercuit. Mercerus: D. Kimchi; Coccejus hic inprimis, cum judicio tamen legendus; aliiqve. (*d*) Vide canticum cant. c. II. 8. III. 3. IV. 8. V. 4-8. hæc cum ſponſa

Salo-

Salomonis, qvalis Ægyptia Regina fuit, plane non qvadrant nec ulli honeſtæ puellæ adſcribuntur. Notanda ſunt verba D. Joh. Henrici Maji qui in appendice prima ad criticam Richardi Simonii p. 31. hæc habet: Nobis ſane haud credibile ſit ex carminibus qvorum qvinqve ſupra mille Salomonem compoſuiſſe libri regum docent 1. Reg. 4. v. 32. hoc tanqvam excellentiſſimum ſervatum â Deo electumqve fuiſſe, ſi nil niſi nuptiarum arcana traderet. Majora latere myſteria qvam plurimi patres aſſerunt, & ex ipſis ſacris literis colligitur ut Pſ. XLV. 2. Cor. XI. 2. Eſ. V. 23. 27. 31. 32. Apoc. XIX. 7. XXI. 2. XXII. 17. 20. Habemus igitur argumentum ex veteri & novo teſtamento, imo ex hoc libro ipſo veræ explicationis, ut non opus ſit judæos ſequi duces, qui tamen novis theologis & ſaniores & oculatiores ſunt.

§. 41.

Moſen, Eliam, prophetas alios refutando docet Vaninus ex gloriæ cupiditate mentitos eſſe feliciter, Chriſtum infelici morte obiisſe qvod imprudens non cum armata manu ſemper fuerit. (a) Sed divinos vates non eſſe mentitos qvin immotæ veritatis ipſorum eſſe vaticinia demonſtrari poteſt (1) ſcribendi genere plane ſigulari, in omnibus apparente (b) qvo obedientiam mandatis Dei præſtari volunt non ob rationum perſvaſiones ſed Dei ſolius impera-

pera-

peratorium dictamen. (2) Rebus qvas vis humani ingenii exeqvi non poteſt prædictis qvæ poſtea perfecte impletæ ſunt. Nemo homo tantæ ætatis fuit vel poteſtatis ut illa perficere potuerit, qvæ iſti vates cecinerunt ; Sed nihilominus illa facta ſunt. Hinc divinum qvid etiam verbis ſubfuiſſe, non eſt negandum. Eſaias gentes prædicit aliqvando ad ædem Hieroſolymitanam venturas eſſe, montemqve Dei omnibus aliis excellentiorem futurum, Hieroſolymis legem prodituram in gentes. Id nemo mortalis præter Deum efficere potuit & factum Apoſtolorum tempore. Cultum divinum in judæis fore & tamen non de arca fœderis amplius prædicatum, nec illam inviſum iri cecinit Jeremias & id tempore ſtatuto perfectum eſt populo ex captivitate reverſo doctrina Chriſtiana inter judæos annunciata, gentibusq; Meſſiam judæorum regem univerſi agnoſcentibus urbem Hieroſolymitanam diruendam prædixerat id factum Threnis declaravit. Deum eſſe collecturum diſperſos inter gentes judæos ipſisqve redditurum terram Iſraëlis docet Ezechiel, & factum eſt licet in ipſa Babylonica captivitate vix ſpes reſtitutionis eſſet nullaqve vis humana Cyrum cogeret eos dimittere. Nebucadnezarem regno per tempus depoſitum iri temporibus ultimis Deum eſſe regnum ſuum hoc eſt eccleſiam conſtituturum idqve perpetuum nullæq; mutationi ſubſtitutis aliis regibus

gibus obnoxium prædixit Daniel. At factum esse novimus per filium Dei qvi temporibus hisce reservati sumus Israëlem subjugatum iri prius ab hostibus sed Judam servatum nemo nisi Deus scire poterat, qvi corda hominum flectit ut cunque vult. Sed Hoseas prædixit hoc & idem factum esse historia regum & Chronicorum commemorat. Spiritum propheticum modo singulari post captivitatem Babylonicam in multos populi judaici effusum iri Joël annunciat: & rem factam Petrus testatur. Amos jsraëli minabatur Deo instigante pœnas omnimodæ dispersionis inter gentes, judæ regnum Davidis reddendum: & exitus testatur de veritate. Judæos aliqvando genti Idumæorum imperaturos & idem vaticinium impletum fuisse historiæ Maccabæorum, Josephi aliorumqve probant. Jonas dicit mare tamdiu fluctibus & tempestate agitatum iri, donec ipsum nautæ in mare abjicerent: at vera dixisse vatem ipsi viderunt postea & salute sua testati sunt. De conversione gentium universali Micha longe ante per Dei impulsum qvædam patefecit quæ postea incredulis populis, per Judæos natione apostolos, ad Messiam conversis, probata sunt. Nahum de destructione Ninives canit, qvam nemo tum futuram credebat: sed res accidit ipsa uti prædicta fuit. Chaldæos multis retro temporibus prænunciavit vastatores judæorum Habacuc, & eosdem postea terram cananæã devas-

taſſe ſacræ cum prophanis hiſtoriæ aperte produnt. Nondum captivitas gentis judaicæ inchoata & iam de reverſione canebat Zephanias Moabiticam autem cum Ammonitica â reliqvis ex captivitatereducibus judæis conſumtum iri dicebat: idqve â judæis tempore belli Maccabaici factum. Haggæus templum contra omnes hoſtium machinationes confectum iri prædixit: dictum, factum. Idem ecit Zacharias & qvod prædixerat per hunc implevit Deus. Malachias Johannem Chriſti præcurſorem venturum docuit & res ſic fuit geſta approbante Marco Evangeliſta, qvi hoc fundamento hiſtoriam ſuam inſtruit. (c) (3) Ex mandato ſcribendi ab ipſis citato & ſtatim modo verborum adjecto patet vaticinia non aliis quam ſuis verbis ipſos deſcripſiſſe. (d) (4) Influxus ſæpe propheticos per circumſtantias viſionum ab ipſis in his libris ſimul conſignatus eſt. (e) (5) Si finxiſſent res eſſe propheticas gloriæ obtinendæ ergo, non illi tot tergiverſationibus uſi fuiſſent in exeqvendis divinis mandatis qvæ ad hunc vel iſtum populum ipſis dabantur. (f)

(a) Vide hunc tractat c. II. §. 11.

(b) Jeſ. I 24. jer. 23. v. 23. 24. Ezech. XII. 8. 9. III. 27. Dan. X. 6. 11. Hoſ. I. 1. &c.

(c) Eſa. II. 2. 3. jer. III. 16-19. Thren. V. 11-15. 2. Chron. 36. v. 22. Dan. II. 44. c. II. 23. 25. 30. Hoſ. I. 4. 7. 2. Reg. XVII. joel. III. 1. act. II. 17.

Amos

Amos IX. 9. 11. Obadias v. 18. jonas c. I. 12. Micha IV. 1. 2. Nahum c. III. Habac. I. v. 6. Zephanias II. 7. 9. Hagg. II. 5. 6. Zach. I. 16. 17. Malach. III. 1. Marc. I. 2.

(d) Esa. IIX. 1. jer. XXXVI. 2. 28. 32. Dan. XII. 4.

(e) Jes. 6. v. 1-8. jer. I. 11. c. XIIX. 2. 5. XXIV. 1. Ezech. I. 3. 4. c. X. Dan. II. 16. IIX. 1. 3. Amos IX. 1. Zach. IV. 1. V. 1. VI. 1.

(f) Jer. I. 6. jon. I. 3. IV. 2. 3.

§. 42.

Omnes prophetas de Christo testari, Christus & Petrus indicant. (a) Hinc si qvis non de eo testatur de ejus auctoritate dubitari potest. Sed qvos habemus omnes de Christo vel directe vel indirecte testimonium fideliter præbent. Id cum in prioribus libris probatum sit, qvi priores judæis audiunt, nunc posterioribus videbimus. Jesaiam nemo negat dê Messia futuro prænunciare nunc matrem virginem, nunc filium ejus divinis nominibus præditum, nunc pro nobis passum & mortuum vaticinari. (b) Jeremias de germine Davidis repetit oraculum & de uncto Domini dicit spem ipsis fuisse ut sub ejus umbra etiam inter gentes essent victuri, hanc tamen non omnem decollatam sed renascituram die reductionis. (c) De pastore futuro tempore excitando servo Dei fideli Davide in semine, nempe posterorum regis illius, oraculum Ezechielis notum est. (d)

Regnum â Deo aliqvando erigendum qvod nemo ut cetera imperia destructurus esset, omnia autem vincens, in æternum quoqve durans sanctissime auguratus est Daniel. Hinc ei qui filio hominis similis visus est, data quoqve potestas in omnes populos ut ejus imperium in ecclesia nullum finem sortiretur. (*e*) Hoseam de vocandis ethnicis ad regnum Messiæ divinum verumqve vaticinatorem imo Christi ex Ægypto reductionem, cujus populus Dei typus fuit, prænunciasse legimus (*f*) Joelis divinatio de futura effusione Spiritus Sancti in Apostolos jam in præcedentibus commemorata fuit. (*g*) Collapsum Davidis tugurium ut restaurari per Messiam debuit cecinit Amos ut vates divinus, de grege raptus â spiritu. (*h*) Obadias propheta futuros salvatores dum meminit maximum utiqve simul accessurum promisit. (*i*) Jonas si non verbis, at reapse de Christo vaticinatus est cum exemplo præfiguravit qvod eidem accidit (*k*) Micham scimus de ultimis temporibus ecclesiæ Christi multa gloriosa dicere imo urbem in qva Christus erat nasciturus nominare. (*l*) De tabellariis evangelium pacis annunciantibus loquitur Nahum. (*m*) In omnibus miseriis qvas populo suo jussu divino interminatus fuerat, Habacuc precibus tandem nomine totius Ecclesiæ peractis gaudet de Jehova Deo suo salutari. Id salutare nemo nisi Salvator populi futurus erat. (*n*) Zephanias

nias concionem labiis dulcibus de gratiosa nempe remissione peccatorum loqventibus futuram item Judæos omnibus gentibus (ob salutem ex Judæis ortam) laude antecessuros commemorat. (o) De gloria futuri templi majore qvam prioris fuerat ob solatium omnium gentium Haggæus (p) de servo Dei Zemah Zacharias (q de mox venturo angelo fœderis Malachias loqvuntur (r) Messiam vaticinationibus suis recordantes.

a) Luc 24. v. 27. Act. X. 43.
b) Esa. VII. 14. c. IX. 6. XI. 12. c. LIII.
c) Jer. 23. v. 5. c. 33. v. 15. 16. Thren. IV. 20. 22.
d) 34. v. 23.
e) Dan. II. 44. VII 1. 4.
f) Hos. II. 23. XI. 1.
g) Joël. III. 1.
h) Amos IX. 11.
i) Obadja v. 20 21.
k) Jon. II. 1.
l) Michæ IV. 1. 3. V. 1.
m) Nahum. II. 1.
n) Hab. II. 3. IV. 18.
o) Zeph. III. 9. 10. 14. 20.
p) Hagg. II. 7. 8.
q) Zach. III. 8. IX. 9. 11. XI. 13. XII. 10. XIII. 7. XIV. 4. 16.
r) Mal. III. 1. IV. 5. 6

§. 43. Ev-

§. 43.

Evangelistarum testimonia de Christo principaliter â Deo data sunt (1) ob eandem fiduciam qvam veteres prophetæ in suo scribendi genere adhibuerunt, qva sine ullo argumento persvasorio ab homine fidem postulant tanqvam viri ex divino spiramine ἀξιόπιστοι ut qvibus non opus esset inventis humanis ad commendationem lectionis vel existimationis aut deprecatione veniæ sicubi errassent in enarranda rerum tractandarum serie. Id ipsorum in singulorum librorum exordio deprehenditur. (2) Stili gravitas eadem qvæ in veteri testamento, apparet dum toties iterantur verba qvibus Christus ille θεάνθρωπος vel angelus DEI verbis Deo convenientibus aliqvid dixisse simpliciter (a) affirmatur. (3) Veritatis accuratissima elocutio qvæ nec amicorum vitia reticeret in ipso testimonio idem evincit. (b) Veritas autem cœlestis illa excludit falsam sibiqve contradicentem enarrationem, licet variam ex omissa ab hoc circumstantia rerum, ab alio tamen indicata non excludat sed potius statuminet ne Atheus Christianos idem ejusdem viri testimonium in qvatuor dispescuisse opinaretur. Non enim pugnant, verbi gratia inter se qvæ Matthæus de duobus cœcis, Marcus & Lucas de uno scribunt. Nam qvod alii per σύλληψιν omni

mnibus qvidem linguis usitatam hic duos pro uno nominari volunt utut non sit insvetum Matthæo ita loqvi, hic tamen vero minus est consentiens qvia non una sed sæpe iteratis vicibus clamor, fides, intercessio pro oculis sanandis utriusqve, tactus amborum, receptus amborum visus indicatus & tanqvam miraculum hic enarratus non patiuntur tantam hic ἀκυρολογίαν aut κοινότητα fingere. (c) Hi vero non simpliciter negant duos fuisse sed alterum modo tanqvam primarium referunt: causæ qvid sit, latet. Forte alter non usqve adeo læsus fuit oculis ut hic qvi non nisi miraculosa sanatione recipere visum poterat, qvamvis vel ob senium vel per fortunam & ille iisdem membris laboret auxilioqve indigeret aut antea non omnibus adeo notus fuit alter ut Bartimæus, aut ob nova forte scelera antiqva oculorum hebetudo vel mors (d) ipsum occupavit ut paucis temporibus integer hominibus innotescere qvanqvam vere sanatus fuerat à Christo. Qvod, cum fieri potuit, priores duo scriptores divini auctoritatem in duobus non præcise assertis non amiserunt. Non habent qvod derideant Athei qvando spiritum sanctum in enumeratione stadiorum dubium fuisse argunt (e) & particulam ὡς, licet interdum sit nota veritatis, rem non expedire dicunt cum numerus duplicatus adversante voce divisus

 dubi-

dubitationem & ignorantiam enarrationi inducat. Sed (α) si consideremus hominum opinionem in determinatione longitudinis loci differentem, dum alii unum dicunt qvod sesqvi milliare aliis putatur, spiritumqve sanctum hominum se opinioni, ex communi Historicorum more attemperantem, ut in descriptione longitudinis id spatium contineretur cui nemo facile vel diminutione vel auctione intervalli contradiceret, non hæsitare Deum sed variantes hominum conceptus duobus numerorum limitibus ita includere dicamus, ut nullus loci gnarus haberet qvod contra opponere posset. Si Deum (β) qvi accuratissime cognitum habuit spatium itineris, generali & Historicis consueto modo, non autem exactissime nobis per Apostolum hoc revelare voluit non inde veritas enarrationi ulla decedit. Sufficit enim intra duos terminos â Spiritu Sancto indicatos omne itineris spatium certissime absolutum fuisse. Scimus (γ) in ipsis visionibus propheticis Deum obscure qvædam viris divinis innuisse cujus accuratiorem ipsi notitiam postularunt qvanqvam interdum eam non acceperint. (δ) Inde tamen non sequitur eadem vaticinia non accuratius scivisse Deum ac revelaverit.

a) Matth. I. 20. II. 13. V. 3. Marc. I. 17. 18. Luc. II. 9. Joh. I. 38. 42.

b) Matth.

b) Matth. 26. v. 69 Marc. 14. v. 66. Luc. 22. v. 57. joh. 18. v. 25.
c) Matth. 20. v. 30. Marc. XI. 46. Luc. XVIII. 35.
d) Joh. V. 14.
e) Joh. 6. v. 19.
f) Apoc. 13. v. 18. *Dan* XII. 8.

§. 44.

Qvartum (4) ſibi locum vindicat argumentum ab harmonia cum veteris teſtamenti promiſſionibus, qvæ ibidem implendæ promittuntur: Omnes enim in eo ſunt, ut teſtentur impletum eſſe qvod in veteri promiſſum fuit idqve ſecundum omnes circumſtantias de nativitate, vita & morte Chriſti ibidem præſignatas. (*a*) Niſi hi divino inſtinctu & ſine errore ſcripſiſſent omnes prædictiones in veteri de Chriſto eſſent dubiæ ob impletionem incertiſſimam. Non eſt ergo credibile Deum teſtes promiſſionis, indubiæ fidei, complementi vero aſſertores dubiæ eſſe voluiſſe. (5) Vaticiniorum hic & de futuris contingentibus impletio, qvalia â Dei & hominum voluntate libere dependerunt, arguit eum omnia dixiſſe qui omnia qvoqve facere potuit. (*b*) (6) Poſt hæc ſanctitas ſumma præceptorum hic deprehenditur. Nulla enim doctrina poteſt eſſe ſanctior qvam qvæ ore Chriſti, ut proceſſit, ita vere conſignata. (*c*) (7) Tum provocatio ſuccedit, qva viri illi divini magna fiducia ad

V. T.

V. T. appellarunt, rem ibi obſcuram ipſo facto enarrato explicantes, id qvod non niſi â Deo, verborum ſuorum interprete fieri potuit, dum ex reverentia Dei non auſi fuerunt diſcipuli Chriſti alienum verbis divinis ſenſum ſponte ingerere: Non auſus fuiſſet Matthæus Hoſeæ verba de Iſraële filio primo genito dicta in Chriſtum referre niſi ad id faciendum impulſus â Deo fuiſſet. Non voce clamantis in deſerto johannem innuiſſet niſi numine ſufflante mens certior ejus fuiſſet reddita. Quid mirabili adſpectu exaltati ſerpentis æneï in V. T. ſibi voluerit Deus nemo dicere niſi Deus poterat. Qvod verba legis de non frangendis osſibus agni paſchalis Chriſti cauſa patientis primario dicta eſſent, nemo revelare niſi Spiritus Sanctus potuit. (d) (8) Tandem promisſiones divinæ de ſuggeſtione omnium verborum, qvoties de Chriſto cauſam dicerent, & evangeliſtæ libri quibus coram toto mundo rationem de operibus Chriſti reddentes neceſſario hujus promisſiones facti ſunt compotes ſatis id evincunt, quod omnia qvæ ſciverunt vel ex aliisSalvatoris noſtri comitibus cumLuca quæſiverunt (e) ita tamen, qvantum ad ſtilum & ipſum ſcriptionis modum, phraſes, verba attinet, direxerit, ut, qvod facile fieri ſolet, nulla ipſis menda ſubeſſet. In rebus, minus notis qvanqvam fere omnes hic conſcriptæ illis vel viſu vel enarratione τῶν δώδεκα notæ fuerit

fuerint doctorem animos imbuentem vel per visiones vel colloqvia in somnio divino facta Spiritum Sanctum audiverunt.

a) Matth. I. 22. XXVI, 13. Marc. I. 3. Luc. III. 4. Joh. XII. 15.

b) Matth. XVI. 21. Marc. XIV. 18. Luc. 22. v. 31 34. Joh. 2. v. 19. c. 4. v. 50. 53. c. 10. v. 16.

c) Matth: V - VII. Marc. X. Luc. VI. joh. XV.

d) Matth. II. 15. Marc. I. 3. 4. joh. III. 14., c. XIX. 36. 37.

e) Matth. X. 19. Marc. XIII. 11. Luc. XII. 12. Luc. 21. v. 14. joh. XIV. 26. c. XVI. 13. Luc. I. 2. per παράδοσιν ᾽αυτοπτῶν habere res descriptas aperte dicit, id tamen non excludit divinam scribendi directionem influxu Spiritus Sancti speciali ortam.

§. 45.

Acta apostolica divinæ sunt auctoritatis qvia ab eodem (1) Teophilo scripta sunt, cujus libri habebant ᾽ασφάλειαν qvam ex aliis libris capere non poterat. (a) (2) Hic liber multis miraculis Spiritus sancti per Apostolos facta loquitur isqve adeo haud dubie eum in finem scripta ut & per miraculosam prædicationem evangelii & fundationem ecclesiæ Christianæ ad majorem fidei salvificæ persuasionem inducamur. Si ergo nil ultra humanam ingenii

nii vim cum Luca has res defcripfit facile credimus Lucam in defcribendis miraculis nimium amico Paulo & gloriæ martyrum tribuiffe, isqve finis qvem Deus in confignandis miraculis in tendit, nempe fides vera non obtinetur. Cum tamen Deus raro miracula faciat fed qvæ facit ideo faciat ut innotefcant per fcripturam infallibilem ecclefiæ. (*b*) (3) Quia Lucas fuit συνεργος Pauli in opere divino, ergo & privilegio ifto infallibilitatis qvo Paulus gavifus eft gaudere debuit. Sed is & loqvendo & fcribendo affiftente gratia Dei fpeciali opus domini curavit. [*c*) Dicis non convenire cum fanctitate divina Paulum & Barnabam Spiritu Sancto illuminatos rixari vel rixantes introducere. (*d*) Refpondetur inde potius ftudium veritatis in Spiritu Sancto & Luca apparere qvod nec Apoftolorum vitia prætermiffa fint. Influxus autem ille numinis fanctiffimi non erat actus immanens fed transiens nec in qvocunqve cafu contra qvemcunqve infirmitatis lapfum promiffus fed in annuncianda & defendenda fide. In ceteris erant etiam humanis erroribus obnoxii, qvod dum confitetur per ipfos Spiritus Sanctus (*e*) infallibilis potius veritas extollenda non leviffimæ culpæ in vitæ confvetudine permiffione reprehendenda eft.

(*a*) Luc. I. 4. Qvicunque liber doctrinæ catecheticæ feu chriftianæ firmum fundamentum præbet, is

is necesse est, à Deo ut inspiratus sit. Sed non minus Evangelium Lucæ qvam etiam acta ejus fundamentum præbent. act; I. 1. probatur ex connexione hujus libri cum priore. Qvæ D. Joh. Henricus Majus ex voce ἄνωθεν pro Lucæ divina inspiratione produxit, legi possunt in dissertatione de inspiratione librorum sacrorum, qvam dedit appendicem primam Examinis Historiæ Criticæ Simonianæ.

(b) Joh. XX. 31.

(c) Philemon. 24.

(d) Actor. 15. 39.

(e) 2. Cor. IV. 7. quod dicere non opus fuisset si inspiratio divina divinam plane vitæ sanctitatem Apostolis concessisset, qvanqvam vitæ sanctæ & inculpatæ fuerint per gratiam Spiritus Sancti studiosissimi ut ubique legentibus apparet.

§. 46.

Tandem clarissima (4) verba in ipso libro inveniuntur quibus Apostolos & viros Apostolicos per Spiritus sancti suggestionem omnia docuisse tam verbis qvam literis probatur. Nam (α) hic legitur: sanctissimum istud flamen Apostolis bis promissum (β) promissionem impletam fuisse [γ) & ceteros dona Spiritus Sancti, ut Apostoli acceperant, expertos (δ) Barnabam non Apostolum sed σύνεργον Paulo tamen plenum Spiritus Sancti populum convertisse. (ε) Barnabam & alios qui non erant ἐκ τῶν δώδεκα

una

una cum Jacobo Apoſtolo per inſpirationem Dei in concilio Hieroſolymitano de cerimoniis Moſaïcis cultum ſuſtuliſſe, (5) Apoſtolos etiam præter baptiſmum impoſitione manuum miraculoſam Spiritus Sancti effuſionem aliis hominibus communicaſſe. Quid ni & Lucæ cooperatori Apoſtolorum in vita Chriſti deſcribenda re tam ardua comunicata fuiſſet infallibilis Spiritus Sancti vis, ut hanc operam recte & vere collocaret? At excipiunt qvidam, ſi Spiritus Sanctus eos ita vi ſua illuminatrice affecit ut is potius quam ii loqverentur non neceſſe fuiſſet ipſos ab hoc ſpiritu ſe diverſos nominaſſe, ſed dixiſſe: ita viſum Sancto Spiritui per nos loqventi. Reſpondetur: Cum cauſa principalis & inſtrumentalis ſimul ponuntur, non unius poſitio negat alteram ſed eodem influxu utraque operatur. Omnes ſciebant Spiritum Sanctum per ipſos loqvi hinc iſtud dicere non opus fuit, ſola diviſi motoris & motorum ad actum decidendi inſtrumentorum poſitio rei difficultatem parit. Cauſam ſi neſcias, negare veram non debes aut falſam ſubſtituere. Gravis fuit, cur ita loqverentur, & ſi divinationi locus relictus eſt dicemus doctores iſtos Moſaicos circumciſionem ſub neceſſitate ſalutis ab Ethnica natione poſtulantes â Paulo moniti, ut Spiritus Sancti per ſe loquentis voluntatis locum darent, tamen ea exceptione reſtitiſſe, qvod ſeniores

Apoſtoli duodecim â Chriſto ad hoc munus præcipue electi non conſenſisſent in idem placitum, nec illi unqvam id docuiſſent. Nam illi præ ceteris columnæ veritatis â judaica gente converſa habebantur, adeo ut ſæpe vanum perſonarum reſpectum refutare Paulus cogeretur. [η] Hæc ipſis perſvaſio ut ſine ulla offenſione animorum eximeretur, ſeparatim Spiritus Sanctus & ejus inſtrumenta hic nominati ſunt. Ille, ut qvem, per qvemcunqve loqventem, audire deberent, hinc primo loco poſitus: poſt ipſi, ſi qvid ex ſuperfluo ad conſcientiæ dubiæ obfirmationem ex eorum conſenſu unanimi ipſorum denominatio facere poſſet. Quod ſi non placet, dicemus Spiritui Sancto ita placuiſſe duplici modo eoque clariori ſe ſuosqve exprimere neque noſtrum eſſe ipſum docere quid aut qvomodo loqvi debuisſet. Habemus ſermones in veteri teſtamento conſonantes ubi verbum ſeu præceptum domini ponitur & ſimul in ſpecie ille per qvem dictum fuit, nominatur. (ι)

(α) Act. I. 5. 8.
(β) II. 4.
(γ) X. 47.
(δ) XI. 24.
(ε) 15. 2. 28.
(ζ) 19. 6.
(η] Galat. II. 6, 8.
(ι) Joh. VIII, 8.

§. 47. Ep-

§. 47.

Epiſtolæ Paulinæ omnes ex dictamine divino deſcriptæ ſunt. Nam (1) Paulus Spiritu Sancto ad docendum repletus fuit. (a) (2) Epiſtolæ omnes præter eam, qvæ ad Hebræos ſcripta eſt nomen ejus fronte præferunt. (3) In omnibus iis ubi ſolum ſe initio nominavit ſtatim inſpirationem innuit, tum ſe Apoſtolum Jeſu Chriſti vocavit. (4) In epiſtola ad Romanos dicit ſe non audere qvidqvam proferre niſi ſibi â Chriſto datum. (b] In priori ad Corinthios ſcribit ſe non loqvi verba humanæ ſapientiæ ſed Spiritus Sancti: nec qvidqvam ſcripſit, niſi per Spiritum Dei, licet de qvibusdam rebus præceptum Dei in veteri teſtamento expresſum vel viſione exſtatica manifeſtatum haberet, qvod ipſum denuo dicere ſeu revelandum expectare non opus erat. (c) In poſteriori Corinthios converſos non verbis humanis ſed Spiritu Dei vivi verbis allegoricis eloqvitur. Auctoritatem qvoque epiſtolæ ſuæ ex legatione â Chriſto facta petit, ſed illa legatio conjuncta erat cum promisſione infallibilis veritatis per virtutem Dei illi imprimendæ. Revelationes ſingulares quibus viri Dei ab aliis diſtingvuntur, ibidem recenſentur (d) Ad Galatas ſcribit evangelium ſuum, qvod prædicarat, non ab hominibus ſed revelatione Jeſu Chriſti didicisſe. Nec placendi ſtudium

quod

qvod in ſcribendo hominibus ullo modo conſecratum legitur, â ſe longe abeſſe dicit: veritatem, obteſtatione Dei, confirmat: Se non minorem Apoſtolis dicit: Auctoritate divina nomini ſuo conjuncta hoc confortat: nec ſe qvæſtus gratia ſed per dolores & vulnera Jeſum prædicare docet. (e) Epheſiis ſcribit myſterium voluntatis divinæ ipſis revelatum, qvod non humana ſed divina revelatione tantum patefieri potuit: ipſos non per homines ſolos ſed Chriſtum (revelantem] audiſſe verbum veritatis: Imo his ipſe literis lectis dicit Epheſios poſſe diſcere qvod per ipſum Spiritus Sanctus loqvatur. (f) Ad Philippenſes epiſtolam ſcriptam eſſe â Paulo indicant vincula recenſita: Maximus amor in prædicationem nominis Chriſti licet ultima inde pateretur, ſola ſpes non temporalis honoris ſed futuræ vitæ erigeret animum, qvæ omnia in virum divino afflatu perculſum qvadrant: fiducia in ſui exemplum qva trahere qværit auditores ſine firma perſuaſione divinæ virtutis, dicenti conjunctæ, fieri non potuit. (g) Qvæ ad Coloſſenſes ſcripta eſt, ipſos certiores reddit de divino prædicandi munere & qvidem eo qvod myſteria â ſeculis recondita annunciaret. (h) Teſſalonicenſibus in priori ſcribit, evangelium ſuum fuiſſe inter ipſos divina vi Spiritus Sancti, certiſſimoque teſtimonio veritatis uti â Deo ipſi creditum eſſet evangelium,

ita ſcribere, non [qvod librorum eſt aliorum) ut placeat hominibus vitæ ſanctitate inter ipſos ſingulari vix ipſe. (*i*) Quæ notæ ſunt virorum Dei ad munus apoſtolicum ordinatorum. Poſterior vaticinio de Antichriſto autoritatem divinam demonſtrat. In concluſione ſe ſua manu ſalutem ſubſcripſiſſe & ſimul illam ſalutandi rationem ſuam eſſe indicat. (*k*) Prior ad Timotheum dicit Paulum antea in eundem prophetias & tunc reliqvas ſcribere: vaticinia, qvæ hominibus non niſi per revelationem divinam ſunt nota, continet & mandata inſtar alicujus divini legati, cui datum talia hominibus non monere tantum ſed & Dei nomine præcipere. (*l*) In poſteriori teſtatur Spiritum potentiæ & ſibi & Timotheo ita datum ut aliis ejus dona impoſitione manuum conferre posſint. Vaticinia qvoqve in eodem continentur. (*m*) Tito ſcribit Spiritum Sanctum effuſum eſſe in ipſos abundanter, qvod plus donorum qvam,qvæ regenerationis & renovationis ſunt,innuit: Revelatam ipſi ſpem vitæ per concreditũ ipſi verbũ. At hæc revelatio per vim humanã fieri non poterat (*n*) In iſta qvæ ad Philemonẽ ſcripta eſt, poteſtas â Deo data imperandi dimisſionem ſervi notatur, qvæ non niſi per interiorem Spiritus Sancti præſentiam ipſi eſſe poterat. Scribit eam ſua manu Paulus, unde divinitas ejus ſatis conſtat. (*o*) Ad Hebræos epiſtolam Pauli eſſe ſatis ab aliis proba-

tum

tum qvos citare ſufficit: (p) voto Pauli in omnibus epiſtolis conſveto finitur: auctoritatem ſtatim ſibi ſcriptor vindicat per ſermonem Chriſti ſibi factam tanqvam diſcipulo Chriſti.

(a) Act. IX. 15. 17.
b] Rom. 15. v. 18.
c) 1. Cor. II. 13. c. 7. v. 25. 40.
d) 2. Cor. III. 3. V. 20. XII. 3. 4.
e] Gal. I. 12. 10. 20. II. 6. 8. V. 2. VI. 17.
f) Eph. I. 9. 10. 13. III. 3. 4. 5.
g) Phil. I. 13. 18. 21. 23. III. 4. 8. 17. IV. 13
h) Col. I. 25. 27.
i) 1. Theſſ. I. 5. II. 4. 6. 10. 12.
k) 2. Theſſ. II. 3. 12. 17.
l) 1. Tim. I. 18. IV. 1. VI. 13.
m) 2. Tim. I. 6. 7. III. 1.
n) Tit. III, 6. I. 3.
o) Philem. v. 8. 19.
p) Videatur Seb. Schmid. præfat. comment. in hanc epiſtolam.

§. 48.

Divinam Petrinarum auctoritatem titulus Apoſtoli inſinuat in utraqve epiſtolarum poſitus. (a) Verbum Dei eſſe, qvod ſcripſit, expreſſis literis probatur. (b] Nec de priori in eccleſia unqvam dubitatum, nec de poſteriori jure dubitandum ipſe Petrus probat (c) myſteriorum divinorum doctrina [d) Pauloque fratre ſuo appellato. (e) Epiſtolas qvæ Johannis

nomen exhibent esse Johannis Apostoli Dei probatur stili cum evangelio convenientia. Nam ut evangelium inchoatur demonstratione æternitatis Christi, tanqvam verbi æterni patris, ita in prima epistolarum idem accidit. Phrases præterea de novo præcepto, de adventu non futuro per chartam & calamum locutio crebro per aphorismos eundem in tribus stilum inferunt. (f] Hinc inesse divinam auctoritatem ipsis simul infertur. Nova præcepta nemo nisi Deus dat inspirando suis servis doctrinas cœlestes. [g) Jacobi & Judæ litteræ genuinam Spiritus Sancti sermonem & auctoritatem ipso exordio probant, ubi apostoli vocantur. Taceo Judæ plenam esse rebus propheticis. (h) Qvis sit qvi loqvatur in apocalypsi, patet ex capite ultimo ne plura ex hoc libro divinæ inspirationis testimonia tot vaticiniis qvod verbis probata adducam. (i) Sed ê prolixiori diverticulo in viam redeamus.

(a) 1. Pet. I. 1. c. V. 1. 2. Pet. I. 1.
b) 1. Pet. II. 15. 2. Pet. I. 19-21.
c) 2. Pet. III. 1.
d) Ib. v. 8. 10. 12.
e) ib. v. 15.
f) 1. joh. I. 1. c. II. 7. 2. joh. v. 5. 12. 3. joh. v. 13. joh. V. 23. 1. joh. II. 23. 2. joh. v. 9. 3. joh. v. 11.
g) ib. c. II. 8.

h) jac.

h) jac. I. 1. jud. v. 14. 18.
i) Apoc. XXII. 16.

Caput II.

Lucilius in Germaniam tendens §. 1. in ea disputans §. 2. - 4. perrexit in Bohemiam §. 5. Belgium §. 6 - 13. postea Genevam §. 14. Lugdunum Londinumqve §. 15. iterum Genuam §. 16. Niciam deniqve Tolosam §. 17.

§. 1.

LUcilius tempus esse credens qvo exteras qvoqve regiones inviseret domum prius redire statuit, unde postea iter in Germaniam meditatus spretis auguriis & timore naufragii tandem secessit. Qva de re sic verba fecit: *Ego cum Taurisanum patriam meam nobilissimam & velut in orbis annulo gemmam peterem, mœstum cornicis cantum audivi atqve inde mihi in æstivis caloribus obequitans auspicatus sum necem: at vana (Deo gratias) auguria ceciderunt. Johanni Mariæ Ginochio Theologo Germaniam peragrandi dedi me in socium. Cum Argentorato discederemus vix adscendit naviculam & corvum adspexit, hinc naufragio auspicato domum redire volebat; at ego respondi; nec naufragus ire recuso. Fiat immutabilis Dei voluntas, qvæ ab æterno mensurabiles nostræ vitæ dies constituit ut Propheta loqvitur, atqve audacior factus*

terrificas Rheni minas neglexit & incolumes ambo ad portum pervenimus. (a) Qvodsi ex his verbis Vanini judicandus est animus Christianum declarare possemus optimum qvi non superstitioni gentium animum sacrasset sed fiduciæ in sapientissimam divini numinis providentiam directæ. Sin ê necessario naturalium causarum nexu & natura Dea inexorabili illa precum contemtrice qvalem statuit progenita in eo audacia est, nullius suffragium merebitur.

(a) De arcanis naturæ Deæ dial. 56. p. 425.

§. 2.

Scio equidem multas itinerum descriptiones & disceptationes cum Atheis confictas haberi iisqve historiis eorum sententiam ipsummet disseminare dum majore semper pondere argumenta hostium relata fulcit ac suam ipsius ad ea responsionem. Sed multa qvoqve loca extranea visitasse hominem curiosum non est à veritate alienum & qvi recensiones omnes perlegerit de fraude ipsius & itineribus utrumqve virum judicabit. Hic vero laudis suæ non timidus præco se maxime contradixisse in Germania Atheis narrat & in exemplum totum quidem colloquium cum quodam ejusdem farinæ â se institutum ait, in qvo cum adversarius qvasdam objecisset rationes quæ & ipsi in libro ultimo de Arcanis Naturæ Deæ non im-

pro-

probantur (*a*) rem omnem, ut geſtam refert verbis ſuis deſcribemus. *In Apulia qvæ olim magna Græcia dicebatur ſitum eſt oppidum Preſicium nomine non longo â patria noſtra disjunctum intervallo. In illius oppidi ſuburbio inventa eſt Deiparæ imago qvæ honorificentiſſime, integerrime, religioſiſſimeqve ab omnibus debito more colebatur. Inaudivit illud idem cœcus qvidam ab ipſo ortus ſui die et duce puerulo aut canicula ad ſacellum virginis feſtinavit, de geniculis adoravit, fuſis precibus obdormivit & tandem ê ſomno experrectus illuminatum ſe agnovit, ſurgens autem claudum ſe effectum eſſe advertit.* (a)

(*a*) In qvarta libri de Arcanis parte in qva Ethnicorum religionem ſibi refutandam propoſuit ut commodam Chriſtianæ irridendæ occaſionem nanciſceretur, easdem qvas hic Athei finxit rationes contra cœcum â Veſpaſiano ſanatum profert. Dial. 57. p. 439.

§. 3.

Suſpectum fraudis eſt Vaninum non aliud producere miraculum Atheo niſi cum quo ita comparatum ſit ut ſtatim ex claudicatione qvod regeret Atheus nanciſceretur. Tota videtur â Lucilio confiſta eſſe fabula ad oſtentandam eruditionem qva Pontificiorum miracula, ſi non omnia Chriſtianorum ſub perſona Germani irridenda lectori propinat. Sed ita, *qvod exemplum*, pergit, *cum Germaniam per-*

agrarem Atheo homini objeci, qvi meum testimonium non rejiciens, ut miraculum nullum esse ostenderet duas subtilissimas excogitavit responsiones, qvarum prima fuit hæc: contigisse illud ex influxu astri sacello prædominantis, probareqve hoc modo conatus est. Sanctorum imagines uno aliqvando die decem miracula edent, interdum vero decem in annis vix unum, qvod nisi ex astrorum influxu ac dispositione provenire potest. Præterea uno in loco miraculis clarent, si alio transferantur aut omnino nullis aut certe non tam crebris. Virtus igitur miraculorum loco alligata est & per conseqvens â sydereis influxibus dependeat necesse est: At futilis illa & anilis prorsus est responsio quandoqvidem ab orbe condito locus ille astris propositus subjectusqve fuit, cur igitur nulla ante hæc tempora miracula visa vel audita sunt? Qvæsivit â me Atheus, cui syderum concursui imaginem subjectam putarent, ignorare me confessus sum libens, hoc unum, provinciam nostram leoni subjacere & soli, hinc refert Ptolomæus l. 11. de Astr. jud. text. 16. incolas Præstantiæ, benignitati, amicitiæqve studere. Facile inducimur ut credamus Vaninum hic fingere fabulam ut suam de astris & vehementi imaginatione Doctorisqve sui Pomponatii sententiam fulciat. Non est enim ista, qvam profert sufficiens oppositorum refutatio cum ingnorantiam suam profitetur in reddenda responsione de syderum concursu cui tum temporis subjectus is locus, miraculo clarus, fuit. Sed est ejusdem, ut puto, tacitus Vanini cum Atheis consensus qvi refu-

fu-

futando docere & languida oppugnatione contrariam opinionem legendi perſvadere cupit. Interim falſiſſimum eſt illapſum aſtrorum â natura cœco viſum reſtituere, cum ſit hoc miraculum ſola Dei potentia producendum, id autem â cauſis naturalibus qvæ eam non habent non poteſt effici (ut dictum eſt §. 18.c.I.) nec omnium inductione ſyderum unicum probari poteſt miraculum ab his effectum fuiſſe. Deniqve fieri non poſſe dicimus ut ſyderum illapſus miracula faciat cum ſint opera Dei miracula, ex quibus is auctor cognoſci vere debet qvalis eſt nempe potentiſſimus omnium rerum effector earumq; qvas nemo alius producere poteſt. Adeoqve inde illi9 gloria in cognitione noſtra dependet. Gloriam vero ſuam nemini concedit. Eſa. 42. v. 5.-8. Pſ. 72. v. 19 Pſ. 136, v. 4. Ergo uti non poteſt Deus concedere ſydera eſſe vel ab hominibus haberi Deos, ita nec poteſt ipſis concedere opera infinitæ potentiæ qvæ ſunt miracula. *Altera reſponſio erat, cœcum vel ex vehementi imaginatione voti compotem factum eſſe. Hanc probavit* Ethnicus *â ſimili. Memoria traditum accepimus Regis cujusdam filium â nativitate mutum loqvelam accepiſſe ex nimio patri hoſtiles gladios fugienti deſiderio ſuccurrendi. Subriſi eqvidem. Qvid rides? ille. Ego: nonne Aſtrologum pudet, virtuti imaginativæ id tribuere qvod in aſtra commodius poteras retuliſſe, ut innuit Ptolomæus l. 2. text. 35.*

qvi

qui sic incipit: Impeditæ linguæ sunt & blæsæ & balbutientis qvotqvot Saturnum & Mercurium habent in prædictis angulis congredientes cum sole. Maxime vero qvando & Mercurius occidentalis est & ambo cum luna configurantur. His vero forte adjunctus Mars solvere plerumqve solet lingvæ involutionem postea qvam luna illi obvia fuit, qvi textus Hæreticos ad astrologicam fidem deducere posset, inqvit Cardanus in illius expositione. Si loqvitur serio Vaninus unde id probabit? Si per jocum cur tandem non refutavit Ptolomæi & Athei opinionem? aut cur errorem enutrivit adversarii sui juncta Ptolomæi sententia? qvid est refutando docere infidelitatem in Dei naturam si hoc non est? *Sed fateamur*, Lucilius pergit, *mutum ex vi imaginativa locutum esse, nego tamen id fieri posse in cœco. Nam ille nihil novi effinxit sed lingvæ duntaxat vinculum solvit, qvod vehemens imaginatio in non valde læsis (ut teste Pomponatio hic Regis filius erat) efficere potest. In cœci vero illuminatione de majori agitur negotio utpote de formatione oculorum cum suis membranulis.* Verum hoc, sed non candide adversus Atheum profertur. Nam in libro de Arcanis Naturæ Atheos imaginariæ facultati omnes inferiores potentias servire, imo cum Cardano Magos Ægyptiorũ ita serpentes produxisse putat Dial. LIX. p. 472. 480. Qvo ipso argumento adversus ipsum Atheus uti potuisset. Nam si hos valet creare imaginaria facultas cœcos etiam videntes reddet, præsertim si adhuc

curari potuit oculorum ſuffuſio, tum enim materiam vitioſam qvæ cœcitatem fecit alium locum, ob mutatam corporis diſpoſitionem ex cauſis nobis ingnotis naturalibus tamen, tanqvam commodiorem poſtea permanendi ſibi qvæſiviſſe ab hoſte dici poterat. Hinc iſtam objectionem diluere debuiſſet prius ſi ex animo Atheismum fuiſſet averſatus & refellere rite voluiſſet: aut non adducere pontificiorum miracula in convincendis Atheis ne Chriſtiana inde religio magis proſtitueretur qvam aſſereretur Nam ipſe ſolet nonnunqvam miracula Romanorum naturalibus cauſis adſcribere. (a)

(a) Dial. 57. p. 457.

§. 4

Pergit tamen Lucilius enarratione ſua prodere qvam de aſtris ſubminiſtraverat excuſationem adverſario ſibi non diſplicere ea de re hæc ſunt ejus verba: Objiciebat ille: *Illuminatus claudus evaſit, non igitur ex miraculo qvodam divino adeptus eſt lucem: qvippe DEUS non abſolvere & punire ſimul conſvevit. Naturæ igitur opus fuit. Cœcus enim qvicqvid virium habebat ad imaginationem pertraxit, qvibus uſa natura humanæ voluntatis ancilla, nobiliſſimum opus nempe oculos efformavit, viliorem corporis partem deſpiciens, utpote pedes, cui deſpicientia non refragatum eſt cœlum. Patiens enim ſub luna conſtitutus facile erat, hæc autem cum in nodis & flexuris eſt aut in ſignis obnoxiis nimirum Ariete Tauro, Cancro*

Scor-

Scorpio & Capricorno, claudicationes gignit ex Ptol. l. 3. 4. 58. Respondi ego in hunc modum : In claudicatione Dei opus deprehendunt in Schola Spiritus educati. Simile enim qvid legimus Gen .34. de Jacobo victoriam ab Angelo reportante simul & claudicationem. Addidi insuper hujus miseri hominis imaginationem nihil praeclari efficere potuisse utpote qvia debilis erat. Nam praecdente die, ut audiisse me memini in pane & aqva jejunarat, jejunantium autem imaginativa nullum potest praestare singulare opus ut in Physico Magico docuimus. Num satisfecerit Athei objectionibus ista responsione videre qvilibet, qvi ponderat argumenta utriusqve sine negotio, poterit. *At subjunxit* in illius enarratione *Atheus. Finxit ille se claudum cum tamen non esset qvia coecus assvetus erat mendicare mendicantiũ autẽ vita omniũ jucundissima est,) jam vero ab astris lumen adeptus fodere cogebatur & in sudore vultus manducare panẽ. Conducibili9 palato suo duxit devota cantiuncula optima fercula à mulierculis extorqvere earumq; consortio perfrui miraculũ apud illos enarrando depraedicandoq:. At nugae illae mihi facessant tandem. Qvodsi enim effigiem illius etiamnum calleo, in illius ortu solem in librafuisse facile erat divinare ex fronte & capillis, ex Veneris qvoqve sydere aliqvid traxisse aereus faciei color praesignabat qvinimo venus suam in libro domum habebat. Sed valeant iterum abeantqve Astronomorum fabellae & deliria qvae detestari me prorsus execrariqve confiteor, in medium tamen adduxi ut inertia praeceptorum ineptiaqve patefieret.* Num ista detestatione & execratione eos voluerit terrere qvi

astris

aſtris multa tribuerunt in fingenda natura hominis aut ipſe mentem ſuam qva cantorem cœci aſtris adſcripſit, diſſimulare, judicent hi qvi callidum ejus animũ Atheis bene cupientem nô rint. Nos aſtra non poſſe miracula facere brevibus jam probatum dedimus. (*b*)

(a) Theatr. Exerc. 8.
(b) vid. §. præced. tertium hujus capitis.

§. 5.

Ita multis in Germania urbibus perluſtratis Vaninus in Bohemiam usqve penetravit ubi non ſolum cum pontificiis ſed & iis qvi literis Majeſtatis imperante Rudolpho in libertate religionis confirmati erant, & nomine ſtatuum ſub utraqve ſacram cœnam capientium comprehendebantur creberrima Vanino colloqvia interceſſerunt, Nam & Anabaptistarum tum temporis magnus erat numerus qvi lites inter Catholicos eorumqve adverſarios Huſſitas vili æſtimarunt nihil eſſe prætendentes qvod illos â fraterna fidei unione ſegregaret dum omnes ſymbolo Chriſtianorum univerſali ſubſcriberent. Id qvod Vaninus in Bohemia magnopere ibidem impugnaſſe gloriatur ſcribens: *Forte fortuito conveni qvendam Anabaptistam qvi dicere non eſt veritus Catholicorum & Hæreticorũ controverſias eſſe qvæſtiones de lana caprina, nam Apoſtolico, Nicœno, Conſtantinopolitano & Divi Athanaſii Symbulo pariter ambo ſubſcribunt. At ego dixi, qvantũ diſtat*

â veritate mendacium tantum â Catholicis Hæretici differunt. (a) Qvodsi vero Anabaptistas â Pontificiis maxime differre dixit, num propterea ad silentium redactus est opponens aut ipse forsitan aliis affinxit qvod sensit Vaninus?

(a) Lib. de Arcanis p. 349.

§. 6.

Post hoc tempus ê Bohemia redux in Belgium iter fecit ubi qvendam Amsterodami narrat Atheum dixisse Divum Paulum de Christiana religione optime meritum qvia non aliud in votis habuisset qvã Christianorũ animos simplicitate imbuere, *qvare Sacramentũ dixisset conjugium, Christi & Ecclesiæ conjunctionem præsignificans*, rogassetqve maritos ut diligerent sicuti Christus dilexisset Ecclesiam. *Sic enim* (Atheum dixisse refert) *conjuges tam eximiam immaculati conjugalis thori excellentiam secum animo depingentes ejus ideam tenaciter imprimunt qvare Christiani qvodammodo nascuntur*. Respondit vero Vaninus: *Satanicæ huic calliditati occurrit Johannes dum in Spiritu Sancto constitutus intonuit: dedit eis potestatem filios Dei fieri non qvi ex sangvinibus neqve ex voluntate carnis sed qvi ex Deo nati sunt*. Qvid autem fidei habendum sit Lucilio infra videbimus ubi ipsam Scripturæ auctoritatem in dubium vocat: nos eam propterea fusius paulisper probavimus superius, ne animos clandestinæ fraudis inexpertos

pertos offenderemus hac materia & majore fide qvam Vaninus lectori impios refellere videremur, Cum vero negasset Lucilius imbecilles Christianorum animos qvinimo omnium fortissimos dixisset, ut gloriosa martyrum certamina testantur, *blasphemus alter retulit hæc ad validam imaginativæ facultatem & honoris cupedias nec non ad humorem hypochondrianum. Addebat in qvacunqve religione licet absurdissima ut: Turcarum, Indorum & nostri seculi Hæreticorum adesse infinitum propemodum stultorum numerum qvi pro patria religionis tutela ultro se tormentis objecerint: & cum plura ex Historicis exempla recitasset Anglo-Calvinianorum meminit qvi Marianis temporibus in Anglia pro Calvinismo vitam cum morte commutare non exhorruerunt. Tunc ego Zelo Dei inflammatus appellavi illum Antichristum.* Sed cur non Athei refutavit objecta Vaninus? num & ipse sanctorum miracula & martyria ad arcanam Naturæ Deæ operationem referri voluit? Nam in qvarta hujus libri parte ubi Ethnicorum religionem naturalibus causis adscribit hæc ipsa primum recitat. (*u*) Si tacendo cum Atheo suo in eandem sententiam conspiravit, qui fortitudinem martyrum ad validam imaginariæ virtutis facultatem qvasi Deam ipsis auxiliariam in omnibus tolerandis referre vult, qvi factum ut sæpe in carceribus adeo fame macerati fuerint ut umbras potius quam homines dixisses? Facultatem enim imaginari-

am

am non efficere qvidquam præclari dixit Vaninus in Jejunis & debilibus. Nam qui milleni eodem die sæpe horrenda sunt fortiter passi, Christianorum omnes melancholicæ fuerunt complexionis? Passiones corporis mente captos ad sanitatem reducere solent, horum vero nulli isto, quod Ethnicis visum, morbo plagis saniores redditi. Imo qvi crucis pœnas non tolerantes delicati â veritate desciverunt nulli unqvam dubitarunt qvin tam sani in istac religione mente, qvam post abnegatam fuerint. Imo saniores fuisse probaverunt qvi ad meliorem frugem reducti cum lacrimis & suspiriis redierunt ad Ecclesiam & forti tandem animo vitam sub cruce posuerunt. Honoris cupedias quis diceret illexisse martyres ad toleranda supplicia cum sæpe pueros vix sexennes heroum instar omnia adultorum supplicia pertulisse constet? Tot Turcas & Indos & Curtios Romanos eorumqve infinitum numerum nec Atheus vel Vaninus probare unqvam poterit. Unus erat homo qvi ebrius in antrum urbis se præcipitem dedit, qvippe vino cibisque non amplius mentis compos facile spernebat mortem cujus tamen dolores sentiens miserrimo ululatu audito patefecit qvam pœniteret facti qvod ex ambitione futuræ post mortem gloriæ aut si rectius dicere volumus libidinis suæ luxuriæqve impunè exercendæ causa improvidus futuri promiserat.

Chri-

Christiani non ebrii sed jejuni, non ululantes sed gaudentes, tam senes qvam pueri fortiter mortem oppetierunt idqve non ob sui sed Dei gloriam. Qui temporibus Mariæ Reginæ Angliæ mori potius quam abusus Pontificiorum approbare voluerunt & id virtute Dei gloriose sustinuerunt, illi mea qvidem sententia his de causis injuste Hæreticis â Pontificiis & Lucilio annumerantur.

(a) Arc. Nat. Part. 4. p. 357.

§. 7.

Qvid ille? quærit post hæc in relatione Vaninus & respondet Julii Cæsaris nomine: *Subrisit. Cui ego*, pergit *cur rides? Quia fabulosæ sunt qvæ de Antichristo narrationes circumferuntur nam Paulus asserebat jam jam adventum Christi instare, cum tamen ultra millenos sexcenti anni jam præterierint absqve ullo adventus Antichristiani indicio. Respondebam ego, Divum Paulum prænunciasse de Ebione & Cerintho qui vere Antichristi dici poterant, nam CHristum JESUM divinitate spoliare nitebantur. Sic & omnes Hæretici â sacro sancta Romana Ecclesia deficientes Antichristi cognominantur. Ad hæc obmutuit paululum deinde hæc verba protulit: ô admirabilem CHristi sapientiam! Tunc ego hilaris quod resipisceret. sed me fefellit opinio. Nam sic obmurmurabat: Christus â judæis interrogatus, num lapidibus obruenda esset adultera, non abnegat, qvia lex obstabat: nec affirmat, qvia crudelis animi*

præbuiſſet exemplum qvod complures â ſua lege avocare facile poterat ſed reſpondit : Qui ſine peccato eſt veſtrum primus in illam lapidem mittat, qvare nemo adulteram damnare auſus eſt. Alias petierunt Scribæ : An Cæſari tributo ſolvendo eſſent obnoxii : Negare veritus eſt ne læſæ majeſtatis reus dijudicaretur, affirmare noluit qvia Moſis legem evertebat : ipſe autem (more novitii Principis, qvi imbecilles cum ſint ei vires omnes veteres immunitates regno ſe conſervaturum pollicetur: at cum fortior evadit, promisſis ſtare recuſat) in initio dixerat : Non veni ſolvere ſed adimplere legem quam tamen funditus poſtea clarus nomine evertit. Reſpondit igitur: cujus eſt hæc imago ? At illi : Cæſaris. Concludit : Reddite ergo qvæ ſunt Cæſaris Cæſari & qvæ ſunt Dei Deo. Sciſcitantibus Phariſæis in qva poteſtate gentes doceret undiqve eſſe anguſtias advertit. Si dixiſſet in humana, mendacii arguebatur, non enim Hebræorum ſacris erat initiatus : Divinitus ſibi datam auctoritatem palam affirmare non audebat ob metum Judæorum Igitur ſubtiliſſime ipſe petiit in qva poteſtate Johannes baptizaret : quare pari in periculo ipſe conſtituit Pharifæos. *Deo tribuere Johannis prædicationem politica vetabat ratio ſeipſos enim qvi ei reluctati erant, illico condemnaſſent : neqve dicere audebant Johannis baptiſmum fuiſſe hominis inventiunculam nam credulæ plebis iram ſibi comparaſſent.* Dum omnes has diſputationes accidiſſe ſibi narrat, in ultimo vero libro Arcanorum naturæ Ethnicos refutaturus prophetias, ægrorumque ſanationes omnes ſive

Chri-

Christianorum sive Ethnicorum naturalibus causis adscribit imo propter hanc ipsam in Christum impietatem Lucilius damnatus sit; nemo non videt Atheo affingere quod ipse Atheus credidit.

§. 8.

Fictus tamen sive verus sit Atheus ille, dicti Paulini male intellecti objectione stolidissime verbum Dei dubium reddere voluit. Scripserat Apostolus Thessalonicensibus de tempore adventus Christi (a) (qvod titillabat aures curiosorum) tantum qvantum lectu his opus erat: dies Domini ingruet instar furis nocturni. Qvod scire his sufficiebat ut omnes semper parati essent morum sanctitate illum expectare. His enim si revelasset Deus eorum ævo non venturum hunc diem, animi in vitia proni facile securi fuissent redditi. At illi verba Pauli aliter ac ipse protulerat, intelligentes jam tum instare diem Domini putabant, qvare serio hac sententia eos dehortabatur Paulus epistola posteriore. (b) Nam qvodsi tempore elapso vidissent rem non impletam, ut sibi visum fuerat ex verbis Apostoli, magno salutis suæ detrimento de cæteris qvoqve verbis ejus ansam dubitandi cepissent, licet id Pauli culpa non accidisset. Ad istud præcavendum certa ante adventum signa ipsis præsignificabat: Defectionem & manifestationem Antichristi. Hu-

jus myſterium iniquitatis jam ſuo tempore elaborari dicebat Paulus, & hoc eſt qvod male habet Atheum. Sed enim per hunc Antichriſtum ſive hominem intelligas qui in Templo Dei id eſt Eccleſia Chriſtiana ſedet ſeqve ſuper omne Divinum ſanctum & venerabile extollit Divinam ſibi potentiam arrogans contra Chriſtianæ vitæ humilitatem [quo ſenſu in Eccleſia Romana qvidam ſuos Pontifices ipſimet Catholici tam accurate deſcripſerunt ut citra dubium iis nomen & rem ipſam Antichriſti convenire ab omnibus facile cognoſcatur) non erat abſonum dicere in Eccleſia Dei jam tum temporis ἀποςασίαν à falſis Apoſtolis dominiumqve in animas Chriſti ſangvine redemtas qværi, qvod graves Pauli in literis ſuis qverimoniæ ſatis ſuperque innuunt. Sive per Antichriſtum Simonem Magum hic indicari velis, quod cum Patribus Eccleſiæ quibusdam convenit idem ſentientibus, tum utiqve eam iniqvitatem jam cudi eadem veritate dici poterat. Seu per defectionem populi judaici adverſus Romanos rebellionem filiumqve perditionis in templo Dei id eſt Hieroſolymitano ſedentem, Zelotas & Idumæos in templo loco Dei ſedentes & ſangvine civium fœde in ipſum inundantes ſub ducibus, primos Eleazare, poſteriores Johanne. Eandem rem jam moliri qvosdam recte quoqve poterat à Paulo præſignificari.

(a) 1. Theſſ.

(a) 1. Theff. V. 1,2.
(b) 2. Theff. II. 1 - 12. Joseph. bell. jud. l. 6. c. 1. & 11.

§. 9.

Sapientiffimum qvoqve feu potius callidum impius homo Chriftum probare voluit hiftoria illâ qvam Johannes c. IIX. refert, qvafi non aperte qvod divinitatis effe putat, fed callide fimulando rem fuam egiffet. At nihil iftoc fanctitati divinæ decedit fi fallaces in ipfa fallacia detrudat tanto magis divinitatem ipforum confcientiæ probans qvo minus nudum hominem fe extricare poffe putarunt. Contra Mofis legem adulteram fi voluiffet abfolvere iisqve ad interrogata refpondere, Chriftum neceffario aliquid in confpectu prolaturum hoc dolo ftructo confidebant: Et ipfa Chrifti refponfio, fi folius hominis fuiffet, non conjuncta viribus divinis non mutos fola reddidiffet Pharifæos, qvinimo ad verba: qui veftrum fine peccato eft ipfe primus, lapidem in eam mittat: regere adverfarii potuiffent: Ergone tu teftes vel judices defideras qvi non funt ulli peccato obnoxii? Hinc vel fufpicionem in mente fubnatam Chriftum effe detecturum ipforum adulteria aliaqve graviora crimina fi rogando inftarent, quod facere data occafione, non prætermittebat. (Matth. XVI. 4. XXIII, 3-7.) Vel divina virtute timorem

conſcientiæ incuſſum ſenſusqve hebetatos fuiſſe, non abs re colligitur. Hujusmodi reſponſione adverſarium ad ſilentium perducere ultra humanam ſapientiam ſoliusqve Dei eſt. Non abnegaſſe Chriſtum adulteræ pœnam timore legis obſtantis ſtolide cauſatur irriſor, nam abſolvendo eam ſane contra legem Moſis fecerat: nec quæſtionem affirmaſſe ne plures crudelitate â ſe averteret, non poteſt dici; nam â ſui Chriſtus amore plures forte adulterio inimicos in populo deterruiſſet potius adulteram abſolvendo qvam alios allexiſſet ſi humano res acta conſilio fuiſſet. Simili modo fallitur miſerrimus homo cum Chriſtum putat noluiſſe affirmare tributum â Judæis Cæſari ſolvendum qvippe apertis hoc verbis innuerat dicendo: Date, qvæ ſunt Cæſaris Cæſari. Legem quoqve Moſis funditus evertiſſe Chriſtum inſigni mendacio blaterat Atheus. Nullam enim legis naturæ ſeu morum regulam ſuſtulit, imo à perverſa Phariſæorum explicatione hanc ipſam vindicavit. Ceremoniarum leges & fori judaïci non debebant ex Dei decreto, ſtatu Judæorum politico everſo, diutius durare. Dan IX, 27. XII. 11. Matth XXIII, 38. Imo tantum abeſt Chriſtum derogationem legum harum diſſimulaſſe ut qvæ ceremoniarum eſſent in ore ipſorum non obſervando nonnunqvam abolere inciperet Matth. XII, 13. Joh. V, 8. 9. Qvod ſupereſt

pereſt, non auſum, inquit, fuiſſe Chriſtum palam affirmare; ob metum Judæorum divinitus ſibi datam auctoritatem docendi. Id vero nemo niſi hoſpes in lectione ſacrarum literarum fatebitur. Qvo magis apparet hunc Atheum (vel Vaninum dixero) nihil eum librum æſtimaſſe cujus divinitatem rejicit qvia nullum ſupereſt exemplar ſanctorum manibus miniſtrorum Dei exaratum. Profecto nihil minus Chriſtum ſapientiſſima ſua interrogatione quam effugium ex metu qvæſiviſſe apparet ex hac reſponſione ultima: Ergo nec ego vobis dico qva poteſtate doceam. Seniorum enim populi erat inquirere in novos doctores & reſponſionem detrectantes tradere puniendos. Sed non ſunt auſi ante decretum â patre tempus ipſum comprehendere, & cum forte auderent vano niſu id factum eſt. Joh. VII, 44-46.

§. 10.

Sapientiſſima hæc ſunt Chriſti acta (ita pergit ſecundum Vanini Relationem Atheus) *ſed qvod omnium ſuperat admirationem illud eſt de Antichriſti adventu vaticinari, ſic enim optime conſultum eſt Chriſtianæ legis æternitati. Tunc ego iratus dixi. Qvid fingis? Quid ſomnias? Audi inqvit ille, vetuſtæ legis prophetæ cecinerunt Meſſiam futurum virum magnum omnibus exornatum virtutum dotibus, omni cultu & veneratione digniſſimum; qvare occaſi-*

onem præbebant compluribus fingendi se Messiam ut illas præexcelsas nominis laudes quæ omnium titillant animos consеqverentur. Id omne â veritate longe remotissimum esse omnes sanæ mentis lectores Scripturæ confitebuntur. Non sane dederunt occasionem pluribus Prophetæ fingendi se Messiam quia certum tempus, locum, genus, ortumque non ex natura creandum nasciturі Messiæ clarissime prædixerunt. Imo Antichristi quoque mentio facta cujus descriptionem Dan. XII. legebant ipsimet Judæi. Hinc deterriti potius sunt Messiæ gloriam fraude quærere qvam allecti. Nimirum est hoc Atheorum ingenium ut omnia quæ Deus optime facit in pessimam significationem apud indoctos vulgumque detorqueant. Sunt enim Pharisæis moribus simillimi, qui cum Christus ejiceret Dæmonia, ope Diaboli id facere; cum pœnitentia vitæ male actæ ductos solaretur, Samaritam esse; conviviis præsentem, hominem ebrium, splendide mentiebantur. Eodem animo pergit hostis ille Divinitatis: *At Christus prophetarum sapientissimus prædixit venturum novum legislatorem legi suæ adversarium qvi erit Deo invisus, assecla Dæmonum, vitiorum omnium sentina & orbis desolatio: qvare nemo finget se Antichristum cum non nisi dedecus & infamiam inde consеqvi possit. Absente Antichristo Christi lex perennabit.* Non abludit autem Athei hæc objectio ab illa: Dei cultum & existenti-

am

am propterea urgent Chriſtiani ut populum coërceant & tranqville imperare eidem poſſint ſuperiores. Nam licet religionis noſtræ principia ad vitam magiſtratui obſequentem omnes degendam compellant, non tamen hæc prima nec ſola cauſa ejus ſed obedientia eſt ſupremo numini debita. Pari modo non id primum ſtabiliendæ gloriæ Chriſti vel duraturæ religionis Chriſtianæ fundamentum eſt, licet quisque pius eo magis abſterreatur ea prædictione ab iſto Antichriſtiani ſcelere & defectione fidei. Verum iſtud non principaliter â Chriſto intenditur. Sed vitæ noſtræ cautio ne in iſta tentatione Eccleſiæ qvâ ipſe CHriſtus DEUS noſter fideles ſuos probare vult, ſeduci nos patiamur â vero Dei verbo Matth. XXIV, 4. 5. 23. 24. Non enim talis potentia cuiquam obtingit ſine Dei permiſſione qvalis Antichriſto. Nemo dominus multarum poteſt regionum fieri, regnaqve diſtribuere ſuis niſi Deus ipſi conceſſerit Dan. XII, 39. IV, 22. 31. 32. Nonne improbi capitis eſt dominum qui monet in futura tentatione in qva vitæ periculum adit cautum eſſe ſervum irridere dicteriis hiſce: Eja, bone vir, tu quidem ſapientiſſimus es qui monitis tuis temet ipſum honorari cupis quam ob rem me de re futura inſtruis ut ſervos habeas vitæ periculo evadentes? Sed audiamus quid ipſe Lucilius ad iſta reſponderit cujus hæc ſunt verba: *Quas execrandas blasphemias ſic ergo per-*

perstrinxi. At sacri vates prædixerunt Messiam contumeliosæ morti fore damnandum qvare non nisi stultus vel Deus tanto vitæ discrimini se exposuisse: at Christus se exposuit ergo vel stultus vel Deus erat; at per te non fuit stultus (séd qui legerit Athei verba per ironiam Christo sapientiam tribuisse videbit) *imo sapientissimus; Deus ergo. Sed quid ille? Respondit: Sapientis est brevissimos juxta & incertissimos ac laboriosissimos nostræ vitæ dies contemnere pro æterni nominis gloria apud posteros comparanda.* (Et hæc est Lucilii sententia quam inferius non sine stupore scripto traditam inveniemus.) Pergit tamen hic loci Lucilius se objecisse quod Antichristus apud hebræos in maximo honore esset futurus & æstimatione sanctitatis & potentiæ & Divinæ qvodammodo cognationis. Sed Atheum miratum esse cur adeo stolidi essent Hebræi omnes ut nullus ex eis auderet se Messiam fingere, quod factu perfacile esset. Namque eruditum Philosophum adimpleturum esse quæ Daniel aliiqve Hebræorum Prophetæ de Antichristo vaticinati essent. Post hæc suam inspergit Vaninus narrationem, *imo Venetiis* inquiens, *cum essem, novi impurissimum impostorem Hebræum qui suis persvadebat Messiam primo vere nova pluvia se demissurum: cum ranunculis addebam ego.* Ita Vaninus. Post Atheus: *unum duntaxat vero simile de Antichristo scriptum invenitur mors ejus turpissima. Hæc enim ex nova lege tropæa & spolia auctores reportant:*

tant : Esaias sub Manasse Rege serra dissectus: Hieremiam populus lapidibus obruit : Amos vecte trans fossus : Johannes Baptista capite multatus : Christus in cruce suspensus est. Objecit Lucilius : oblatus est Christus quia ipse voluit. Moises fuit legislator, non tamen publicæ morti damnatus. Mortem Antichristi turpissimam unice vero similem legi putat in scriptura Atheus, nec quod Vaninus respondeat, habet. Sed falso hoc asseritur. Omnia qvæ de eo prædicta sunt in sacra scriptura, sine dubio sunt vera, huic credendum in omnibus est ceu verbo Dei undiquaque verissimo. Nam illum codicem quem nos dicimus verum Dei verbum esse supra probatum fuit. Et qvæ de Mosis exemplo protulit Lucilius non refutant objecta Athei sed ansam denuo subministrant plura infidelia proferendi, qvo magis opinione trahimur hunc suas non alterius Athei oppositiones hic congessisse. Hoc enim patet ex sequentibus.

§. 11.

At ille respondit : discriminis ratio ea est quia Christus semper inermis erat, omnes autem (inquit Machiavellus) qui veritatem tueri sine armis voluerunt misere periere. Hoc iterum Eliæ exemplo Elisæi aliorumqve falsum evincitur. Et, si hoc verum de Christo fuisset dicere, cur missi â senatu lictores non capiebant inermem? Joh. VII, 46. Cur armati recedentes corruebant ad

ad unius viri vocem : Ego ſum! Cur non diſcipulos cum captus diceret : ſi me qværitis hos omittite ; cur non hos inqvam, cum ipſo una capiebant, ſi arma contra Chriſtum valuerunt, aut ſine armis nihil defenſionis eſſet Doctoribus Eccleſiæ? Chriſtus inermis & captivus hoſtibus ſuis imperavit jubens miſſos facerent ſuos & factum eſt Joh. XIIX. 8. 9. *At Moſes* obgannit porro „ *ſemper armatus incedebat, vicies quater mille idololatras tanquam ſuæ legi adverſarios unico congreſſu interfecit*„ *ut omittam illud : cum ab Ægypto Hebræi exulare regio mandato cogerentur qvia ſcabie & lepra Ægyptios infeſtabant, Moſes illorum exulum ducem ſe fecit multoqve ejus perſuaſione auro & argento ſubfurato lucrifugi abierunt & poſt multa itineris pericula ſuperata ad tutum locum ſeptimo die pervenere, id circo diem illum Deo conſecrandum mandavit Moſes ut ſuo imperio ſupremum Numen favere oſtenderet plebi, qvæ ſic inſtructa Moſis ſervitute facilius continebatur. Hic ego Juſtini inſomnia patefeci ut Atheus ille amplius non reclamaret, at Moſen laudabat quia vivus ſe in abyſſum dejecit, ut cum non adinveniretur in cœlum elevatum populus crederet, alioquin ſi Moſis cadaver conſpexiſſet in Divorum numero non retuliſſet. Negavi ego, nam aliorum Patriarcharum cineres erant apud Hebræos nec propterea in honore ſanctitatis eſſe deſierunt. At ille : Majorem ſuper omnes Patriarchas honorem Moiſes ambiebat, qvare de ſeipſo ſic Deum locutum eſſe dicebat : conſtitui te Deum Pharaonis. Ut igi-*

tur Deus haberetur morti se non esse obnoxium suis testatum reliquit. Tunc ego Belgici cœli accolas Atheos inclamabam : at ille, inquit : imo Cardanus vester idem de Helia censuit. (a) Facit hic ut ipsi solenne est, Lucilius., ad ultimam objectionem de ambitione Mosis nihil respondet. Et qui posset aliter cum scripturam sacram testem humilitatis Mosaicæ rejiciat qvæ sola rei præteritæ spectatrix superest. Ea vero Divina veritate Mosen, memorat, non semper armatum incessisse, qvia sæpe factum ut omnis populus in ipsum insurgeret ut nullus refugii locus nisi Dei solius præsidium superesset Num. XII. XIV. XVI. Plures sane fuerant vituli cultores quam qui manserant in officio religionis, nec his ut restitissent illi non potuit nisi divino terrore incusso fieri, cum alias mortem Mosi minitari solerent si quid molestiarum ipsis perpetiendum in via esset, qvod sane non tam grave est qvam si tot millia hominum excarnificantur. Exod. XVI, 3 - 7. XVII, 4. Ægyptiorum Rex non expulit judæos, imo noluit petentibus abitum concedere Exod V, 2. VIII, 8, 15, 20, 29, 32 Scabie & lepra infestasse Æpyptios ambigue dicitur dum propter judæos â Deo punitos esse lepra & scabie Ægyptios significare potest Exod. IX, 10. verum si qvod ægroti Judæi Ægyptios infecerint sensus intenditur, hoc est falsum cum aperte in scriptura dicatur post immissam ranarum

narum plagam, terram Iſraëlitarum eorumque habitacula reliquis ſequentibus exemta fuiſſe Exod. IIX, 22. 23. IX, 6. 7. 26, qvod ad locuſtas attinet, ſi idem pœnæ terræ Goſen obveniſſe ob ſilentium Scripturæ urgeas factum id ſine damno judæorum eſt qvi brevi poſt omnem terram ita devaſtatam erant relicturi Sequenti primæ geniture pœna exemtos eſſe innuitur c. XI, 7. Moſes non ducem ſe fecerat invitus ire juſſus eductum ex Ægypto populum Exod. IV, 10. 11. 13. 14. 22. Aurum non Moſis perſvaſione ſed Dei juſſu nec ſubfurati ſunt ſed mercedem ſuorum laborum eo modo ſecundum Dei mandatum receperunt qui inclinavit Ægyptiorum animos in liberalitatem. Non peccarunt eripiendo aliena ſed Dei juſſa executi ſunt ſua â dantibus accipiendo Quicquid in hoc mundo eſt ejus eſſe intelligendum eſt, cui ſupremus mundi dominus id conceſſerit. Is vero ultor illatarum injuriarum labores voluit in ædificandis urbibus â populo judaico impenſos ab incolis ejus regionis compenſari quorum commodo hæ urbes ſtructæ erant. Illis namque otioſis ſoli judæi laboraverant non ſibi ſed Ægyptiis. Exod. III, 22. XII, 36. Septimo jam die ad montem Sinaiticum perveniſſe judæos ê Juſtino habet infideli ſcriptore deriſor religionis ſed qui partium ſtudio ductus non eſt tantæ ſanctitatis ut falſum hoc loco ſcribere non e-

ru-

rubeſcat, qvippe in ſuam ipſius ignominiam ſuæque religionis turpem deriſionem verum fateretur. Et ratio ipſa ſvadet illi potius credendum Hiſtorico qvi in itinere cum judæis una fuit Moſi nempe quam Ethnicis qui auditu ſolum id perceperant & ſi qvid ipſis ingratum eſſet in perverſam explicationem narrantes detorqvebant. Septem dierum jejunio hic Moſen ſcribit ex Ægypto ad montem Sinam veniſſe. Juſt. l. XXXVI, 2. At Moſes Dux ipſe & comes populi in itinere tertio ab exitu menſe eo perveniſſe ſcribit. Exod. XIX, 1. cui plus fidei debetur juſtinone qui ab hoſtibus judæorum poſt multos ex qvo res geſta erat annos inprimis ex Trogo Pompejo id acceperat an Moſi teſti oculato, cui in re ad religiones judaicam vel Ethnicam indifferenti nullo mendacio opus fuit? (*b*) Alia de origine judæorum leguntur in Tacit. Hiſt. V, c. Ex qua contradictione Ethnicorum ſatis conſtat illis in referendis rebus ſibi Romanisque omnibus incognitis & ex auditu ac non certis auctoribus hauſtis fidem haberi non poſſe.

(*a*) De Nat. Dea dial. 50.

(*b*) Neminem Scriptorum (profanorum) qvantum ad hiſtoriam pertinet, non aliquid eſſe mentitum; prodente quin etiam in quo Livius, in quo denique Trogus manifeſtis teſtibus convincerentur Flav. Vopiſcus in Aurelian:

§. 12. Simi-

§. 12.

Similiter septimus præcipue dies cur celebratus sit â populo non causam eductionis septimo die finitæ, dare possumus sed memoriam creationis diuinæ qvæ hoc die absoluta est & inter judæos servari hoc ritu solenni perpetuo debuit Exod. XX, 11. XXXI, 17. Gen. II. 1. 2. 3. Unicus est locus Deut. V, 15. ubi dicitur Deus præcepisse Israëli celebrationem Sabbati ut recordaretur eductionis divinæ ex Ægypto, ubi nulla fit mentio septimi diei quo ad montem Sinam pertigissent judæi. Porro Sabbatum â Mose institutum ut populus in servitute illius facilius contineretur, id oppido falsum est. Moses enim non ambierat principatum, obtrusum ipsi potius â Deo officium invito erat ut antea probavimus. Nunc plures & pares pati potuisse Mosen probamus his locis: Num XI, 11. 28. 29. Exod. IV, 14. 15. VI, 12. 13. Exod. XXXII, 10. 11. Si gloriæ cupiditate abreptus fuisset Moses quî Deo offerenti aptissimam honori consequendæ conditionem precando restitisset? Mosen se vivum in abyssum dejecisse, cum res facti sit, testibus probare debuisset; horum cum nulli adsint eadem facilitate res negari potest qua affirmata fuit. Sed contrarium directe probamus infallibili Dei verbo Deut. XXXIV, 5, 6. Non negatur de se ipso

nar-

narrasse Mosen hæc verba : Eris tu ipsi in Deum : Exod. IV, 19. Constitui te Pharonis Deum VII, 1. Sed ita ut nullus apex ullius ostentationis â Mose ob eam rem nec in narratione nec ipsa vitæ conditione possit inveniri. Et si Moses intendisset hac locutione honorem Divinum non sane Deum se potentiorem hæc sibi dixisse, imprudens affirmasset. Imo Deum esse unum dum dixerat alterum semet statui Deum vetuit. Deut. VI, 4. V, 7. Atqve adeo verbis his non sese extulisse patet extenuatione gravi qvæ legitur Exod. XVI, 7. 8. Qvod ad ipsa vero verba attinet ê lectione horum verus ille sensus levi opera eruitur vocem Dei similitudine non proprio significatu prolatum esse, si modo omnes personæ earumque in legatione Dei veri officium attenditur. Obtinuerat â Deo Moses ne is solus iret ad Pharaonem nec lingva præditus difficili loqueretur sed Aaron ; cum eo tamen id concesserat Mosi Deus, ut is semper Aaronem quid diceret, ante instrueret. Ita Moses oraculo similis, Aaron Prophetæ præsertim cum in alio tertio hoc Prophetæ nomen etiam qvadraret in Aaronem qvô æque Divinas res & futuras Dei plagas innueret. Et cum, divinæ ex Mosis nutu plagæ semper Pharaonis regionem tangerent, Rex etiam cogeretur Mosen semper rogare ut mala remitterent, cujus etiam precibus sistebantur priora

K &

& nova ſuccedebant: hinc Moſes inſtar Dei, Aaron Prophetæ & Pharao inſtar hominis erat qui ex arbitrio ſuperioris tanquam Dei vel puniretur vel delicti veniam impetraret. Qvam de Eliæ qvoqve morte opinionem Atheorum retulit Cardanus ſuam expreſſe dicere nolens Scriptura aperte refutat 2. Reg. II, 11. Imo qui fieri hoc ab Elia potuiſſet quem Eliſa perpetuo comitabatur v. 2. quin fraudem animadvertiſſet comes? Neque in ea regione qua vivus in cœlum deportatus eſt fuerunt montes ignivomi. Sed enim omnes ê ſcriptura probationes licet ſatis firmas non credit Atheus quamdiu non eſt in conſcientia de divinitate ejus convictus. Nimirum ſupra nos dedimus divinitatem ejus probatum qvibus argumentis rite penſitatis ſi accedat ipſa ſcripturæ absque præjudicio lectio nemini deerit gratia Spiritus Sancti quin hæc ita ſe habere firmiter credere poſſit.

(a) Tota vero Athei cum Vanino diſputatio deſcribitur: de Nat. Dea: dial. 50. p. 354-361.

§. 13.

Conſimilem errorem Amſterodami poſt hæc, narrat, cujusdam Athei contudiſſe, *has ille inqviens, neſcio qvo miſero funeſtoqve fato compulſus delirans evomebat blaſphemias; Ex bibliorum contextu infertur Dæmonem Deo prævalere. Reluctante Dei volun-*

voluntate Adamum & Evam totumqve genus humanum ad interitum duxit: cumqve malo huic Dei filius occurrere vellet & ipso etiam Dæmone judicium animos sollicitante, Christus asserit, hæc est hora vestra & potestas tenebrarum, morte turpissima damnatus est. Efficacior est (asserebat ille) juxta biblicum codicem Diaboli qvam Dei voluntas. Vult Deus omnes homines salvos fieri, perpauci tamen servantur: vult Dæmon damnari omnes, innumeri damnantur. Ex amplissimo terræ gremio soli Christiano-Catholici qvi in angustissimis Italiæ Hispaniæ, nonnullarum Galliæ Germaniæ & Poloniæ provinciarum limitibus continentur, servari possunt: ab his, si auferas judæos, occultos Hæreticos, Atheos, Blasphemos, Simoniacos, Adulteros, Masculorum concubitores qvi regnum Dei non possidebunt, vix ē mille millibus unus electus aderit. Sic & veteri lege totus mundus Dæmoni inserviebat. Soli Hebræi qvorum regni amplitudo Britanniæ insulæ minor erat, Deum agnoscebant, sæpissime ab ejus cultu defecerunt, cumque Deum colebant, calamitatibus & miseriis â Dæmone inflictis opprimebantur. Hæc ille blasphemus. Cui sic respondisse Lucilius refert: *vix æqvalem se Deo facere Dæmon excogitavit & illico ad tartara demissus pœnis coërcetur æternis: primævos parentes elabi Deus permisit ad Dæmonis ignominiam, nam pro hominis, non Dæmonis lapsu medelam paravit, non angelicam sed humanam naturam Dei filius assumsit qui pro homine Deo patri sponte oblatus est: imo ipsemet Dæmon regni sui ruinam â Christi morte infligendam pertimescens*

cens apud Pilati conjugem omnes nervos intendit, ne mortis reus Christus judicaretur, moriens Christus victor extitit. Dæmon qui in ligno vicerat in ligno victus est: mundi Princeps foras ejectus ad inferos miser se transtulit at eo Dei filius descendens, non modo eum ut canem ligavit, quare latratu solo nos lædere valet, sed qvæ ibi aderant trophæa & spolia resurgens ad superos reportavit. Multi sunt vocati pauci electi. Nemo tamen licet carnis illecebris deceptus adinvenitur qui Deum summum Dominum & bonorum auctorem non existimet: Satanam vero sentinam malorum vilissimumqve mancipium detestetur: complures æternis suppliciis â Deo mancipantur quia ipsi in interitum lapsi sunt voluntarium, non quia Dæmon ad peccandum coëgit: quinimo ex infinito prope modum reproborum numero Dæmonis miseria dignoscitur. Nemo enim ad tartara descendit qui pœnarum augmentum Satanæ non annunciet. (a) Bruxellis etiam fuisse probat narratione *dicti qvod caupo in ore habuit. Qvem cum adhortatus fuisset ad conciones freqventandas, excusasse se dicit eo qvod Homilistæ semper dicerent: legi: nunquam: vidi. Qvod qvidem scomma ut vult in Theologia rejiciendum ita in Philosophia admittendum* (b) Ita strenuum Atheismi debellatorem ubiqve fuisse gloriatur Lucilius alieno nomine mysteria sceleris sui exponens. Nam qvod tempore legis Mosaicæ totus mundus Dæmoni servierit ejus contrarium in Scriptura hinc inde apparet, Exod. XIIX, 1. 10, 11. Judic.

dic. IV, 11. Ruth. I, 12. 1.Reg. V, 15. Job. I, 1. IV, 4. IIX, 1. XXXII, 2. Jonæ. III, 5. Ut taceam multitudinem illorum qvos cum floreret ſub Regibus ſuis populus Iſrëeliticus ſtatuis Ethnicorum deſtructis ſibi ſubjecit inter quos multi fidem veram amplexi. 1. Chron. XXII, alias XXI, 18. Nam id inter Judæos ſtudium floruiſſe ut gentes ad fidem converterent Chriſtus ipſe dicit Matth. XXIII, 15. Act. XIII, 43. *Non* infertur è Bibliorum contextu Diabolum DEO prævalere, cum dicatur creatura ſummi DEI ab ipſo propter defectionem æterno ſupplicio adjudicata, ſed Deum ei tanqvam creaturæ ſuæ, juſto judicio iſtud permiſiſſe non infert minorem DEI potentiam: Deus ipſum tentandi actum impedire qvem potuit (quia ultra DEI permiſſionem Diabolus nihil agere poteſt) noluit, nec ad id obligatus fuit quoniam ſatis â Deo inſtructi erant Adamus & Eva ad cavendum ſibi ab illecebris Diaboli, qvo facto non fortior Deo Diabolus eſt, quia Deus modis omnibus qvibus potuit, reſiſtere noluit. Si DEus non potuiſſet impedire valeret objectio, ſed ideo qvia noluit impedire non potuiſſe id facere vel ideo Deo Diabolum prævaluiſſe vana eſt opinio. Sed cur DEUS permiſit iſtam tentationem? cur non abſoluta potentia ſua reſtitit ne poſſet uti artibus ſuis Dæmon? Similis eſt quæſtio ſequenti: Cur Deus primos parentes non ita

ſanctos creavit ut plane non potuiſſent unquam peccare ? Recte ad utramqve reſpondemus : Ita Deo non placuit. Neque obligatus fuit ad hoc faciendum creator, imo habuit abſolutiſſimam poteſtatem illam virtutem malo reſiſtendi quam Adamo indiderat in honorem ſanctiſſimi nominis ſui exercendi, qvam ſi in fide perſtitiſſet tentationem Deus, ut ſolet, magna hominis gloria & beatitudine ultra eam qua fruebatur homo, compenſaſſet. Uti Angelis qvi in bono perſtiterunt nec Diaboli partibus ſeſe adjunxerunt, in bono ut labi non poſſint, confirmatis æternum vitæ gaudium ſine ullo elabendi periculo poſt conceſſit. Malo huic qvod ê lapſu parentum in mundo ortum eſt, ita ſuccurrere voluit filius Dei ut pretium redemtionis pro peccatis totius mundi lueret. 1. Joh. II, 2. cum eo tamen ne cogerentur inviti ſemperqve gratiæ Divinæ trahenti moroſe reluctantes. Hoc CHriſtus perfecit toto Diabolorum cœtu modis omnibus quibus poterat reſiſtente. Qui quidem cum ſeducentis periculum adverſarii adiret & id multo gravius qvam Adamus prævaluit tamen, licet in ſtatu inanitatis verſaretur. Itaqve ſi voluntas Dei ſemper abſoluta in ſacris literis nobis proponeretur quatenus homines ſalvos facit, tum demum haberet quod vult Atheus. Ergo his qvæ relata ſunt omnibus, non poteſt probari Diabolum

in

in ſacris literis Deo potentiorem nobis deſcribi. (a) Legitur diſputatio Vanini cum Atheo quem jactitat habuiſſe lib. de Arcan. Nat. p. 420-422. Cauponis dicterium ib. p. 121.

§. 14.

Poſt id factum Lucilius veſtigia itineris ſui qvo patria deceſſerat ſtudio relegens Genevam ſe contulit. Ibi diſputationem iterum ortam ſcribit inter ipſum & Belgam qvendam, ſe tamen ita in hac ipſa verſatum eſſe, ut licet capitis propterea periculum adiret, veritatem tamen fortiter defenderit. *Coloniæ*, inquit, *Allobrogum* (Genevam innuens) *cum eſſem, Belgam quendam Atheum ſic ratiocinantem excepi. Ad politicum regimen affinium conjunctio â legibus interdicitur, nam talem tantamqve inde prægustarent coëuntes dulcedinem ut nulli alii rei operam darent.* Meræ nugæ quas rationi aut experientiæ congruere nunquam auditum. *Addebat hic Atheus apud alias nationes non pro crimine haberi. Nam & de Hæbræorum Patriarcha legimus cum propriis filiabus rem habuiſſe. Apud gentes leviſſimus erat lapſus qvare inceſtum dixerunt qvaſi non caſtum ut Nonius exponit. Quibus perditiſſimi nebulonis blaſphemiis ego reſpondi: Juſtiſſimis de cauſis prohiberi conjugium inter affines, nam aliter in maximum rei publicæ detrimentum familiæ non conjungerentur & complures innuptæ virgines remanerent. Moſes id conceſſit Hebræo populo, nam anguſtis regni finibus conti-*

 ne-

nebantur ; extranei vero incolæ idololatræ erant ac propterea ambo mutuum conjugium reſpuebant. Inſuper Hebræi facile uxores repudiabant, cui malo Moſes ut obviaret (nam repudium permiſit tantum ob duritiem cordis) affinium conjunctionem plenus DEO meditatus eſt, ut & conjugalis amor ſanguinis ſimul ratio â contracto matrimonii foedere dirimendo eos avocaret. Qvam damnabilis fuerit apud Ethnicos inceſtuoſus concubitus abunde Hiſtoriæ teſtantur quos ut omittam, Ciceronem his apello cui tale crimen â malevolis fuit objectum, is ita loquitur : Omnibus enim ex animi perturbationibus eſt profecto nulla vehementior, ut ſi jam ipſa illa accuſare noles, ſtupra dico, & corruptelas & adulteria : inceſta denique quorum omnium accuſabilis eſt turpitudo. Dicebatur autem inceſtus id eſt non caſtum, vitium igitur erat, ſane caſtitas virtus eſt. Virtutis autem carentia crimen eſt. Alii tamen inceſtum deducunt â ceſto Veneris cingulo quo amor maritalis in legitimis nuptiis conciliari putabatur, ut inceſtus dicatur concubitus illegitimus cui cingulum illud juſtarum nuptiarum inſigne non adhibetur. Qvid Barbari Perſarum accolæ factitant, rationale inſtitutum non arguit nec probat apud eos qvi fabuloſa Perſicæ religionis rudimenta perlegerunt. Sic ego ſacrilegas illius Athei voces, nefarias obtrectationes ac ſermones inquinatiſſimos comprimere, retundere ac hebetare haut ſum veritus apud exteros etſi vitæ periculum imminebat. (a) Aſt non politici regiminis tantum gratia affinium & conſangvinitate conjunctorum matrimo-

trimonia prohibentur ſed legis divinæ ratione qvæ locum habitura fuiſſet ſine politico regimine. Idque colligitur ex verbo Dei quod hoc vitio in ipſum creatorem peccare homines arguit Deut. XXVII, 23. Lev. XIIX, 3. 24. Ubi gentes ea conſvetudine tamdiu ſatis feliciter in regimine politico uſas pulſurum ê terra notat Vitæ periculum adiiſſe Vaninum qvod defenderit ea quæ legibus civilibus & Eccleſiaſticis prorſus cauta ſunt ſimulatio eſt vel inanis oſtentatio, Neque ſeqvitur ê præmiſſis ratio: Pauci populi ſeu Perſæ rationem naturalem non vident, ergo ceteri eos recte ſeqvuntur. Quin potius Perſas oportuiſſet ſequi ceteros quia major pars, habet jus integri.

(a) Lib. de Arcan. Nat. p. 328.

§. 15.

Diligenter ad hæc Vanini verba attendenti planum erit hanc non refutandi ſed docendi animo controverſiam retuliſſe nec Belgæ reſtitiſſe ſed ſententiam ejus ſeqventibus verbis ſuis illuſtraſſe, Moſenque cum præceptis Divinis ſanctitatem Ethnicarum legum non aſſequentes & ſacrarum literarum ex ſanctitate ſumma auctoritatem ſuſpectam reddere qvæſiviſſe. Nam Belga, referente Vanino, dixit, ad politicum regimen excluſa naturali æ-

qui-

qvitate divinisqve præceptis conjunctionem affinium interdici cui simul fratrum sororumque ob dulcedinem includit matrimonia. Respondet Vaninus argumentum concedendo & & addendo detrimentum reipublicæ ob innuptas virgines alias. Ad hæc quæ de Hebræorum patriarcha Vanini nomine Belgam objicere fecit nihil respondet sed Ethnicos sanctiores damnabilem hunc concubitum putasse scribit testemque adducit Ciceronem. Igitur suspectam reddit Scripturæ sanctitatem & leges Mosaïcas Ethnicorum leges laudando sententiæ Cardani sedulus imitator. (a) In responsione ad objectionem Belgæ robur addit inimico argumento, dum dicit ipsum Mosen hoc concessisse populo judaico qvod ipsum adversarius non objecit, cum tamen â prudentioribus, qvos postea adducit gentibus, hic error damnabilis vocetur. Mosis hanc legem levissima causa firmi vinculi debilitat rationemqve ibidem politam ex inspiratione divina meditatum scribit, qui ipso nihil aliud quam inspirationem Mosis prudentiam politicam esse tecte suadet. Persarum institutum non rationale vocat, & fabulosa religionis fundamenta sed cur sint non rationalia tacet. Res ergo dubia lectori proposita est, an non majori sanctitate Ethnici qvidam affinium conjugia vetuerint quam Moses permiserit? Et an ne sanctiores illorum quam Mosis leges

sint

ſint habendæ? Huic fraudi fictus qvidam Belga anſam ſubminiſtrat. Pudor autem naturalis gentibus moratioribus non oppreſſus prohibuit in proximis gradibus conſangvinitatis & affinitatis conjugia. Hinc leges inter multas enatæ qvi ea ſcriptis prohibuerunt. Et licet hic pudor caſu neceſſitatis primævæ conſcientias filiorum Adami ſedare potuiſſet, imo rem filiarum Lothi injuſtam qvadantenus excuſare videatur, nihilominus ipſa natura & humanæ ſocialitatis conſervatio conjugia iſta disſvadent. Sunt qvædam familiæ morbo aliqvo hereditario ita vitiatæ ut ſi idem ſanguis ſucceſſivo conjugio ſibi coaleſcat vel brevis ejus vita & duratio vel inutilis humanæ ſocietati turba progeneretur. Sin alia mixtura ſanguinis habitus ille vitioſus temperetur novas vires debili ſtemmati propagato ſubinde ex alieno ſpermate aureſcent & familia ſic diu ſervabitur.

(a) c. 1. §. 15. hic Tr.

§. 16.

Natura ipſa in beſtiis parem ſibi unum tantum conjugem aſſociantibus exempla qvotidiana ſuggerit. Noruntſtudioſi rerum naturalium indagatores ex eodem luſtro leonis catulos eodem partu quos eniſa fuit leæna nunquam geminos facta cohabitatione procreare,
ſed

ſed raro unum, cum alias ſæpe gemelli enitantur matres. Nec fugit eos, qui rem oeconomicam ſtudent, ex eodem nido columbas eademqve genitura prognatas commodo rei domeſticæ non eadem cavea copulari, quia de duobus ovis alterum excluditur altero fracto. Quotqvot videmus populos conjugiis conſanguineorum delectari eosdem legimus & alienorum ſimul matrimonia admittere. Id niſi fieret quantam ſterilitas oborta ſolitudinem in iis faceret, facile videremus. Interim nec multa in humanis exempla proſtant, ubi prole multa beatum tale matrimonium monſtrari poſſit licet non omnino ſterile fuiſſe facile concedamus. Eſt præterea innatum qvoddam homini in conſangvineos faſtidium, quod natura, alieno ſangvine viſo (hoc enim nondum procreato deſiderium naturale & vult quod alias minus delectaret :) excitat in proprium, niſi alius affectus hoc vincat vel ambitione vel nimia divitiarum cupiditate vel omni honeſti & turpitudinis voluntaria aut conſueta rejectione, qvæ inter qvosdam barbaros obtinuit. Ceſſavit ergo in filiis Adami aliisque pudor ille faſtidiumqve illud naturale ob exteræ prolis abſentiam, cum & Dei mandatum (*b*) & impulſus naturalis propagandi generis humani graviori cauſa id temperarent. Hoc ipſum tamen parentes idem interdicere poſteris impulit, ne prole aliena ſuperſtite proxi-

mo

mo ſanguiuis vinculo copularentur. Hinc iſtæ in gentibus leges, hinc conſervatio legum. Non tamen abſolute negandum alios etiam populos has leges ex revelatione aliqva divina hauſiſſe.

(a) hic Tr. c. 1. §. 15.
(b) Gen. I. 28. c. IX. 1.

§. 17.

Elapſus tamen eo periculo (confictо) Lucilius Lugdunum tetendit; ſed inimicum fato, ut ipſe putat, (a) nactus Henricum Sylvium qvo arcana impietatis ſuæ detegente ê Gallia ſe fuga liberare ab inqviſitione Romana cogebatur. Hic cum nullibi tutiorem niſi in Britannia ſe crederet eo profectus biennium ibi commoratus eſt. Quippe cum Hieronymo Moravio Legati Veneti Sacerdote dum ſibi hunc à confeſſionibus ſacris deſtinaverat intima interceſſit amicitia. Namque naturæ ambo curioſi indagatores mutua ſibi diſceptatione naturalium rerum multa & ſæpe proponentes detexerant. Hic ſvavi conſortio niſi qvid Hæretici, qvos vocat, contra ipſum molirentur, laute vivebatur. Nam glorioſo pro religione carcère ſe detentum laudat his verbis. *Quis enim inficias eat, ſi non illuſtriori pari ſaltem martyrii virtute charitateque præditum fuiſſe Divum Johannem Evangeliſtam atqve ê martyri-*

bus

bus aliqvem? Ego vero minimus militantis Ecclesiæ tyro cum anno præterito (erat ultra millesimum sexcentesimum decimus qvartus.) *Londini ad agonem Christianum destinatus essem adeoqve qvadraginta novem diebus in latomiis tanqvam in palæstra qvadam exercerer eo eram pro Catholicæ Ecclesiæ auctoritate defensanda effundendi sangvinis desiderio accensus & inflammatus ut mihi â Deo immortali vel majus donum aut melius contingere nullo modo potuisset. Itaque si non superiorem inferiorẽ certe nullo martyre propriæ conscientiæ testimonium me judicavit, & confratrum qvi mecum in eodem Xysto & theatro fortissimi, & digni sane qvi tale Deo spectaculum exhiberent.* (b) In hoc se martyrio suo Johanne CHristi discipulo non inferiorem jactitat licet non credendum sit illum ob religionem sed machinas forte contra religionem vel rempublicam adhibitas in vincula conjectum.

(*a*) Amphith. exercit. 42.
(*b*) ib. exercit. 19.

§. 18.

Interim hoc ipso liberatus discrimine Lucilius Genuam profectus est ibique viris eruditis quorum ibidem non levis Philosophiæ opera erat, statim innotuit. Dumque hoc coluit maxime aptusque visus est juventuti informandæ ejus studii ut copiam expetivit ita

fa-

facile data est. Quare multi imprudentes placita illius avide hauserunt juvenes iiqve non infimi ordinis sed illustres. Et si quis forte esset qui periculosam audacis hujus hominis licentiam redargueret, ille sub Philosophiæ nomine tutus latebat, his qui literis non leviter imbuti erant callida imponens excusatione qva vulgi qvosdam errores carpsisse dicebat hosqve id ex simplicitate contra fidem putare Christianam se locutum esse. Sic pios qvorundam conatus elusit sæpe devincta sibi optimatum gratia qvam multa verborum & officii humanitate captaverat. Quos vero præter scripta sua doctores alios suis commendare solitus sit ita declaravit de qvodam suorum discipulorum scribens: *Cum â me primis Philosophiæ sacris initiaretur, nullius juravit in verba magistri, sed Averrois libros â me oblatos* (cur non Philosophi cujusdam Christiani?) *avide excepit & in eis perlegendis adeo profecit ut balbutientium Scholasticorum ineptias confutare sit aggressus.* (b) Avorroës vero nullius fuit religionis quamvis Aristotelicæ Philosophiæ sectator insignis animæque mortalitatem strenue defendens. Christianam religionem putavit nullam esse propter mysterium Evcharistiæ: Judaicam puerilem ob præceptorum varietatem rituumqve simplicitatem: Turcicam vero porcinam quod voluptates carnales commendaret. De statu futuro qvantum ad semet ipsum pertineret

cre-

credere, hoc fertur in ore habuiſſe: Moriatur anima mea morte Philoſophorum. Qvod cum Vanini verbis ultimis convenit. (c) Diſcipulos vero ſuos præcipue ſcientia rerum naturalium imbuiſſe aſſerit, ego ſcribens, *cum menſibus elapſis Genuæ illuſtri loco & urbe celebri Philoſophiam perlegerem ab illuſtri admodum & ingenioſo adoleſcente Jacobo Auria diſcipulo ac Domino meo unice colendo interrogatus an viridis coloris eqvi naturaliter congenerari poſſent affirmative reſpondi. At quomodo? inquit. Facillime ſi ejusdem coloris circumveſtiti ſtragulis coëuntibus repræſententur.* (d) Verum ſi res iſta non fruſtraretur operam multos videremus virides & purpureos quos nunc nigros vel alterius coloris eqvos ſpectare licet.

(b) ib p. 350.
(c) Moreti Dictionaire Hiſtorique voce Averroez.
(d) Amphith. exerc. 40.

§. 19.

Sic Vaninus ſub Philoſophiæ prætextu ſeductor incautæ juventutis Lugdunum rediit & qvo ſe crimine purgaret qvod inter notos muſſitabatur librum imprimi curavit qvo contra Cardanum aliosque Atheos mirum in modum invectus eſt. De qvo ſtatim dicturi ſumus cum de ſcriptis hujus hominis fuerimus quædam expoſituri. Neque ita multo poſt periculoſo itinere defunctum ſe ſcribit cum iret

Ni-

Niciam *quam perditissimorum nebulonum sentinam vocat & indignam qvæ invictissimi Sabaudici Principis imperio subjiciatur augustissimo Nam cum prope civitatem ob latronum metum in agresti casula pernoctaret, eoqve in loco per totam insomnem noctem syderum lumine usus esset ad præcavendas insidias nulla hanc laude sua dignam judicavit.* Sic variis terræ marisque jactatus casibus (*quippe Garigliani fluvii prope Gaëtam ingresso ad mare bis aqva necem minata erat*) non destitit Lucilius ubicunque esset, nam eodem loco esse periculosissimum videbatur, doctrinam suam disseminare. Paulo post in Italiam ut reditum est accusatus capitis quod Atheistica disseminaret fuga periculum evitavit Lutetiam remeans ubi ut tutum se animadvertit pari modo impio labore officioque suo securus admodum functus est. Sed non tulit post hæc tempora vindicta Divina fontem quam Parisiis Tolosam Galliæ urbem iverat qvod ultimum tandem iter huic exitio fuit. Sed idem, ut differamus, facit librorum recensio qua supersedere ob proscriptum initio titulum non possumus. hoc unum præmonentes quod lugduni accidisse narrat qvo vanitatem Philosophicæ scientiæ suæ iterum deridendam promit. *Mense*, scribit, *Martio Lugduni cum essem accepi â nonnullis amicis pedissequum in diversorio perblande â caupone exceptum qui cum deinde triginta solidos pro cœnula exposceret egregium illum ad iram commovit, quare statim cau-*

 poni

poni valedixit adſcenditqve cubiculum & clauſis januis neſcio quid in fictili vaſculo opponere viſus eſt & ſuffumigationibus impleta domo abiit. Conſcendit debinc famulus ut inſpiceret an aliqvid ille ſurripuiſſet, ſed ſtatim ſaltare incepit, quinimo cuncti qui illuc introibant, ad idem impellebantur. Hujus rei cauſam Dæmonum arti omnes referebant, non modo Catholici ſed etiam Hugonoti. Julius vero Cæſar irridebat ejusmodi aniles fabellas & naturali cauſæ (verba Vanini ſunt omnia) *adſcribebat. Credendum enim eſt pediſſeqvum illum exſiccati Phalangii pulverem habuiſſe: eamque vino infudiſſe. Qvi primus adſcendit hoſpitiolum, illius vini hauſtum aſſumſit moxqve à ſede proſiliit. Si igitur Tarantulæ morſus ad ſaltandum incitat, cur illius exuſti pulvis vino dilutus idem non operabitur? Qvod vero opponi poterat, omnes illuc euntes præſultaſſe cum tamen omnes vinum non prægustaviſſent ita diluit: nebulonem illum ſuffumigia feciſſe in cauponiola dicebant, procul dubio ex Phalangii pulveribus & feneſtras clauſit ne fumus egrederetur: qvare eo accedentes eum viderent puerum ſalientem obſtupebant atqve ita aperto ore ut mos eſt attonitis ſtabant aliqvamdiu (qvod ideo fit quia undiqve attrahit anima ſpiritus ad novitatis illius cauſam inveſtigandam:) atqve ita vapores illos attraxerunt ac propterea omnes in illa ſaltatoria domo ad ſaliendum excitabantur. Etiam canicula aderat ſaltatricula: nec mirum cum & minimos peſtiferi corpusculi vapores anhelitu attractos non modo familiam integram ſed ampliſſimos urbes conflictatas fuiſſe ad interitum apud*

Hi-

Historicos legimus : ut subticeam venenum illud â nescio qvibusdem veneficis circulatoribus fabricatum qvod solo afflatu homines interimit. (a)

(a) Arcan. Nat. p. 447. 448.

§. 20.

Qua tamen responsione prodit negligentiam suam stolidus industriæ in pervestigandis naturæ arcanis ostentator, dum quod in patria sua singulare & memoria dignum accidit malum hominibus â phalangiis illatum horumque morsus & natura latuerunt adeo ut saltationes hominum soli pulveri de Tarantulis confecto adscribere sit ausus. Nam si propter signa desideratæ Musicæ qvæ alias in hominibus â venenatis animantibus punctis animadverti solent saltasse statim illos dixeris, cur non hanc ipsam in hospitio choream scorpioni in pulverem redacto adscripseris causam nullam video. Nam idem in Apulia ægris ex istius ictu obvenire solet. Testem producimus rei illius virum eruditissimum Georgium Baglivium (a) cujus in indagandæ Tarantulæ natura & miris effectibus singularis opera orbi erudito satis cognita est. Imo Tarantula licet natura ad saltus motusque vehementiores prona sit & fere nunqvam quiescere observetur, non tamen saltat nisi ad musicum concentū vel

aliam causam exterius moventem. Igitur nec pulvis iste solus ore haustus homines saltantes facere potest. Sed quia audivit Lucilius ægros ê morsu Tarantularum cum aliis simul medicamentis & Musica adhibita curari: quippe demorsi paulo post inflictam sibi plagam minime saltant sed miseri humum decidunt semianimes, difficulter qvandoqve spirant frequenter tamen immobiles jacent: hinc animalcula illa pestifera statim hoc efficere sibi persuasit ut veneno operante exsilirent & ad choreas properarent afflicti. Quod multo fit aliter in hoc ægrotantium statu, in qvo non saltat, nisi musica adhibita neqve se movet æger qvam ubi sonum conditioni suæ aptum audiat. Cujus ergo citabimus ipsa doctissimi Medici verba: *Inchoato Musices sono sensim mitescere incipiunt symptomata ante dicta, æger digitos, manus, mox pedes movere incipit & successive cætera membra. crescenteque sonorum modulamine motus ipse membrorum augetur, & si patiens humi jacet vehementissime in pedes elevatur, saltationes inchoat, suspirat & modis fere admirandis contorqvetur. Vehementes has ac primas saltationes pluribus horis sed freqventer duabus, tribus horis continuat, postquam vero paululum qvieverit in lecto ad sudores abstergendos viresque reficiendas, eadem vehementia saltationes redintegrat & facta supputatione duodecim fere horas quotidie impendit in saltationibus vicissim institutis. Et qvod mirum est non solum â vehementibus hisce saltationum la-*

laboribus lassitudinem aut debilitatem aliquam non sentiunt patientes sed exinde ut ajunt, agiliores fortioresque evadunt. (b) Præterea certum est nec cuilibet regioni nec quovis anni tempore Tarantulam morsû venenum inferre sed in Apulia duntaxat atque æstivo tempore præsertim urente canicula; hieme si mordet, non offendit. Tarantulæ ergo in Galliam translatæ si haberent in Apulia æstivo tempore sine mediis musicis vim ad saltus excitandos, non tamen haberent mense Martio in Gallia. Sed enim pulverem inquis istum eo tempore in Apulia factam secum duxit in Galliam exitiosus ille Musicus. Non tamen viventium veneno Tarantularum saltare audivimus â teste oculato quî ergo â mortuorum simplici vi vehementior effectus esse posset? Vel hoc indicandum Lucilio vel non tantus in eruenda de hospitio infecto qvæstione ut sibi visus est Julius Cæsar in castris Philosophiæ videri sibi debuisset. Sed ad scripta properandum est.

[*a*) Baglivii opera Medica dissert 6, p. 568.
(*b*) ib. p. 562.

Cap. III.

COmmentarii Physici, Medici, de vera Sapientia, Physico-Magicum, de contemnenda gloria, §. 1, Apologia pro Mosaica & Christiana lege §. 2.

Commentarius Concilii Tridentini, Amphitheatrum providentiæ §. 3 - 12. De admirandis Naturæ Deæ. §. 13 - 31.

§. 1.

PRimus liber commentariorum Physicorum nomen inscriptum monstrat quos adolescentulus dictavit. Multa in eo quæ ad naturam explicandam pertinere videntur & quidem non levia in eo scripta esse voluit sed ex ultimo libro apparet hunc semet ipsum postea non magnifecisse. Cardanum inter alios refutandum in eo censuit differentem de aqva elemento non tamen necessario. Eodem modo varia de plantis marinis earumque nutrimento nec non de gustu habet quem in sensuum numerũ non vult referri. Alter commentariorũ Medicorũ nomine consignatus est qvem ipse fatetur currente calamo quoque composuisse ubi de oculorum læsione & curatione caute instituenda inter cætera agit. Tertium de vera sapientia elaboravit in quo de cruce Beati Andreæ qvæ Hugoni Pictorum Regi pro Scotis adversus Athelotanum Anglorum Regem prælianti apparuit & de vexillo D. Cuthberti quod Edgaro Scotorum Principi adversus Donaldum dimicanti accidit, in libro voluminis nono est disputatum. Ibi de Jacobæo quoque & Constantini Magni vexillo qvæ scripserit,

rit, legi poterunt. Eſt adhuc aliud ſcriptum qvod Phyſico-Magicum auctori dicitur ubi tres rationes dedit cur adulterino concubitu ſuſcepti filii cæteris conſpicerentur formæ & ſpeciei gloria antecellere. Libellus alius de contemnenda gloria eſt in quo videri vult Atheis occurrere his qui Chriſtum dixerunt gloriæ cupiditate mortem obiiſſe. Præterea ſunt libri Aſtronomici Argentorati excuſi. Sed nullus fere in quo non quicquam contra Atheos diſputatum & quidem nonnunquam adeò non juſto loco tamque frigide ut ſuſpectum ſemet reddiderit ejusdem opinionis.

§. 2.

Seqvuntur libri Theologici qvorum eſt unus: Apologia ut ipſi vocatur, pro Moſaica & Chriſtiana lege adverſus Phyſicos, Aſtronomos & Politicos. In his videri cupit refutationem inſtituiſſe contra Atheos Moſen ob maris æſtum naturalem in ſicco aſſerentes mare Erythræum transiiſſe. Cardani qvoqve ſententiam ibidem tetigit qui non putat plurimum referre animæ immortalitatem credere ad bene beateque vivendum. Nos ſupra ejus verba poſuimus noſtram ſuper ea re ſententiam jungentes. Inſcitiam inſuper Cardani redarguit in expoſitione Divini illius eloqvii: Eſtote prudentes ſicut ſerpentes: Nimirum Car-

danus de fundamentis vitæ Christianæ differens hæc habet : *Sed & alia tamen duo sunt præcepta ad vitæ institutionem scilicet ut simplicitate columbas prudentia serpentes imitemur. At vero de columbarum simplicitate adeo exemplum est manifestum ut pro innoxiis à Poëta describantur dum mores temporum carperet dicente : Dat veniam corvis vexat censura columbas. Sed de serpentum prudentia ratio altius recondita videtur. Ergo serpentes etiam animantia prudentissima rationis tamen expertia tribus causis existimari debent. Prima quod pugnaturi mortiferas edant herbas ut hostem facilius ac citius conficiant. Cum latebras revertuntur, non recto tramite sed diverso redeunt, ne via ex humo corporis deprehendatur. Cum senectam exuerint qvasi infirmiores facti perpetuo latent. Sic nos cautos esse decet ne iniqua pugna decertemus aut improvide succumbamus ne inconsulti deprehendamur : ne imbeciles & inermes qvisquam nos opprimat. Sileo qvod vulgatum sit contra præcantationes aurium alteram terræ affigere, reliquam cauda obtrudere ne illas exaudire possint. Mihi sat semper fuere historiarum absqve fabulis exempla. Hæc igitur est summa ratio perfectæ sapientiæ : quæ qvamvis nostro in arbitrio minime sit ut pleraque tamen alia qværentibus magna ex parte se offert.* (a) Sed qvod neget Cardanus serpentes contra præcantationes aurium alteram terræ affigere reliquam cauda obtegere in eo Atheismi insimulari non potest. Non enim reperiuntur hæc in Scriptura Ps. LIIX, 6. ubi solum dicitur

eſſe quosdam ſerpentes tam feros ut nulli incan-tationi obedientes aurē obturatam habeant ſeu duram & clauſam reddant. Non cauda tegentes alteram, alteram vero terræ affigentes ſed naturæ feritate nullas præbent aures excantantibus. Ut homines ſurdi dicuntur auribusque obturatis nolentes admonitionibus præbere faciles aures ſic ſerpentes dicuntur ſurdi, non qvod audire non poſſint ſed nolint; aures obturantes, non exteriori medio, ſed interiori ferocitate. Interim fieri poteſt ut quidam ſerpentes aſtutiſſimi audientes vocem ingratam auribus terram premant ne ſonus per aërem inſvavis in aures cerebro proximas penetret. Quippe ſibilans ſonus cujus literarum ſæpe adhibent excantando Magi auribus humanis adeo interdum moleſtus eſt ut gravibus inde paſſionibus angantur, auresqve claudant manibus ne ſono lædantur. Quod vero ſcripſerit Cardanus ex Aſtrologia probari poſſe Chriſtianorum religionem eſſe ſimpliciorem Turcica, fecit hoc ex ſtulta opinione qua fata Chriſti ex aſtris divinare voluit qvam ſupra refutavimus & ſane riſu dignum Cardanum ſtruere domos cœli Chriſto longo poſt tempore mortuo & redivivo omnemque quam de vita Chriſti hauſerat hiſtoriam ita ſtellis applicare ceu dixiſſent ipſi hunc fuiſſe effectum cujusque ſuum. Si vero ſimplicitatem exponas animi candorem qui non fraude ſed dexterri-

mo

mo modo agit, non maledixit simpliciorum cæteris religionem Christianam. Ut vero qvæ sit Cardani demonstratio tantæ scientiæ audiamus, hæc ejus verba â Lucilio quoque exprobrata citabimus. *Animadvertendum* inquit, *quod ad trigonos attinet atqve leges Mahumethicam quæ sub Marte est, sibi adjungere Venerem vel Lunam ut in triangulo visum est. Venerem ob in exhaustam libidinem diemqve illi dicatum colunt, Lunam quod laboriosissimi sint atque vagi ejusque in vexillis imaginem referunt. Ob utramque autem plures accipere uxores lex illa permittit. Judaica autem Mercurium Saturno adjungit unde ipsi maxime sunt industrii, loquaces & miseri & parandæ rei pecuniariæ dediti. Christiani jovi junctum habent solem, illiusque diem colunt dominicum sicut & judæi Sabbatum propter Saturnum Sol autem significat justitiam & veritatem. Christiana autem lex plus continet veritatis & simpliciores reddit homines.* (b)

(*a*) Cardan. tom I. de Sap, l. 1. p. 500. edit. Lugdun.

(*b*) L. II. Ptol. de Astr. Jud. in text. 18. Quam non fuerit Cardanus in explorandis diebus eorum sollicitus, quorum vitas ex astris descripsit patet ex genitura Lutheri quem die 12. Octobris Anno 1483. natum credidit, cum tamen decima Novembris hora prima ante noctis meridiem natus sit. vid. Tych. Brahe lib. de nova stella p. 777.

§. 3. Nec

§. 3.

Nec minus & Juſtinum refutavit iſto loco qvem produximus antea. Tot autem ab ipſo libri citantur ſcripti ut vix fidem faciat re vera omnes editos eſſe. Alter commentarius ſacroſancti Tridentini Concilii dicitur in octodecim libros diviſus in quibus Lutherum magnopere onerat maledictis ſcribentem ea ſigna â Franciſco ipſo illata faciei ſuæ eſſe. Succedit contra veteres Philoſophos Atheos compoſitus liber quo multis impoſuit Lucilius qvaſi recte de Deo ſenſiſſet, hinc eo accuratius recenſendus eſt. Amphitheatro Æternæ Providentiæ huic libro nomen eſt. Franciſco vero de Caſtro Comiti Caſtri, Duci Tauriſani inſcriptus & Lugduni anno decimo quinto ſupra milleſimum ſexcenteſimumque impreſſus cum privilegio Regis Galliarum. In ipſa præfatione Lucilius exponit hunc librum de Dei providentia tanquam aciem quandam compoſuiſſe & adverſus veteres Philoſophos direxiſſe ut qui illorum præſidio innituntur moderni Athei eodem impetu perfracti & labefactati conciderent. Satis qvoqve modeſte laboris mercedem â candido lectore hanc ſibi exorat ut advertat notetque omnia & ſingula verba Romanæ Eccleſiæ judicio & cenſuræ â ſe humillime ſubjici inſuper ne ipſe ſemet ſeqvatur in omnibus ſed in iis tan-

tum

tum in quibus ipſum recte ſenſisſſe nec â vero exorbitaiſe lector putaret. Et ſi quod res eſt dici debet, multa malis bona mixta ſunt in hoc libro: uti nec â natura fuit Atheus hic Lucilius ſed paulatim in dies ſingulos deflectens â veritate, erroribus quibusdam conceptis ſe extricare neſciens infelici morte in Atheorum ſententia obiit. Rogat etiam ne qvis fraudis ſibi quidquam vel criminis affingat, quod in Atheorum libris evolvendis aliqvantum temporis ipſum conſumſiſſe quisquam ſuſpicetur: *Nam Lutetiæ*, pergit, *cum eſſem, & Apologiam pro Tridentino Concilio conſcribendam ſuſcepiſſem ab illuſtriſſimo Reverendiſſimoque Domino Roberto Ubaldino Epiſcopo Politiano ad Chriſtianiſſimum Regem Apoſtolicæ ſedis Nuncio Ampliſſimo quosvis libros pervolutandi facultatem impetravi*: (a) Quippe nota jam tum temporis erat de hoc homine opinio qvod quædam contra Chriſtianam fidem vitamque blaſphemus evomuiſſet. Neqve deſunt ipſi qui cauſam ejus tuentes invidiæ crimine poſtea accuſatum prodiderunt qvod nonnulla acriori ſtilo & vana ſcientiæ oſtentatione in Scholaſticorum ineptias Sacerdotumque ſimplicitatem ſcripſiſſet. Nec eſt negandum qvandoque acriter invectum eſſe in eos qui rerum divinarum notitia vilem plebeculam frigide ſatis imbuerent nimis abjecte de myſteriis Chriſtianæ religionis ſenſiſſe ea, qve irriſui potius ê ſuggeſtu expoſuiſſe audi-

tori-

toribus qvam eo modo instituisse eos quo verus Dei cultus deposceret. Cujus rei ipsius verba testimonium præbent quando, *neqve sacræ,* scribit, *paginæ adversamur quando in illa scriptum ita adinvenimus : misericordia super omnia opera ejus. Hic tam non probatur misericordiam reliquis Dei virtutibus antecellere ut nostrates Homilistæ inde deducunt apud incautam plebeculam exclamantes, Deum esse misericordem magis qvam justum. Qva blasphemia quid horribilius excipere Christianæ possunt aures! Esset enim Deus non ens simplicissimum atqve purissimum sed compositum atqve adeo principiatum & rebus illud componentibus posterius aliqvid.* (b)

(*a*) Exerc. Amphith. 8. circa finem : Præfixa libro duo carmina votiva multis laudibus hunc extollentia qvorum prius est Johannis Gonterii Archiatri regis Gallici, quod ita legitur scriptum:

Pompejum infestis devicit Julius armis
Cæsar hic ingenio vicit Aristotelem.
Fortuna & vario stipatus milite vicit
Julius hic solo vicit ab ingenio.
Ingenium qvanto præstat furialibus armis
Tanto hic plus laudis Cæsare Cæsar habet.

Tertium in ordine Vitalis Caries quidam ita cecinit.

Flevit Alexandri statuam cum cerneret olim
Julius & tantum vincier erubuit.

Cæ-

Cæſaris hæc noſtri qvodſi ſimulacra videret
Quos poſſet fletus ducere, quas lacrimas!

(*b*) ib. Exerc. 19. circa finem.

§. 4.

Magnam credo ſibi invidiam quoque conflaſſe quod præcepta Scholaſticorum ſcriptis publicis rejecerit qvibus tamen Romani in hunc diem adeo firmiter inhærent ut ipſi clariſſimæ veritati nonnunqvam præponant eorundem exiſtimationem. Quare in Præfatione Amphitheatri hæc male commendarunt auctorem verba: *Divinæ providentiæ myſteria enucleare explanareque aggreſſus ſum, non ex obſoletis illis qvidem Tullianis declamationibus neque ex popularibus illis & anilibus fere Platonicis deliriis & inſomniis neqve etiam ex putridis Scholaſticorum qvisquiliis.*

§. 5.

Non tamen omni culpa animo ſuſpicaci ſe purgat hoc libro dum recenſita Machiavelli documenta, quod miracula excogitarentur â Principibus & Sacerdotibus ad lucri honorisque aucupium tantum omnia negando ipſumque ita redarguendo refutat. *Franciſcus, addens & Dominicus paupertatem profesſi ſunt & humilitatem, non igitur lucri honorisque cauſa miracula confinxerunt.* Non ſolemus ore & animo contradicentes adverſariorum cavilla diſſolvere

argu-

argumentis tam futilibus Miracula Francifci ac Dominici non ab ipfis confiƈta ibidem fcribit ea ratione quia hofce viros complurimis miraculis inclaruiffe luculentiffimo certiffimoque Ecclefiafticæ hiftoriæ teftimonio comprobatum. Sed nihil teftimonii hic profert ubi maxime opus eft, nec quod perfonam quidem veritatis induere ullo modo poffit. (a) Quis fibi perfuaderet acrem judicio virum, qualis videri cupit, non percepiffe multas in Hiftoria Pontificiorum Ecclefiaftica fabulas qvarum veritas in anilem fequioris fexus fuperftitionem refolvitur? Hoc fatis indicii illum non ferio rem agere fed quærere ut leƈtoribus de vera fide fua fucum faciat.

(a) Amphith. exerc. 8.

§. 6.

Nec ipfi credendum licet fanƈte de Deo fcribat qui non diffitetur metu fanƈtæ inquifitionis animi fenfa hic non fatis expofuiffe. Nam poftquam de caufa peccati dubia propter Dei cognitionem multa excitarat mentem fuam detreƈtat explicare fcribens : *His igitur Scholafticorum diftinƈtionibus non affentiens neqve affenfuras donec Sanƈta Ecclefia Romana Ecclefiarum Mater eas confirmarit, refpondeo quidem ad argumentum*

tum sed ruinam pertimescens humi serpam. *Malo namque mihi iratum Horatium quam nostrates Inquisitores quos tanquam vineæ Dominicæ custodes suspicio atque deveneror.* (a) Nam cum ad hanc oppositionem: Si Deus vult peccata, ergo facit; si non vult ergo improvidus vel impotens vel crudelis est: respondere vult, primo Scholasticorum distinctionem de voluntate complacentiæ & efficaciæ producit eos dicens voluntate tantum complacentiæ Deum omnes salvos velle putare. Postea vero suam ipse philosophiam extollit Deum omnino velle pessimas ac nefarias vigere actiones nec mundum velle meliorem. Sedulo tamen cavet ne qvis putet ipsum Calvini sententiam amplecti Conciliumque Tridentinum defendere dum mavult Atheismi semina spargere philosophicis argumentationibus quibus inferri Deus crudelis & injustus h. e. nullus possit. Hæc sunt ejus verba: *Philosophi nullo negotio hanc doctrinam rejiciunt. Inquiunt enim: si nollet Deus pessimas ac nefarias in orbe vigere actiones procul dubio uno nutu extra mundi limites omnia flagitia exterminaret profligaretque: quis enim nostrum divinæ potest resistere voluntati? Qvomodo invito Deo patrantur scelera si in actu qvoque peccandi scelestis vires subministrat? Adhæc si contra Dei voluntatem labitur homo, Deus erit inferior homine quo ei adversatur & prævalet. Hinc deducunt: Deus ita desiderat hunc mundum qualis est, si meliorem vellet, melio-*

liorem haberet. Quod autem in sacra pagina legimus; Deus vult omnes homines salvos fieri ; exponunt ex sanctissimi patris Augustini sententia, id est, nemo salvatur nisi Deus velit. Qvam ratiocinationem ut Calvinismo proximam missam faciamus. In nostra enim Apologia pro Tridentino Concilio in decreto de justificatione Calvinistarum errorem certis confutavimus demonstrationibus. Post hæc distinctionem scholasticam quam primo loco posuerat variis rationibus refellit. Tandem jejunè litem omnem his verbis sustulit ; *Malum aliquo modo fit præter providentiam divinam, non enim assentitur; aliquo modo vero præter providentiam divinam non patratur, quia non prohibente illâ.*

(*a*) Amphith. Exerc. 16.

§. 7.

Et quod auget malæ fidei suspicionem est manifestata contradictio qva quicquid in hoc libro affirmavit in aliis negare nullus dubitat. Exempli loco ut unum adducamus, monendum, ipsum de intelligentiis Pontificiorum ê Peripateticorum opinione natam doctrinam docuisse, spreta tamen Aristotelis sententia in Amphitheatro, (*a*) sed in Arcanis Naturæ irrisit utramque sententiam. Nam ibi Alexandri verbis dic *mihi*, inquit, *quid censes de Peripatetici Senatus sententia ? Inquiunt enim illi primum cœlum ab Intelligentia rotari. Respondet*

vero Julius : Fabella hæc eſt etſi magnos habeat auctores. *Cur ita* pergit Alexander, *tibi videtur ? Hac de cauſa*, reſpondet Cæſar, *quia ad hunc modum eſſet profecto intelligentia ſicut jumentum ad jugem molæ truſatilis alligatum. Præterea primum corpus impellens neceſſe eſt aliquo modo niti. At intelligentiam quis unquam dicet niti ? nec movere igitur urbem. At hæc iſtud addi poteſt argumentum. Si intelligentia moveret cœlum & ipſa moveretur. Nam ex Ariſtotele neceſſe eſt, omne quod movet, moveri : at intelligentia non movetur quia corporea non eſt (nihil autem movetur præter corpus inquiunt Averrois ſectares) ergo nec movebit.* Objicit quidem Alexander : *Verum quemadmodum anima ſeipſam movet movendo corpus ita & Intelligentia ſeipſam movet movendo cœlum. Sed Julius refutat hoc, nam anima, inquiens, non movet ſe ad corpus ipſa vero movetur per accidens quia â corpore movetur motu tamen æquivoco. Id quod de Intelligentia dici non poteſt, quia cum non ſit materia neque per ſe neque per accidens movetur ſicuti neque lux in aëre moto. Concludam itaque unico verbo adverſus Intelligentiarum cœlorum motricium inventores & fautores. Si Deus optimus Maximus omnium rerum cauſa eſt im̃ediata & ubique eſt nec otioſus, quid quæſo opus eſt Intelligentiis ? Dicite mihi perbelli Intelligentiarum cupitores & amaſii. Si infinita Dei potentia eſt ad omnia non modo ſufficiens ſed etiam ſuperabundans ſi absque Intelligentiarum miniſterio cœlos creavit, & omnem eorum ornatum inenarrabili complexus eſt artificio, cur eos ſine*

Intelligentiarum adminiculo movere negabit? Ita sobrie satis videtur agere Philosophum Vaninus & instar optimi Christiani; sed cum Alexander paulo post incipit Julium per Pomponatii Præceptoris sui Genium obtestari ut quid de cœli motore sibi videatur aperte dicat: *Si in Christianorum inquit, scholis enutritus non essem, asseverarem cœlum animal quod â propria forma qvæ anima est, movetur. --- Cœli molem â propria forma gyro agitari quemadmodum elementa.* (b) Nulla ratione probari potest Intelligentias dari, humanus intellectus eas confingit. (*c*)

(*a*) Exercit. 16. Amphith.
(*b*) Arcan. Nat dial. 4. p. 19. 21.
(*c*) Dial. 56. p. 427.

§. 8.

Imo innuit Lucilius clarissime se non magnifacere illud scribendi genus quo Atheis contravenire studuerit. Nam quod de puero quodam ab ipso partu loquente & futura prædicente in Amphitheatro Naturæ adscripserat ita postmodum corrigit; *Ego existimo fabulosum esse pueri vaticinium qvod Hali Habenzagel pro vero jactitat: quoties in eodem signo iidem planetæ conjuncti fuere nec pueris recens natis loquelam & prophetiam contulerunt.* Alexander objicit: Imo tu in Amphitheatro *æternæ providentiæ physicam causam reddidisti cur puer ille statim ab ortus sui die lo-*

cutus est. Julius : Multa in eo libro scripta sunt qvibus â me nulla præstatur fides. Cosi và il mondo. Alexander : Non miror nam ego cebris vernaculis hoc usurpo sermonibus : Qvesto mondo è una gabbia de matti. (a) Divinam eodem scripto providentiam ex oraculorum responsis probaturus contra hos qui syderum directioni cuncta oraculu adscribunt inter alia sibimet ipsi Atheorum nomine opposuit sequentia : *Hali Habenzagel ex syderum sibi cognita positione prædixit infantem natum statim vaticinaturum & ita evenit. Nam ab ortu suo viginti quatuor horis post locutus est, mortem suam prænuncians & finem ad qvem natus erat patri scilicet & iminentes familiæ calamitates ut prænunciaret ut refert idem Abenzagel c. 7 5. part : Conciliator in oxpositione 27. problem & junctinus in defensione bonorũ Astrologorum fol. 20. ex impressione Francofordiana.* Cui objectioni ita respondet : *Hali ex syderibus nunciavit puerum natum prophetaturum. Prophetiam igitur astra conferunt. Respondeo : Negando conseqventiam. Pueri namque Prophetia fuit in astris tanquam in signo non tanquam in causa. Vestigemus vero veritatem ex ipsis Astrologorum confessionibus.* Et postquam Alberti Magni atqve Cardani testimonia quod astra signa non vero causæ sint illarum rerum adduxit, jam hisce suam subdit opinionem. *Ita ego pueri dico prophetiam fuisse in cœlo non tanquam in causa sed signo duntaxat. Qvare potuit Haly peritissimus Astronomus ex astro Veneris bene disposito facillime illud conjicere. Illud autem*

tem obiter annotemus, naturale non miraculoſum opus eſſe ut puerulus recens natus loquatur, nam cum ſermo linguæ robore & intelligentia conſtet, hæc autem cum illo adveniat prius pleriſque hinc ſit ut mirum videatur, loqui puerum intelligentia nondum abſoluta. Attamen ſi linguæ robur prius perficiatur cum homini â natura inſita ſit ipſa vis loquendi, quid nam efficiat, qvo minus audita, non intellecta ad inſtar picæ aut pſittaci effutiat vel intellecta jam nixu quodam ſpirituum atque concurſu ad lingvam proferat. (At qvomodo primo die iſtud robur perfectum & intellectus ad audiendum ſatis firmus, probandum fuiſſet.) Ita Vaninus factum quod hic omne naturæ cauſis adſcribit in ultimo de Natura libro verum plane negat. Ambæ reſponſiones Atheis ſimillimæ qui ne miracula credere opus ſit, omnia ſi vim rationis transſcendant negare ſolent.

(*a*) Totum ptoverbium hoc eſt: Coſi va il mondo meſchino, Sabbato Greco, & Mercore Latino: Qvod Galli dicunt: Ainſi va le miſerable monde, Samedy en Grec & Mecredy en Latin. Quo ſane animum fallendi cupidum prodidit inconſtans homuncio. Qveſto mondo è una gabbia de matti (mundus hic carcer ſtultorum eſt) leguntur verba. lib. de Nat. D. Dial. 56. p. 428.

(*b*) Amphith. Exerc. 6.

§. 9.

Nec probabuntur omnibus quæ Protagoræ

occurrens adverſus verba tulit. Nam cum hic objeciſſet. *Si Deus eſt, unde mala?* Recte quidem â libera noſtra voluntate eſſe quæſtionem excipit Vaninus. Sed argumentum ſectariorum ejus dum hoc dicit eſſe: *Si Deus noſtri eſt providus, cognoſcit peccata, facit igitur*: Boëtii reſponſionem culpat qui probationem à ſcientia Dei deſumtam in hoc argumento falſum dixerat. Verba Boëtii adducit ſequentia: *Nam ſicuti videns aliquem moveri ad locum de motione certus, nihil tamen efficit neqve ab ipſo eunte patitur; Ita DEus non efficit futurum etſi illud cognoſcat. Sed ne â reſpondendi labore ſubducere nos velle videamur*, (jam probat canonis veritatem Lucilius) *veriſſimum dicimus hoc axioma: Scientia Dei cauſat res & rationibus comprobamus Nam quod DEUS alia â ſe cognoſcat, percipi â noſtro intellectu nullatenus poteſt niſi quia DEUS efficiat: quare cognoſcendo ſeipſum eſſe cauſam cognoſcit effectus, hi namque in cauſa relucent. Vel Deus cognoſcit alia â ſe, qvia eſt effectus rerum extra ſe, nam per effectum cognoſcimus cauſam, qvod de Deo concipere nefas eſt. Vel qvia ſimilitudinem rerum â rebus ipſis vel ab aliquo alio receperit, qvod eſt pariter impoſſibile. Vel quia ipſemet ſit rerum ſimilitudo, qvod & fingi nequit aut excogitari quoniam aut eſſet ipſe imago rerum vel res imagines ejus. Sit detur primum, ergo rerum eſt effectus, hoc autem eſt per abſurdum & ridiculum: ſi ſecundum, erit cauſa rerum.* Altera probatio â Lucilio ita inſtituitur: *Omne DEus efficit per ſu-*

um

um esse sed hoc est intelligere, per suam igitur intellectionem cuncta operatur. Minor probatur : Actus intellectionis manet intelligente pariter ergo & in DEo: DEus igitur est intellectio ipsa. Nam qvicqvid in Deo DEus est, alioqvin intellectio aliunde Deo accideret, qvare non esset æterna neqve optima qvippe in tempore perficeretur & ab extrinseco. Amplius ex Averroe coment : ult. lib Metaph: part. 19. Dei scientia rebus comparatur & artificis operi sed operis causa artificis scientia est & Dei igitur. Minor hæc patet, nam artifex operatur per suum intellectum, hujus ergo formam operationis principium esse intelligimus.

§. 10.

Circa quam Lucilii argutationem notandum, qvod scientia sumatur pro cognitione operandi atque efficiendi res in quantum, modum quo istæ res fieri debeant vel possint scimus & ita scientia causa rei dici potest & sciartificis opus causatur. Hoc est quia ientia artificis est causa operis seu scientia deam rei formandæ in animo habet artifex ad quam opus efficiat, recte secundum eandem operatur: non vero hoc sensu canon explicandus quasi eo statim momento quo cognitio fabro inhæret & opus ipsum fabricetur sed quando in actu causandi constituitur prius enim falsum hoc verum dictat ipsa ratio. Imo vero canon iste nec in naturalibus valet ubi bruta animalia in actu generationis constituta cau-

sa

ſa ſunt ſuæ ſobolis licet neſciant quis ex operatione effectus reſultet. Scientia deinde ſumitur pro ſola exiſtentis cognitione. Ita novimus res materiales & ſpirituales. Et hoc modo cognitio noſtra dependet â rebus, quia rem non ſciremus ipſa niſi foret non entis nulla ſunt prædicata neque tanquam exiſtentis ſcientia Non vero cognitio noſtra dependet â rebus cauſantibus ut res potentiam cognoſcendi in anima cauſentur, hanc enim jam habet ; & quam primum hæc rem deprehendit, ſtatim notat eam hoc eſt ita in actum deducitur a ſeipſa ut ſtatuat rem viſam eſſe. Poteſt tamen fieri ut per operationem animæ eandem rei ideam nobis ante conſtituamus caſu quidem fortuito quam ipſam vidimus. Huc pertinent ſpecies rerum in ſomno apparentium quæ cum poſtea vigilanti reapſe demum appareant non potuerunt ante, ut cauſa incognitionem noſtram influere. Huc pertinent omnes effectus quos ante actionem ipſa ex materiæ qualitate reſultaturos noſti, quorum cum ipſe auctor ſis non potes ab iis tanquam â cauſa dependere. Quibus ſuppoſitis dicimus canonem qvod ſcientia Dei res cauſetur eo ſenſu maxime valere : DEus perficit res quia novit perficere. Non valet eo ſenſu : Quodcunque Deus ſcit illud ipſum ſtatim agere oportet. Quia ſcientia Dei in ſuo ſignificatu latius quam ipſa actio patet. Novit Deus cen-

tum

tum facere mundos;quia potentiæ eſt infinitæ at non ſtatim eos efficit. Rationem Lucilius de ſcientia Dei res cauſante hanc ſuppeditat: *Quia à noſtro intellectu nullatenus percipi poteſt ulla cauſa cur Deus alia à ſe cognoſcat niſi quia efficiat.* Aſt vero ſi plane non percipimus infinitam Dei cognitionem nec cauſam innuere poſſumus ullam, non propterea canonem ſub certa conditione verum, abſolute talem habere debemus. Deinde Deum cognoſcendo ſeipſum eſſe cauſam ex hoc demum alterum colligere nempe effectum ſcientia ratiocinativa eſt quod cum perfectione Dei infinita pugnat. Deum vero cognoſcere alia á ſe quia effectus rerum eſt extra ſe duplici modo dicitur, aut per effectum ſubſtantia aliqua citra divinam potentiam producta aut per effectum, non reapſe quidquam ſed defectus nempe peccatum quod informali ſuo non effectus ſed defectus potius nec creatum ſed productum eſt: priori modo res nulla extra Deum ſed poſteriori dicitur. Non hoc pugnat cum infinita perfectione nam malum eſt defectus adeoque ab illa non debet eſſe nec ut ſubſtantia cognoſci. Non cum infinita bonitate, nam licet illa cum actione peccante ita concurrat ut in eo peccantes vivant, ſentiant & moveantur, non tamen aliquid inde culpæ vel labis trahit, imo novit omnia peccata dirigere in bonum finem in laudem miſericordiæ & juſtitiæ ſuæ

licet

licet nos effectum in cognitionem causæ deducamur, Deus tamen ab effectu ad causam colligendo non opus habet ob intellectus infinitatem sed uno intuitu omnia cognoscit. Omnes â Dei scientia imperfectiones segregandæ. Recte itaqve Boëtius asseruit scientiam non esse statim causam effectus respectu Dei, & istud dependere qvo Deus ita â creaturis dependere dicitur nec Deum nec hanc cognitionem quam de re habet ceu causa effectum alium producit qvia scientia Dei omnibus rebus & defectibus seu peccatis prior est. Sed Dei cognitionem dependere dicimus in quantum id quod cognoscit aliquis, tanquam natura prius à nobis concipi solet, in Deo namque nihil prius statuminari potest.

§. 11.

Pergit tamen Lucilius dicta firmare auctoritate aliorum Boëtiumqve refutare. Nam *his* inquit, *rationibus accedat communis Philosophorum & Theologorum auctoritas qvi hanc venerantur propositionem. Scientia Dei causat res Averr. 12. Metaph. com. Dionys. in lib. de Div. nominibus Augustin. l. 15. de Trinit. c. 13. B. Thomas cum Scholasticorum caterva in prima parte & in primo sententiarũ.* Sed scientia Dei si rebus & artificis operi compararatur non omnia quæ scit efficitDeus ut nec opifex qui sciens conficere vestes nullas tamen unqvam facit. Nihilo tamen minus exemplum â Boëtio allatum extra rem esse vult.

Nam

Nam ita Philosophando instat: Videns â *visibili dependet* (non ut â causa visibile non facit videre hominem sed tantum non impedimentum ponit oculo quin ideas per hunc intellectus de visibili facere possit) *& tamen secundum ipsum scientia Dei non dependet â re* : (Nihil hoc æternitati damni infert est enim istud dependere non tanquam â causa :) *Nam,* inquit, *adversus originem æternum dependeret â temporali. Insuper videns â movente speciem continuo recipit : DEus autem neqvit â re qvicqvam accipere.* Hæc autem imperfectio â cognitione Dei separanda est. Videt Deus sine recepta specie imaginaria dum scientia simplicissima in eo est. Cognoscit enim nec per potentiam ab actu reapse diversam nec per habitum essentiæ superadditum nec per speciem intellectorum nec per actum ab essentia revera distinctum. *Cum ergo vera sit conclusionis probatio, consistit in suo argumento firmamentum. Si Deus cognoscit peccata ergo operatur.* Falsum. Nam dependere ex cognitione & objecto non est sensu proprio dependere sed solum consignare cognoscentis & cogniti notionem. Itaqve uti Deus â possibili non dependet, quanqvam possibile necessarium sit objectum potentiæ Divinæ: ita nec scientia ejus ab objecto quod scire possumus dependet licet id quod scire possumus sit objectum scientiæ divinæ. Quia vero conclusionis probatio non est de Deo vera, utique corruit argumen-

mentum: Deus cognoſcit peccata ergo operatur. Qvanqvam vero veriſſimam de Deo in omnibus putat eſſe regulam Philoſophorum: *Scientia Dei cauſatur res;* Nihilominus connexionem argumenti negat Lucilius ſcribens: *His poſitis ad argumentum: cognoſcit Deus peccata ergo efficit, conſeqventia negatur. Ad probationem ſcientia Dei cauſatur res: dico propoſitionem hanc veram eſſe in rebus à voluntate humana non proficiſcentibus, ſecus vero in actionibus voluntariis qvia ſi ſciens ſcientia Dei has efficeret nequaqvam liberæ eſſent.* (a) Sed qvomodo voluntatem liberam ſtatuerit è poſteriori patet exercitatione ubi ſecundum abſolutam voluntatem Deum velle peccata concedit *& Philoſóphi*, inqvit, *nullo negotio hanc doctrinam rejiciunt.* (Scholaſticorum qvam prius adduxerat) *Inqviunt enim: ſi nollet Deus peſſimas ac nefarias in orbe vigere actiones procul dubio uno nutu extra mundi limites, omnia flagitia exterminaret, profligaretqve: Qvis enim noſtrûm divinæ poteſt reſiſtere voluntati? qvomodo invito Deo patrantur ſcelera ſi in actu qvoqve peccandi ſceleſtis vires ſubminiſtrat? Ad hæc ſi contra Dei voluntatem labitur homo, Deus erit inferior homine, qvi ei adverſatur & prævalet. Hinc deducunt: Deus ita deſiderat hunc mundum qvalis eſt, ſi meliorem vellet, meliorem haberet.* Non nego in ſpeciem contradictionis ad argumentum reſpondere. Sic enim ipſa ſibi appoſuerat: Si Deus vult peccata igitur facit. Neqve tamen mentem expoſuiſſe, ſatis affirmo

hunc

hunc qvi Deum velle peccatum permiſſive, non inferre ipſum peccandi actum dicens, timore inqviſitionis tantum hoc dicere fatetur, id qvod paulo ante prolatam reſponſionem factum ipſius lectione libri habetur. [b]

(a) Amphith. exerc. 15.
(b) ib. exerc. 16. in fine, Ibi verba leguntur quæ §. 6. citavimus: Reſpondebo qvidem ad argumentum ſed ruinam pertimeſcens humi ſerpam &c.

§. 12.

Notandum inſuper: in fine hujus libri de Fato ſtoico quæſtionem agitare, ſcribit, ſibi jam propoſuiſſe ſed ob occupationes coactum promittere in ſecunda Amphitheatri parte fuſe & prolixe ſe pertractaturum. Sed pars illa, qvod ſciam, lucet non vidit. Interim modeſte concludit rogans lectorem, *ut ſi qvod ratione minus conveniens adverterit emendat, deleat, etiam obliteret ſi ad ipſum hæc pertinuerit cenſura, ſi qva enim,* inqvit, *fortaſſe ſint (qvod tamen vix crediderimus) qvæ Eccleſiæ Romanæ inſtitutis decretis aut dogmatibus refragari vel re leviſſima videantur, nullæ omnino & tanqvam non dicta & ſcripta eſſe velimus.* (a) Monendum porro, in hoc libro Lucilium plurima quæ bona ſunt Scaligero debere, ut non iniqvus cenſor inter fures eum librarios referre poſſit. Nam in prima exercitatione

qva

qva contra Avorroem, Deum esse ex motu perceptibilem, disputat omnia fere ex Scaligero hausit nempe ejus libri Exerc. 6. §. 2. 3. Qvem tamen nunquam citat nisi prænomine qvod & sibi imposuit, neqve adeo lector videt ex alio hunc qvæ protulit exscripsisse. (b)

(a) Evercit. 50. fin.

(b) Vaninus in Amphitheatro æt. prov. hæc habet: *Entium partitionem â me fortassis lector exigit subtiliorem: accipiat, non scholasticam sed Divino-Magicam seu cabalisticam: neqve ex Pythagoreis desumtam nostris: illustriusqve namqve meditamur opus.* Postea incipit Thraso demonstrationem Scaligeri de numero novenario sumtam recitare & inter alia tragico ita cothurno incedere: Noverarius igitur, cum alio nostro non claudatur & alias ipse complectatur, mundi machinæ similis est, qvæ omnes in se partes continet, ipsa ab unitate finitur: qui Deus est: idem illius æqve principium ac finis. Dividamus ergo novenarium in duas partes, qvod non solum ante Julium Cæsarem (noli putare Vaninum, sed Scaliger autor est illius demonstrationis) factum non est, sed ne fieri qvidem posse ratio clamat imparitatis. Plura de plagio ejus habet Jacobus Thomasius in Tr. de plagio literario.

§ 13.

Sed ne ultra quam par est excrescat nostra dispu-

disputatio, festinamus ad ultimum ubi non tecte solum ut antea fecerat nonnunqvam sed aperte res Atheorum egit Lucilius: *Julii Cæsaris Vanini Neapolitani Theologi, Philosophi & I. U. Doctoris de admirandis Naturæ Reginæ Deæque Mortalium arcanis libri qvatuor initio titulus inscribitur.* Lutetiæ apud Adrianum Perier impressus anno 1616. sub privilegio Regis Ludovici XIII. In altera primi folii pagina scripta est approbatio: *Nos subsignati doctores in alma facultate Theologica Parisiensi fidem facimus vidisse & legisse dialogos Julii Cæsaris Vanini Philosophi præstantissimi in qvibus nihil religioni Catholicæ Apostolicæ & Romanæ repugnans aut contrarium reperimus imo ut subtilissimos, dignissimos qui typis demandentur die 20. Mensis Maji 1616.*

F. Edmundus Corradin. Gvard. Conventus Fr. Min. Paris.

F. Claudius le Petit Doctor Regens.

Postea vero Facultas Theologica hunc librum comburendum judicavit referente Rosseto qui in Hist. Trag. de Lucilio ita: *Il fit revivre ce mechant & abominable livre que l' on intitule: Les trois Imposteurs qve l' on imprime à la veue & au grand scandale des Chretiens. Il composa un livre des causes naturelles, & le dedia â Monsieur Bassompierre, il donnoit à la nature ce qvi n' appartient proprement qv' au Createur de l' univers & de la nature même.*

même. La Sarbonne de Paris condamna ce livre au feu &c.

§. 14.

Si de prioribus multa bonis mala vere mixta judicatur; in hoc libro pessima optimis cohærere dicendum est. Qvippe totus non nisi dialogus inter Doctorem & discipulum. Qvam docendi rationem elegisse credo ut eo melius lateret quid de religione & cultu veri Dei sentiret, dum per singula Alexandri nomen discens & Julii Cæsaris docens præfert. Quatuor vero modi fere sunt quibus Atheorum malitiam docet, aut enim argumenta eorum fidem suam Christianam graviter premere prætexit sic ut ni Christianus foret se hæc vel ista crediturum affirmet. Aut Atheos eam sibi sententiam objecisse causatur, qvam tamen in extremis dissertationem rumpens non refutat. Aut alibi se post motam controversiam jam respondisse ostentat ubi tamen non factum solide est: aut directe cultum Dei delibutum ivit atqve imminutum sive serio sive per Jocum, nulli ipsi curæ est. Primus videtur modus contineri in isto colloqvio ubi de cœli forma & motore sermones cædunt. Alexander juvenis sciscitatur â quo moveri videatur præceptori primus cœli orbis. *Julius non â Deo moveri vult qvia Deus est simplex & in actu habet omnia, in potentia nihil dominus tempo-*

ris

ris & infinitæ virtutis. *At in primi mobilis motore est aliqvid similis potentiæ, actio namqve crastinæ revolutionis nondum in actu est, in potentia igitur ad illam est. Ejus insuper actio est cum tempore & infinita secundum partes. --- Si in Christianorum scholis enutritus non essem, asseverarem, cœlum esse animal qvod â propria forma qvæ anima est, movetur. --- Sed qvia nunc pia religio qvosdam incessit qvo minus apponentibus cœlo animam assentirentur, qvid libere profiteri possumus? I. C. Istud, ni falsus animi sum, cœli molem â propria forma gyro agitari qvemadmodum elementa.* In ultimis licet mitigasse de cœlo animali sententiam videatur non tamen addit unde propria illa forma vel motus num â Deo sit an minus. (*a*) Nam qvodcunqve movetur non statim est animal nisi & mare idem dixeris. Deus sane motum hunc syderibus indidit in prima creatione, hinc moventur eo usqve dum ille destruxerit iterum. Nec sentiens inesse syderibus anima cognita est; non audit latrantem luna canem: nec vegetans; non crescit luna dum crescere videtur: nec rationalis; nunqvam ulli mortalium certo innotuit intellecto cum voluntate syderum. Qvis ergo verbis sine demonstratione credere potest?

(*a*) De Arcanis Naturæ, dial. 4.

§. 15.

Ita qvoqve cum adversus alios pie deliran-

tes quos dicit rationibus Aſtronomorum potius quam Sacræ Scripturæ auctoritate pugnat ſuam dicere ſententiam rogatus, *ego vero*, inqvit, *concluderem ſi Chriſtianus non eſſem, mundi æternitatem cum montium originem non inveniam. Dicam tamen, montes â Deo factos iis in partibus qvæ cœli diſpoſitionibus congruebant.* (a) Præterea de affectibus hominum diſſerens, *ego, ſi Chriſtianorum non eſſem ſoboles & alumnus, dicerem non Dæmonum perſvaſu homines ad flagitia impelli ſed â vitiatis humoribus.* (b) Alexander quoqve inducitur, *tot,* inqviens, *tantisqve homo repletus miſeriis, ut ſi Chriſtianæ religioni pro cujus tutela ſangvinem fundere percuperem, non repugnaret, dicere auderem: Si Dæmones dantur, ipſi in hominem corpora transmigrantes, ſceleris poenas luunt. Sed Divina dum perlego eloquia Dei erga hominem innumera beneficia agnoſco certaqve ſpe ad æternitatem anhelo.* (c) Leviſſima tamen hujus Athei argumenta nemo non videt. Montium originem non invenio, ergo mundus æternus: ergo montes ſunt â ſemet ipſis. Non invenio (extra Scripturam quam ſperno) eorum originem ergo non datur origo: ergo finitum poteſt eſſe â ſeipſo. Mundum montesqve in eo creatos â Deo ſacræ literæ teſtantur Pſ. XC, 2. Non ſibi contrariantur vitiatis humoribus & Dæmonum perſuaſu ad peccata impelli, Dæmones per vitiatos humores & per indirectum, dum occaſiones præbent mala perpetrandi,

di, perſvadent. 1. Reg. XXII, 22. Si etiam Chriſtianus non eſſet Philoſophaſter unde probaret Dæmones, in hominum corpora transmigrantes poenas luere ſcelerum? Forte doctrinam Ægyptiorum renovare geſtiit qvam Pythagoras aliiqve in Græciam ex Ægypto tulerunt ibiqve profesſi ſunt. Qvi cum animam ſpiritum, non ſolvi in principia ſimpliciora adeoqve non interire poſſe recte ſtatuerent in eo â veritate aberrarunt qvod homine mortuo eam in aliud corpus detrudi putaverint donec revolutione ſeculorum iterum in humanum corpus redire datum foret. Teſtem rei Herodotum habemus qvi lib. 2. in Euterpe hæc ſcribit: *Hi deniqve* (Ægyptii) *primi* (verba ſunt ex verſione Latina Heresbrachii) *extiterunt, qvi dicerent animam hominis eſſe immortalem, quæ de mortuo corpore ſubinde in aliud atq; aliud corpus, ut qvodqve gigneretur, immigraret. Atque ubi per omnia ſe circum tuliſſet, tereſtria, marina volucria, rurſus in aliqvod genitum hominis corpus introiret. Atqve hunc ab ea circuitum fieri intra annorum tria millia. Hanc rationem ſunt è Græcis* (Pherecides, Pythagoras, Plato) *qui uſurpaverint tanqvam ſuam ipſorum, alii prius, alii poſterius. Qvorum ego nomina ſciens, non duco ſcribenda.* Hinc Johannes Schefferus ad hæc verba mentem ſuam ita expoſuit; Poſtremis verbis vix eſt dubium, qvin innuat Pherecidem & ipſum hunc Pythagoram, velitqve hanc ſententiam non

habuisse â seipsis sed Philosophis Ægyptiorum. Quod existimasse etiam Porphyrius videtur qvando scripsit. Φαίνεται πρῶτος ’εις τὴν Ελλάδα τὰ δόγματα πρῶτος κομίσαι ταῦτα Ρυθαγόρας; πρῶτον μὲν ’αθάναθον ’ἔιναι τὴν ψυχὴν· ’ἔιτα μεταβάλλȣσαν εἰς ἄλλα γένη ζώων i. e. videtur primus omnium Pythagoras, hæc dogmata in Græciam intulisse, primo qvod anima sit immortalis, deinde qvod diversa animantium genera subeat. (e) Sed hæc sententia individuorum humanorum naturam evertit speciem humanam cum brutorum & herbarum forma confundit, christianæ fidei qvæ eandem cum corporibus iisdem conjunctionem futura resurrectione credit, contradicit, adeoqve & rationi sanæ & fidei veræ inimica secta est.

(a) Dial. 23. p. 135.
(b) Dial. 49. p. 339.
(c) Dial. 50. p. 353.
(d) Schefferi de Nat. Phil. Ital. p. 24. 25.

§. 16.

Qvam supra recitavimus cum Belga disceptationem Cap. 2. §. 6. Julius Cæsar (qvo alter fallendi modus apparet) ita finit: *Hoc profecto Cardanus vix crederet qvi Atheos contrariæ sententiæ fautoribus mortem non minitari censuit.* Postea statim recitantur verba Cardani qvæ de Epicureorum mortalitate animæ protulit & nos jam retulimus c. I. §. 16. Aliam quoqve me-

memoratam c. II. §. 11. post Cardani de Heliæ morte relationem objectam ab Atheo ita rescindit Julius Cæsar cum ad ea respondere debet: *Qvæso mittamus has nugacissimas fabellas.* Sic cum recitasset Anabaptistæ opinionem de controversiis Christianorum citatam c. II. 5. & Alexander mendacium dixisset, contentus illa responsione Julius Cæsar; ita est, inqvit, *sed qvia nimia disputationis agitatione incaluimus ac propterea caloris vi cute adaperta attenuati motu spiritus complures evanuerunt; merendam nobis exhibite ô pueri.* Digressione quoqve fraudulenta utitur in recitanda lege Hebræa de vetita suilla carne. *Nihil enim palato meo injucundius* Julius Cæsar dicit. Alexander: *Forsitan ut Mosaicis viris in suilli cibi vituperatione placeas.* Julius *Cæsar: Pensate voi. Vetusti Philosophi Hebræorum ceremoniolas irridebant. Atheorum vero responsionem qvi ad politicum regimen id referunt (noxia etenim erat Hebræis, qui lepra laborabant) detestans nego Præsiis jovem Cretensis in idæ vallibus pro nutrice suem habuisse.* (a)

(a) Dial. 8. p. 46.

§. 17.

Imo periculosam hanc refutandi Atheos rationem toto de prima hominis generatione dialogo (a) adhibit. Quæsitus de prima hominis formatione Julius Cæsar, *Diodorus,* inqvit,

qvit, *Siculus prodidit hominem fortuito ê limo terræ genitum.* Alexander : *At si ita est, cur post orbis primordia, â qvingentis mille annis Atheus ille seduxit, ex hujusmodi procreatione nullus extitit genitus ?* Julius Cæsar : *Non desunt & alii qvi hanc fabellam pro vera historia crediderunt. Syderum enim conventu asserunt fieri aliqvando posse formas qvæ in materia ita imponantur ut homines ad hunc modum nasci qveant.* Alexander : *Qvibus cælorum circumactionibus hactenus fieri compertum est ? Aliqvando sane extitisset. Forsitan si eum mendacibus Græculis Deucalionis & Pirrhæ saxa admittamus ? Julius Cæsar : Hieronymus tamen Cardanus huic videtur adhærere sententiæ. Nam in hæc verba prorumpit : Nec solum tam minuta sed & majora animalia ê putredine, imo omnia credendum est originem ducere, cum jam de muribus constet & pisces in aqvis recentibus sponte generentur. Alexander : Egregium sane Cardani argumentum ; Mus ê putredine potest nasci ergo & homo potest. Julius Cæsar : At subdit ille : Nam cum putredo præcesserit pingve separatur â cinere calorqve confestim animam infundit illi materiæ aptam. Alexander : Non deest ubiqve magna putredinis moles, cur igitur nunqvam ex putri ortus est bos vel eqvus ? Julius Cæsar : Imo ipse qvem dixi Diodorus ait : Ubi aliqva in parte Nili fluvii lectulus aqvis destitutus forte fuerit ex limosa illa materia soli exposita vastissimos prodire animantes. Alexander : Non ego huic mendacio subscriberem. Julius Cæsar : Alii somniarunt ex simiarum, porcorum & ranarum putredine*

dine genitum primum hominem iis enim est in carne moribusqve persimilis. Qvidam vero mitiores Athei solos Æthiopes ex simiarum genere & semine prodiisse attestantur qvia & calor idem in utrisqve conspicitur. Alexander : Miror profecto cur ex ipsa hominis rectitudine non agnoscant praecellentiorem in homine qvam in brutis originem. Julius Cæsar : *Imo primævos homines curvos qvemadmodum qvadrupedes ambulasse Athei vociferantur, nam & cum consenescunt fieri ut veluti qvadrupedes incedant, industria igitur factum esse asserunt ut pueruli compressis brachiis colligentur. Alexander : Percuperem hujus rei experimentum videre : an puer recens natus inter nemora educatus qvadrupes evaderet. Sed missa hæc facimus Atheorum deliria & fides sit penes præscripta religionis.*

(*a*) Dial. 37.

§. 18.

Hic videmus clarissime hominem verbis Diodori & Cardani Atheismum incrustare nempe primum hominem esse effectum naturæ Deæ suæ cujus operatione ut cætera sic & hoc esse animal productum statuit. Testimonium vero Diodori Siculi nullum est qvum exceptione omni gravius in verbo Dei legamus. Gen. I, 26. 27. Sed objicis syderum qvorundam concursu statis temporibus eorumqve per plurima secula durantibus effectibus hoc demum accidere, qvorum operatione forma exit quæ

materiæ terrestri impressa fit homo. Verum enim vero qvæcunqve in toto cœlo sydera hærent, nec unicum eorum intellectum habet & voluntatem seu rationem qvi ergo alteri hoc dare possent qvod non habent. Si intellectum haberent & voluntatem imo vitam, hoc certe manifestarent cum maxime opus est, nempe cum de ipsorum honore vel ignominia res agitur. Persæ Solem Deum coluere, sed is nunqvam vitæ suæ nec actionum vitalium nempè loqvelæ in summo periculorum constitutis tempore Codomanni vel auxilii vel vindictæ indicia dedit. Alii eum acerrimis diris devovent nihilominus & his ipsis lucet ut Persis nec unqvam se hanc ob rem irasci vel irasci etiam posse probavit. Omnis res intelligens sanoqve sensu prædita si qvid alicui boni fecerit non id juxta habet qvocunqve modo beneficia rependere studeas. Non patitur in qvoqnam amor sui & ipsius justitiæ id tacendo negligere qvod in suam ignominiam dirigitur. Nam motus ille in circulo non sane intellectus vera probatio habebitur. Cardanum pergit in Nilo dicere maximas bestias generari. Si daremus ei rem ita sese habere & solis calore ad animam aliqvid contribui corpoream illam pecorum non tamen dici potest, fieri istud sole syderibusqve tanqvam causis omnium primis causantibus, dum in lectulis multis eadem limosa materia oneratis, eodem

calo-

calore solis eodemque illapsu syderum prææditis nullas plane animantes offendas. Quid enim? omnibus sæpe naturalibus causis in actu positis nec ulla labe infirmis nihil in mundo effici deprehendes licet tot millia hominum omnibus artibus ardentibusqve votis id expetant. Hoc sane causam primariam causantem vel impedire vel non simul influere arguit. Qvis ab insectorum generatione ad hominis creationem nisi demens conjecturam producit? Ex simiarum porro ranarum porcorumqve sangvine alios dicere genitum hominem affirmat. Sed causa est primo ridicula, qvia homo iis est persimilis. Deinde si foret hoc verum unde porci & ranæ? â sole: unde sol? Nisi Deum crediderit solem Vaninus Ethnicæ Philosophiæ studiosissimus, qvod ob adhærentes soli totiqve mundo maculas imperfectionesqve non potest, ad causam excellentiorem progrediendum quæ non est Natura Dea, hæc enim infinitum abhorret, sed natura creator Deus. Ex hominis recta forma corporis præcellentiorem originem, non caute concludimus. Infans inter bruta educatus ad eorum modum & quadrupes ibit, nec desunt exempla ejusmodi puerorum in Polonia inter ursos, regnante Johanne Casimiro, inventorum. Sed num propterea ad generandum vel primo creandum non vi excellentiori opus erit qvam solis syderumqve concursu qvem dicit ad mures vel

simi-

ſimias progenerandos ſufficere ? Diceres ultima legens adeo correptum eſſe tædio rerum oppoſitarum ab Atheis ut nihil poſtea proferre voluiſſet : ſed ſimulato faſtidio nequid reſpondere ad illorum explicata dubia cogatur, eandem telam pertexere ita ſtudet. Nam hæc ſtatim ſeqvuntur verba.

§. 19.

Sed cur factus eſt homo ? Julius Cæſar verba regerit qvæ ſupra notavimus §. 7. c. 1. ex Averroe. Poſt Alexander : *Acute ratiocinaris. At ego credebam creatum hominem ut reliqvis imperaret animantibus. Julius Cæſar : Audeſne dicere hominem baſiliſco imperare ? Alexander : Qvinimo interficiet homo baſiliſcum, nedum illi imperabit. Julius Cæſar : Et hominem baſiliſcus, par igitur imperium Verum enim vero ibi eſſe imperium arbitrantur ſapientes ubi ſervitus aut obedientia. At qvis hominum vel baſiliſcis vel apibus vel hirundinibus vel balænis vel aqvilis conſtituit rempublicam ? Profecto ſi feras capit homo, ſæpius capitur ab ipſis. Crocodilus ê Nilo ſola cauda venatur bibentes nexibusqve implicitos ad ſe trahit : item flagellis polypus urinatores. Deniqve ſi interficit homo, interficitur qvoqve ; ſi vorat, voratur.* Al : *Hæc autem animalium in homines rebellio poſt peccatum evenit. At cum in illis beatiſſimis innocentiæ elyſiis parentes noſtri felicem degebant vitam omnia illis obediebant animalia, ô auream ætatem !* J. Cæſ. *Ne ingemiſcas nam & poſt*

pecca-

peccatum oviculæ parent hominibus & ante peccatum serpens præd. (abbreviat vocem qvasi persona loqvens interrupto sermone cessaret cogitata proferre) Al: *dictum puto* Jul. Cæs. *Id ipsum ego volebam dicere. Felicem Adæ culpam qvæ talem ac tantum meruit habere redemptorem, non enim animantibus solum nunc imperamus sed et Angelos ipsos pro pædagogis habemus. Sed qvæso hæc doctis Sorbonæ senibus relinqvamus & nostra si placet in Philosophicis exerceamus ingenia* Al: *Non recuso.* Hominem ideo etiam creatum ut reliquis imperet animalibus de eo certiores Sacræ Scripturæ auctoritate sumus Gen. I, 26. qvod repetitum invenimus post factum Adami cum eo tamen ut omnia non sine periculo laboreque multo fierent. c. I, 17. 18. 19. Imo imperium humanum in omnem terram concessum est, non solum in animalia. Hinc homo intellectus magnitudine omnes bestias superat, sibiqve subjicit. Egregius hanc in rem locus est apud Senecam de Beneficiis L. II. c. XXIX. ubi, *qveruntur*, inqvit *qvod non magnitudine corporis æqvemus elephantes, velocitate cervos, levitate aves, impetu tauros: qvod solidior non sit cutis belluis, decentior damis, densior ursis, mollior fibris: qvod sagaci-*

gacitate nos narium canes vincant, qvod acie luminum aqvilæ, ſpatio ætatis corvi: multa animalia nandi facilitate. Et cum qvædam ne coire qvidem in idem natura patiatur, ut velocitatem corporum & vires pares animalibus habeamus: ex diverſis ac diſſidentibus bonis hominem non eſſe compoſitum, injuriam vocant: & in negligentes noſtri Deos qverimoniam jaciunt qvod non bona valetudo & vitiis inexpugnabilis data ſit, qvod non futuri ſcientia. Vix ſibi temperant qvin eo usqve imprudentiæ provehantur ut naturam oderint qvod infra Deos ſumus, qvod non in æqvo illis ſtetimus. Qvanto ſatius eſt ad contemplationem tot tantorumqve beneficiorum reverti & agere gratias qvod nos in hoc pulcherrimo domicilio voluerunt ſecundas ſortiri, qvod terrenis præfecerunt. Aliqvis ea animalia comparat nobis qvorum poteſtas penes nos eſt? qvicqvid nobis negatum eſt, dari non potuit. Proinde qvisqvis es, iniquis æſtimator ſortis humanæ cogita qvanta nobis tribuerit parens noſter, quanto valentiora auimalia ſub jugem miſerimus, qvanto velociora conſeqvamur: qvam nihil ſit mortale non ſub ictu

no-

noſtro poſitum. Tot virtutes accepimus, tot artes, animum deniqve cui nihil non eodem qvo intendit momento pervium eſt, ſyderibus velociorem, qvorum poſt multa ſecula futuros curſus antecedit: tantum deniqve frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum ſuper alias acervatarum. Circumeas licet cuncta: & qvia nihil totum invenies qvod eſſe te malles ex omnibus ſingula excerpas, qvæ tibi dari velles. Ita bene æſtimata naturæ indigentia, confiteris neceſſe eſt, in deliciis te illi fuiſſe. Precarium vero nimis imperium eſſe dicit Lucilius inter belluas & hominem, qvia beſtiæ ſæpe interficiunt homines. Sed Reges ſubditos rebelles experiuntur, nihilominus imperant & ideo conſtituti ſunt ut imperent, juſtaqve poena afficiunt. Apibus & hirundinibus licet ineptæ ſint, ad rempublicam conſtituendam, nihilominus utitur homo. Non ideo ſuperiorum deſinit imperium licet ſubditos ſæpe repugnantes experiantur. Imperare eſt cuncta in fines ſuos dirigere. Hoc utitur homo in omnes res terreſtres. Si qvo in actu deficit homo, id juri ejus non derogat, uti nec iſtud, ſi unus alterve eo minus bene utatur, imperio toti humano generi conceſſo derogare poteſt.

§. 20.

Sic fraudem tertii modi committit ſcribens ſe Plutarchi opinionem cur oracula defecerint optime in Amphitheatro confutaſſe. Nam is vim vaticinandi adſcripſerat Sibyllæ & oraculo : *Sibyllæ qvia â ſeipſa diſpoſita erat ad vaticinandum idqve propter ſpirituum agitationem in corpore, qvi varias rerum imagines repræſentant: oraculo, qvia eo loci exhalabant vaporesqvi ad cantandum nos excitant: cum igitur deſierunt hi vapores et oracula ceſſare ceperunt* inqvit Plutarchus. (*a*) Inſpectus ſedulo locus in Amphitheatro, qvem in hoc libro citaverat, iterum lectorem ad Apologiam pro lege Moſaica perlegendam ſeducit ubi ſe rem optime refutaſſe dicit. Dumqve omnes non ubivis obvii ſunt libri, optime latere putavit ſententiam ſuam Lucilius. Nam in Amphitheatro nihil niſi ſolum ad dicta Plutarchi negationem infert futuri prædictionis ê vaporibus absqve ulteriori argumento, cum conceſſione virium â vaporibus adſcendentium, *qvaſi poſſent hominem ad carmina cogere canenda velut ex oraculo factum Plutarchus antea dixerat.* Et qvæ ibi ſeqvuntur contra Cardanum ſcripta ſunt, minꝰ commode rem aſtris â ſe nomi-

mi-

minatis adſcribentem qvo ipſo non negat aliis aſtris rem melius adſcribi poſſe. Finitur qvidem in Amphitheatro optima hac clauſula exercitatio : *Qvare cum varia tamqve pugnantia adducat Cardanus, irridendus potius qvam refellendus & Sibyllina reſponſa majori & digniori principio adſcribat neceſſe eſt.* (b) Sed omiſſo hujus libri ab ipſomet habito deſpectu jam ſupra notato, iterum relinqvi ab ipſo dubium dicimus cui principio ? Deone ? at is oderat oracula Ethnicorum, an Angelis ? Sed nec Calodæmones credidit nec Cacodæmones. Et de intelligentiis opinionem in hoc libro deſtruxit. (c)

(a) Dial. 51. p. 385.
(b) Exercit. Amphith. 7.
(c) Dial. 53. p. 395. 396.

§. 21.

Plutarchi hæc ſententia tamen conficta eſt. Vaporibus qvidem homines occupari poſſunt velut ebrii, ut neſciant qvid loqvantur, ſed exinde ſpiritum propheticum recipere & futura prædicere contra ſanam rationem eſt. Unde Gerhardus Johannes Voſſius L. I. c. 6. p. 43. de idolol: Orig: & progr. ait, *mirum eſſe cujusqvam paulo cordatioris animum in tam frivolis potuiſſe acqvieſcere.* Verior ſententia eſt oracula ortum habuiſſe â Dæmone ſimia ac æmulo

mulo

mulo Dei, uti enim Deus in suo cœtu & Ecclesia cum Mose aliisque sanctis locutus est mentem suam iis explicans; pari modo & Dæmon varia oracula condidit ac ex illis locutus est cum hominibus futura scire desiderantibus. (a) Vera autem causa silentii oraculorum est qvod propter responsa incerta indeque profectam fallaciam passim contemta fuerint (b) unde merito Poeta:

Inconsulti abeunt sedemq; odere Sibyllæ.

Donec tandem post Salvatoris nostri adventum omnia successu temporis conticuerunt. Hic enim ideo venit ut opera Dæmonis dissolveret ac disturbaret. (c)

(c) Dan Clasen. de oracul. gent. l. 1. c. 6. 7.
(b) Paulus Oros l. 6. c. 15. p. 4. 5. 6. 457.
(c) id. Clasen. c. 25. 26.

§. 22.

Non placet Lucilio hæc sententia sed Aristotelis potius qvem ita differentem introducit; *Omne progenitum in unaqvaque specie incrementum suscipit, statos habet dies & tandem abit in corruptionem, qvam cum nova generatio subsequatur necesse & præcedere dispositiones atque illius dispositionibus esse contrarias, nisi enim dispositiones generationis superarent dispositiones corruptio-*

ptio.

ptionis, non fieret generatio cum nihil generetur nisi adæquatæ adsint in materia dispositiones, quemadmodum nihil corrumpitur nisi corrumpantur etiam dispositiones subjecti conservatrices. Qvæ regula non modo vera est in particularibus hominibus sed in urbibus regnis & religionibus, ut innuere videtur Aristoteles ---- Ex his licebit concludere & oracula incepisse & desiisse qvemadmodum omne individuum generabile & corruptibile: verum corruptionem inseqvitur generatio, qvæ ad illam contrarias habet dispositiones ideo ad unius legis cessationem alia succedit lex contraria penitus ---- Cum igitur Ethnicorum religionis senectus accessit & corruptio instabat, primo corrumpi debebant illius legis dispositiones: hæc autem erant oracula qvæ propterea desierunt atque illico in ejus locum alia subrogata est legis forma vetustæ ê diametro opposita. Verum qvia aliud facile homines de una religione ad aliam pertranseunt. ideo in novæ legis adventu admiranda opera fiunt. Sane nulla est lex qvæ sui ortus miracula non deprædicet. Qvare â cœlestibus corporibus unus ê sanctis animalibus homo eligitur cui

confertur potestas admirabilia operandi & maxime curandi langvores. Nam qvæ in herbis, lapidibus & animalibus omnibus præcipuæ virtutes conspersæ sunt qvasi in unum colligunt & uni tribuunt ut alter Deus habeatur. Id circo ubi novæ leges initiis qvis resistere audet, statim ab intelligentiis terretur insomniis & vigiliis tetris apparitionibus atqve ita cœlestia corpora pro mortalium beneficio religiones ædificant. Sed probatum dedimus astris non esse rationem ut possint hominem eligere cui potestatem miracula operandi conferant Mirus porro argutator, Ethnicorum, inqvit, oracula desierunt qvia dispositiones Ethnicæ religionis debuerunt corrumpi. Sed id qværitur cur & â qvo illæ corrumpi debuerunt? Respondet qvia omne progenitum in unaqvaqve specie incrementum suscipit, statos habet dies & tandem abit in corruptionem. Sed iterum hujus corruptionis causam qværo? Generatio sane rei non est causa corruptionis vel destructionis sed perfectionis. Fallacia secundam non causam ut causam. Si qvis excedere vita cogitur non est causa cessionis alterius loci occupatio sed vis ea qvæ cogit alterum vitam ponere. Adde generationem & corruptionem esse actus corporum, non rerum intellectualium qvalis religio. Nec astra in intel-

intellectum influunt. Qvicqvid incipit, desinere potest sed actu non necessario desinit. Turcarum Ethnicorum leges multis miraculis plenæ crepantur; sed qvia falso, hinc religionis Christianæ veritati istud non derogat. Virtutes in herbis aut lapidibus sparsas si colligunt astra, Apostolorum temporibus, qvibus concessum erat miracula administrandi, illis nihil virium remansit, nam tum plurima facta sunt. Sed nemo homo sensit eo tempore virtutem herbarum & lapidum qvam fuerat antea, debiliorem. Intelligentiæ insomnis terrentes homines merum Vanini ludibrium qvo fucum facit lectoribus easdem nunc adstruendo nunc destruendo ut libet seu ê re sibi sua esse videtur. Ex omnibus Lucilii argutationibus nil nisi posse rem eo qvo prætexuit, modo, esse seqvitur. Nobis probandum incumbit rem ita fieri non potuisse qvod supra c. II. §. 3. facere incepimus ostendendo miracula omnia non nisi â Deo creari posse. Jam istam pluribus probationem corroborabimus. Veritate æterna haurimus sententiam Deum solum miracula facere Ps. 136, v. 4. Eadem qvoqve asserimus discipulorum Christi qvorum facta prædicatione oracula evanuere, miracula solius Dei fuisse Luc. 16. v. 17, 18, 20. Ergo non sunt â cœlestibus corporibus effecta, Non languores curarunt solum viri Divini qvam dicit ex herbis haustam potentiam sed

mortuos qvoqve ſuſcitarunt, qvod alteri argumento anſam præbet. In morte enim nullum amplius hominem videmus qvi quondam qvisqvam re vera fuit. Sed ê nullo aliqvem reficere opus eſt infinitæ potentiæ, nihil enim & aliqvid ob contradictionem infinitæ ſunt diſtantiæ, horum ergo mutationi infinita vi opus eſt. Adeoqve Deus qvi ſolus infinitatem poſſidet mortuos & nullos vivos reddit & re vera tales recreat; aſtra vero miracula non faciunt. Hoc duplici patet argumento: Sanctorum virorum facta non mirabilia tantum ſed miracula, Deumqve ſolum eorum cauſam eſſe. Nunc ab altera parte herbarum aſtrorumqve potentiam infirmam miraculis perficiendis reſtat ſiſtamus. Non ſunt patrandis iis apta qvia aſtra finita ſunt. Aſtra eorumqve vires poſſumus homines intellectu noſtro capere; herbarum finitam ſanandi vim mente percipimus & ſecundum gradus diſtinguimus. Sed vim iſtam miraculorum qvæ qvod non eſt facit eſſe ejusqve rei modum non comprehendimus Ergo vis iſta non eſt in aſtris nec herbis; ſed in alio qvi ſe perficere miracula dixit, omnium rerum creatore Deo recte ſtatuitur. Effectus enim cauſa nobilior eſſe non poteſt qvod ſane fieret ſi finita corpora infinitæ potentiæ opera perficerent. Huic ſuccedit altera cauſa qvæ intellectu carere ſydera & voluntate nullo harum facultatum effectu edito

dito probat, qvam & ſupra induximus contra Vaninum. Sed inſpirare rerum futurorum certam notitiam, mortuos ſuſcitare, dæmonia eicere, & qvæ ſunt alia, cauſam arguunt mente præditam qvam qvia non habent aſtra nec miracula facere poſſunt. Deniqve ſi aſtra ſtatuimus, miracula edere, aſtra res nobis ſtultiſſimæ maximeqve omnium intelligentium inſulſæ erunt, qvæ perficiunt miracula & hominibus inſpirant ut omnibus perſvadeant hoc verum non eſſe ſed cauſam eorum ab ipſis eſſe alieniſſimam. Id qvod Vaninus neceſſario fatebitur dum ſtatuit aſtra hominem eligere eiqve conferre illam vim mirabilia perficiendi ob Eſa. 47. v. 13. Imo ipſe hoc Vaninus argumentum Atheis oppoſuit ut nulla ipſi negatorum Dei miraculorum excuſatio ſuperſit niſi periculoſus error Scripturæ Sacræ incertæ atqve dubiæ qvem ad cineres usqve tenuit miſerrimus mortalium.

§. 23.

Sed aliam rationem ſubnectit in qva non minus Atheis optime convenientia retulit ſcribens: Addatur & alia ratio ſecundũ Philoſophos *nam juxta eorum opinionem, maxime Platonis & Ariſtotelis mundus eſt æternus neqve infinita ſecundum ſpeciem eſſe poſſunt neqve unqvam fuerunt nec erunt, qvoni-*

am ex corruptibilibus nihil ſecundum individuum poteſt perennare. Ea de cauſa qui nunc ſunt in uſu ritꝰ, centies millies fuerunt, totiesqve renaſcentur qvoties ceciderunt nihilqve eſt quod ſimile non fuerit & cui ſimile non erit qvandoq; : deniq; nihil eſt aut erit quod non fuit nihil fuit qvod non erit. Qua de re cum continua & æterna ſit talis viciſſitudo habet cauſam æternam. In nullam autem aliam cauſam reduci poteſt niſi in cœleſtia corpora, Deum & intelligentias ergo â corporibus cœleſtibus (qvis ſit ipſi Deus qvo fallit hic lectorem poſtea videbimus) *quibus ex Dei mandato Intelligentiæ præſunt, leges originem ducunt incrementa & interitum.-- Quælibet religio in ſuo ortu & interitu non in medio miracula oſtentat cujus rei ratio illa eſt qvia in longiſſimis temporis intervallis potentiſſimæ intercedunt planetarum conjunctiones qvo tempore novam religionem clariſſimis experimentis Aſtronomi comprobant & ego validiſſima ratione. Ea eſt.* (Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu ?) *Qvia ex magnis ſyderum conjunctionibus inferiora hæc ſummam cum nanciſcatur poteſtatem admiranda opera proferunt.*

Inſu-

Insuper hominum voluntates tunc immutantur, phantasia qva intellectus voluntatis consiliarius utitur, cœlo subjicitur. Qvare vir sapiens sacros æterni nominis honores appetens cum hæc futura prævidet, Prophetam â Deo missum se prædicat: qvæqve necessaria cœlestium corporum vi miracula fiunt confictæ sui ipsius omnipotentiæ adscribit atqve ita delusa plebecula illum admiratur & adorat: sane ea miracula vocitantur qvæ post longissimas cœlorum circuitiones accedunt, non qvæ naturæ vires exsuperant. Sic igitur ad Quæstionem propositam responderi potest: desierunt oracula, qvia inceperunt. Nam juxta præcedentes suppositiones, qvicquid incipit, desinit. Desinere autem non potest nisi dispositiones contrariæ adveniant veluti non corrumpitur sangvis menstruus nisi introducantur dispositiones hominis formatrices, qvæ prioribus adversantur: sic post oracula advenit lex illis opposita, apud posteros etiam oraculorum lex vigebit: Ita sangvis menstruus corrumpitur & generatur homo sub cujus forma ille delitescit & tandem vegetiori spiritu ac vita imbutus palam se prodit. Est tempus

 infi-

infinitum ratione motus qvem subministrare nunqvam deerit æternus motor (hic motor ipsi propria mundi forma est ut diximus] *at infinita secundum speciem esse non possunt, igitur qvæ intererunt â cælorum circumactionibus postliminio in vitam revocabuntur secundum speciem non secundum individuum ut Plato somniavit. Subtilissimæ Philosophiæ nostræ rudimenta pariunt hæc præclara facinora : at in Christianæ fidei obseqvium ea libens detestor, imo tacite jam detestatus sum anteqvam joci ergo excogitassem.* (a)

(a) Dial. 52. p. 385 - 391.

§. 24.

Sed enim æternus si mundus Vanino cum Aristotele est, eundem & infinitum adeoqve Deum esse ut statuat necesse habet: at posterius est falsum nam hac ipsa hora cum multis rebus transeunte finitum experimur, ergo & prius. At infinitum secundum speciem dicit. Verum species remotis omnibus individuis nullum est ens nisi rationis. Mundum vero non æternum esse insciens fraudis Scriptura dicit in principio â Deo omnia creata asserens Gen. I, 1. Joh. I, 3. Qvamlibet religionem in

suo

ſuo ortu & interitu, non in medio miracula oſtendere falſum eſt. Adſpiciamus judaicam religionem ſecundum fidem ipſam dein ſtatum reipublicæ. Ab ipſius Abrahami ad Moſis usqve tempora non fuit ſine miraculis illa religio. Non enim eam ob cauſam ſolum miracula fiunt ut inſtituatur religio ſed ut etiam confirmetur, ab hoſtibus defendatur, religioni adhærentes in fide corroborentur. Imo ab ipſo inſtitutæ rei publicæ ſtatu primo incipiamus de miraculis inter judæos factis numerum inire. Initio qvidem ſatis miraculorum Moſis tempore fuit, ſed & ſub Joſua bene multa accidiſſe legimus. Et temporibs judicum & Regum & ante & poſt ipſorum migrationem Babylonicam. Aut ergo eædem planetarum conjunctiones factæ tunc brevi qvoqve luſtro in orbem redierunt, qvæ poſtea per multa ſecula ceſſarunt, qvod ipſis Aſtronomis ridiculum, aut unus concurſus per tot annos effectus varios habuit qvod rurſus falſum nam ratio nulla ex aſtris vera dari poteſt cur per tempus aliqvod verbi cauſa 20. annos miracula ceſſarint poſtea iterum viſa ſint, poſt hæc 30. vel 40. annis elapſis iterum facta, nunc multa nunc pauca fuerint. Cardanus illum aſtrorum concurſum qvi tempore nati Chriſti fuit obſervatus per aliqvod millia annorum effectus ſuos extendere opinatur. Sed in Eccleſia Chriſti ceſſarunt miracula & effe-

ctus ille non amplius offenditur, ad preces autem piorum sæpe miranda adhuc fiunt qvorum effectus non possunt causis naturalibus adscribi & eadem tantum in Ecclesia CHristi cum tamen astra ulterius in orbe effectus suos extendant. Non est jam instituti nostri multa exempli loco adducere, interea lectorem rogatum volumus videantur qvi de hac materia scripserunt viri. (a) Non est sapientis confictæ suæ potentiæ miracula adscribere sed deceptoris & stulti, nam qvi rem postea rectius cognoscent non sapientem laudabunt sed veteratorem pessimum execrabuntur. Sane mentitur improbus homo nec probat ea miracula vocitari qvæ post longissimas cœlorum revolutiones accidunt, non vero esse qvæ naturæ vires superant. Qvalis ipsius Philosophia, tales sunt inde natæ conclusiones. Sed misera est, multis probationibus falsis & ubi debuissent, adesse nullis agerrima, maximeqve ebria; hinc non nisi scelerosa vereqve sic dicta facinora turpia nempe ex ea progignuntur. Nec laudem hanc effictæ suæ Philosophiæ nec excusationem joci prætexere debuisset nisi impius audire cuiqve Christiano voluisset. Doctrina astrorum superioribus seculis nimis obscura fuit. Nostris temporibus clarior est iisqve osstenditur, astra corpora esse terræ nostræ non dissimilia, adeoqve ad operationes tales inepta. (b)

(a) Vi-

(a) Videatur Kortholtus in libellis Theologicis Germ. Theologische Tracktätlein vom eisernen Ringe. Valentin Greatrakes Esq: of Afane imy Comty of Waterford in the Kingdom of Irland, famous for curing several discases and dis temperes by the Stroak of his hand only. anno 1666. Pechlin. l. 3. obs. 31. seq. Kranz l. 14. Wandal. c. 17.

(b) Vid: Antonii le Grand: Inst: Philos: P. 5. c. 11. §. 18. c. 14. §. 5. c. 24. § 15. Qui plura de abusu astrorum illapsus legere cupit huic satis facere potest erudita dissertatio qvæ legitur in Joh. Christophori Sturmii Philosophia eclectica sub. tit. De syderum influxu ubi c. 2. Astrologorum qvorundam imprudentiam maxime dubia imo falsa pro absoluta veritate venditantes taxat.

§. 25.

Tandem aliqvando rem serio agere non negat Lucilius cum, *Naturam Dei facultatem imo Deum ipsum* dicit, *nimirum Naturam eam qvæ ut artifex qvamlibet industrius opus feliciter inchoatum perficere neqvit ubi materia improba est, sic materiam nacta inidoneam omnia vitiose agit* (a) Et interrogatus ab Alexandro in qvanam religione vere & pie Deum coli vetusti Philosophi existimaverint Julius Cæsar, *in unica*, inquit, *Naturæ lege qvam Natura qvæ De-*

us

us est (est enim principium motus) in omnium gentium animis inscripsit. (Cæteras vero leges non nisi figmenta & illusiones esse asserebant, non â Cacodæmone aliqvo inductas [fabulosam namqve illorum genus dicitur â Philosophis) sed â Principibus ad subditorum pædagogiam excogitatas & â sacrificulis ob honoris & auri aucupium confirmatas non miraculis sed scriptura cujus nec originale ullibi adinvenitur, quæ miracula facta recitet & bonarum ac malarum actionum repromissiones polliceatur, in futura tamen vita, ne fraus detegi possit, qvis enim inqviunt, inde redux? Atqve ita rusticana plebecula in servitio coërcetur ob metum supremi Numinis qvod omnia inspiciat & pœnis & præmiis cuncta compenset æternis. Quare Epicureus Lucretius cecinit: Primos in orbe Deos fecit timor. (b) De maledictione matri viventium primæ annunciata sic loqvitur: *Infans ob adstricta uteri vestibula (ob Evæ lapsum Christiani, inquiunt, qvod Ethnici Philosophi percipere non potuerunt, cum & bruta peccati expertia eandem pati miseriam advert[e]rint) acerrimo parturientis cruciatu in vitam producitur.* (c)

(a) Dial.

(a) Dial. 40. p. 255
(b) Dial. 50. p. 366.
(c) Dial. 41. p. 166.

§. 26.

De vario Naturæ vocis uſu & abuſu ad qvem dicta Lucilii referenda ſunt videantur alii qvi hoc argumentum plane abſolverunt ut pluribus non opus ſit de re iſta diſputare (a) Id ſolum notandum eſt Lucilium hic per ipſum Deum non niſi mundum ſeu hoc univerſum corporeum & adſpectabile intelligere, incluſa generali illa vocis Naturæ ſignificatione qvæ conſtantem ſtabilemque rerum ordinem innuit mundanorum corporum indeqve pendentes motus & viciſſitudines ordinarias ac perpetuas involvit. Qvo ſenſu non poteſt numero Naturaliſtarum eximi. Nam ſic Deus non eſt natura ſed auctor illius naturæ ordinis. Impia vero placita ſunt qvæ nomine vetuſtorum Philoſophorum in medium trahit qvaſi ſola naturæ lege Deum pie colere poſſis. Quibus poſitis omnes fidei Chriſtianæ articulos natura ignotos rejicit. Horum vero ignorantia condemnationem æternam ſecum trahit juxta dicta Scripturæ Luc. XVI, 15. 16. Joh. III, 36. Cæteræ leges ſeu Evangelium non ſunt figmenta ſed ſolida Scripturæ Sacræ ceu verbi Divini auctoritate nituntur. Sed nullibi originale inveniri Lucilius opponit.

nit. Verum tot millia exemplaria primo consonantia possunt idem qvod primum valere. Et hæc uno tenore vocum consonant in qvo miracula vera non astris sed Deo Deiqve filio qvi Deus & homo est Sanctoqve Spiritui adscribuntur. Non fuerunt olim tam stulti ut Lucilius cum super essent adhuc exemplaria prima ad qvæ Christiani audacter provocarunt qvod non fecissent nisi â viris illis Divinis exarata fuissent. Revocamus Lectori benevolo in memoriam qvæ c. I. §. 20. â Tertulliano scripta notavimus. Qvod ex altera vita nemo redux, qvæ ibi agantur, referat impiis, caussam ipse nobis Salvator noster dixit animum eorum induratum nullis apparitionibus credentem Luc. XVI, 13. Non potest Lucilius cum Ethnicis Philosophis percipere qvo modo ob lapsum Eva doloribus pariendi punita sit cum & bruta partus doloribus afficiantur. Verum intellectus mulieris post lapsum adeo imminutus fuit ut non potuerit difficultati pariendi per media congrua contravenire. In mulieribus enim ante & post lapsum eadem pariendi ratio nec corpus muliebre aliter dispositum fuisse per maledictionem commode dici poterit. Si vero qvisqvam dixerit eam poenam mulieris ceu calamitatem generalem in omnia fœminei sexus animalia redundasse, nec isti refragabimur. In humanis sæpe pœnis ad graviorem hominibus terrorem incutiendum

endum malefici una cum iis qvibus in vita usi sunt damnum faciunt. Sic in crimine perduellionis filii fiunt infames, domus rei diruitur, solum sale conspergitur, insignia & arma franguntur & hæc omnia non propter ipsorummet sed parentum crimen. Si ob Adami peccatum divina maledictione causis naturalibus qvibus alias effecta terræ fertilitas foret illa vis influendi â Deo denegata fuit adeò ut nec homo solum sed & bestiæ loco saluberrimarum plantarum frugumqve gratarum multis in locis sterilia spatia gramine vacua multis qvoqve vepretis plena experiantur: non est mirum eundem Deum ex inflicta Evæ pœna aliqvid incommodi ad cætera animalia in partu redundare voluisse dum causis partui facilitatem inducentibus generalibus vim omnes dolores vincentem ademit. Qvanqvam diligentes naturæ indagatores deprehendunt plurima animantia non tantis urgeri doloribus qvantis mulieres affliguntur; uti nec tantum ex Adami prædicta pœna damnum qvam ipse respectu cibi damnum capiunt. Non potest ignotum esse iis qvi Sacræ Scripturæ lectioni student Deum propter hominum scelera misso terræ diluvio nec ipsis terrestribus animalibus reliqvis pepercisse Gen. VI, 17.

(a) Videatur illustris Boylii Tr. de ipsa Natura Sect. II, 14. Sturmii Philosophia Eclectica in Exercitatione IX, §. 27. Qvid

§ 27.

Qvid de Diabolis vel Angelis vere senserit Lucilius his verbis patefecit: *Nulla ratio svadet dari Dæmones nec bonos nec malos nec supra lunā. --- Humanus intellectus eas confingit.* (a) *Fascinationes omnes è vetularum tetris spiritibus ex ipsis effluentibus statuit.* Cumqve Alexander opposuisset: At magi reperiuntur *juvenes nullis obnoxii langvoribus qvi alios fascinare creduntur*, respondet Julius Cæsar: *Il credere è cortesia Vi Dæmonum id effici nunqvam dixerim cum sola religione mihi persvasum sit esse Dæmones: sed naturali potius facultati adscribam* (b) Qvantum vero religioni Philosophus hic tribuerit, audimus ex responsione Alexandro data, qvi cum interrogasset. *Si Dæmones nulli sunt qvomodo Magi Pharaonis tot mirabilia fecerunt?* Julius Cæsar hanc responsionem dedit: *Philosophi qvi negant Dæmones, sacros Hebræorum historias contemnunt. Cardanus dixit verisimile esse, ut illi impostores vehementissime ranas appetentes consimilem saporem in saliva reddiderint, qvæ in terra projecta produxerit ranunculas. Si enim aqvæ guttam æstivali tempore ranam gignere videmus cur non & saliva ab animæ potentiis adjuta?* (c) Hinc de Dæmonibus extraneas lingvas loqventibus hanc fert sententiam Vaninus ista, inqviens, Philosophabor: *Mens humana omnium rerum scientiam, omnium lingvarum notitiam in se complectitur est enim cœlestis originis & divinitatis parti-*

particeps: at corporis mole oppressa insitas vires palam non exserit & veluti ignis cineribus obductus exsuscitari postulat, ita excitari debent ingenii nostri igniculi ut densis humoribus discussis elucescant, qvare scire nostrum reminisci est apud Platonem. Alexander respondet: Scio sed qvid concludis? Julius Cæs. Ubi ferventissima fit humorum ebullitio vehemens qvoqve Spirituum agitatio subseqvitur, qvare concitatissimo motu ad cerebrum delati peregrini idiomatis notitiam qvæ in eo latebat, qvodammodo extorqvent non secus qvam ex silicis collisione emicantes scintillas elici videmus. Mira narras. Jul. Cæs. Nonne sub æstivo sydere qvotidianis constat exprimentis, æstuosa febre correptos extranei idiomatis voces edere? generosum, meracissimumqve vinum affluenter haustum, homines qvamlibet stupidos, disertos reddit, qvod notavit Horatius cum scripsit: Fœcundi calices qvem non fecere disertum. Sic in Thraciæ regione aditus erat Libero sacer ex qvo vaticinia & oracula reddi solebant. At ejus Templi Antistites non nisi vino affatim epoto res peragebant. Acuit sane mentem vini calor sopitosqve spiritus expergefacit, qvi in cerebrum delati, qvæ in ejus latebris voces delitescunt, in apertum proferunt. Qvapropter Apostolos variis lingvis loqventes veteres Philosophi cum exciperent ebrios temere dixerunt ut D. Lucas his testatur verbis: Alii irridebant eos dicentes qvia musto pleni sunt. (d)

(*a*) Dial. 59. p. 427.
(*b*) p. 472.

 (*c*) Dial.

(c) Dial. 59. p. 380.
(d) Dial. 54. p. 408.

§. 28.

Licet â priori ratio non poſſit demonſtrare qvod ſint mali Spiritus à poſteriori tamen dum certas voces Magi audiunt Deo & animabus inconvenientes formaſqve vident ipſas Perſonarum qvæ eas proferunt effectusqve ultra animarum potentiam contingentes edunt, qvalia ſunt tempeſtates, terrarum ſterilitates, variarum lingvarum quibus Deum horrendum execrantur ſcientia ; hæc omnia ſimul ſumta inferunt ipſis etiam Ethnicis de animarum immortalitate ex natura omnino dubiis firmam opinionem, non eſſe animas ſolum ſed potentiores Spiritus Deo inimicos qvi ejusmodi res efficiunt. Verum ſi damus omnino impio homini nullam rationem nec eam qvidem ſvadentem (qvod falſum) Dæmones ; interim ſumus eorum ê ſacris literis certiſſimi : Eph. VI, 12. Joh. IIX, 44. 1. Petr. V, 8. Judæ. v. 6. Neqve eo magis ſeqvitur : Nulla ratio ſvadet dari Dæmones ergo nulli ſunt. Qvod non ſvadet ratio perſvadet divina revelatio. Magos reperiri Juvenes non ſinunt nos dubitare qvi de pueris & puellis incantationibus certos effectus qvosdam præter naturam producentibus ſcripſerunt Hiſtorici, qvi ſane teſtes ſæpe oculati plus fidei merentur ac Lucilius,

cilius. Si omnes tum ſacras tum profanas de Magis hiſtorias contemſerimus, nulli amplius relationi fidem habebimus omnia credentes falſa qvæ nec vidimus ipſi nec Magiam exercentes experti ſumus, id qvod non tantum ſummæ levitatis ſed & impietatis eſſe nemo non animadvertit. Sed Magorum artes in Ægypto ſaliva effectas cauſatur Italus argumento ridiculo: Si aqvæ gutta videmus ranam gigni naturali nempe cauſarum concurſu, ſeminis nempe ranarum, guttæ inhærentis, ſolis calefacientis aliarumqve; ergo & ex ſaliva Magorum poterat naſci rana cui nulla ranarum ſemina inhærebant, imo qvi centies licet ſalivam evomentes non leviſſimos pediculos producere poterant, illi ſola imaginationis medio ſaliva poterant procreare ranas & reliqua mirabilia & ipſos pediculos. Non eſt hoc argumentum tanto dignum qvantum ſe vendidat Philoſophum. Si ſaliva hominis materia eſt omni formæ recipiendæ apta qvam imprimit animæ potentia, qvin omnes intendit animæ ſuæ potentias Lucilius ut ex illa ſibi aurum progeneraret. Nam iſtoc, ut dicit, tenuiter admodum ſeminatus ipſi agellus fuit. Si mens humana omnium rerum ſcientiam in ſe complecteretur vehementiqve ſpiritum agitatione ſola & fervore, id qvod habuiſſe nunqvam recordari poteſt & neſcit, in ſeipſa tamen reſuſcitare poſſet; non tanta cultoribus lite-

 rarum

rarum induſtria in addiſcendis lingvis opus foret ſed poculis vini largiter exhauſtis. Qvo ſane, hoc ſeculo in excogitanda ſtudiorum methodo facili magnopere laborante nullum jucundius medium inveniri poſſet. Sed num qvisqvam viſus homo eſt, qvi ſe bibendo ſapientem reddiderit? æſtuoſa febri correptos interdum qvasdam voces lingvæ peregrinas qvas ipſi non intelligunt formare, adeo non mirandum, ut potius in tanta ſermonum varietate mirum eſſet ſi operoſa lingva ne unam qvidem vocem, qva alii populi animi ſenſa explicant, inſcia mente moliretur. Sed exinde qvis tam ſtolidus eſſet, ut concluderet, hos homines illum ſermonem cujus hodie duas vel tres voces ediderunt mente qvoqve capere. Dæmoniaci vere tales ceſſante paroxismo, qvæſiti de verbis prolatis fatentur ſe nec intelligere iſta nec prolocutos eſſe ſed vim iſtam cui lingva coacta conceſſit, qvam illi Deo adverſariam, uti mente aliam â ſemet cognitam ita voluntate averſantur. Qvid ergo nos qvi oculis ſæpe videmus illos ad alias exteriores actiones ab alia Dæmonis vi impelli, hæc opera interiora ipſorum menti adſcribemus qvæ ipſi graviter negant ſuimet optime conſcii? Animam hominis non ê terra ſed â Deo ſolo creatam ſcimus ſed eam eſſe partem eſſentiæ divinæ, cum divinitas dividi non poſſit, ad deliria Ethnicorum, ſententiam merito proſcribi-

ſcribimus. In Thraciæ regione Bacchum colentes Ethnici non vaticinii ergo ſed in honorem Liberi qvod vitem primus plantaſſet vinum in ſacris adhibuerunt. Et licet ob artem expedite vaticinandi id feciſſent nihil hoc ad ſanctorum virorum ſcientiam variis lingvis eloqvia Dei explicandi, qvos non veteres Philoſophi tum temporis ſed de fece vulgi homines improbi ebrios dixerunt, neqve ea de cauſa qvia variis lingvis loquebantur ſed ob exteriorem vultus habitum. Nam qvæ igneæ Spiritus Sancti calore videbantur lingvæ non erant ſine ſingulari vigore vultus genarumqve calore florente, magnaque animi lætitia, cum habitu corporis vario nunc exſilientium præ gaudio, nunc flexis genibus gratias Deo agentium nunc prætereuntes magna animi libertate alloqventium iisque paſſionem & mortem Meſſiæ conſummatam annunciantium, quæ cum ſoleant notari in iis qvi torpentem vino triſtitiam abluerunt, â ſimplicibus ejusdem notæ hominis eſſe viſi ſunt. Ita dum interiores animi dotes brevi acceptas prudentes mirabantur imperiti exterioribus corporis geſtibus inhærentes ebrios hos declaraverunt.

§. 29.

Mortuorum reſurrectionem qvam Ethnici & inprimis Plato propugnarunt Phæreum Pamphilum dum retulit inter eos qvi in acie

ceciderant decem diebus jacuisse biduoqve postqvam sublatus esset, rogo impositum supervixisse irridet dicens: *Lucianus responderet fabulosas esse has narratiunculas à mendacibus Græculis excogitatas & ab Hypocriticis Platonicis sanctitatis fuco depictas: Sane Plato, inqvit, eo loci Socratem plebem instruentem confingit. Alexander regerit: Plato pro animarum immortalitate adversus complures Philosophos dimicavit: Jul. Cæs. Etiam aviculæ hujus animulam ab interitu vindicabat Al: Socrates fuit vir integerrimus. Jul Cæs. Ipse posteros docuit expedire reipublicæ ut plebs confictis prodigiis in religione decipiatur. Al: Imo in Deorum detestationem pro veritatis tutela mori non dubitavit. Jul. Cæs. Ita est: at non pro religionis Zelo sed ut contumeliam effugeret, risui namqve se exposuisset si in illo constantiæ & fortitudinis seculo ob pœnarum formidinem ab incepto desistere voluisset. Et fortassis Athenienses inqvisitores ejus palinodiam non admiserunt Al: alia tibi excogitanda ratio est Jul. Cæs. Superstitiosorum hominum opinioni qvi ad Dæmones hæc referunt non subscribam donec adesse Dæmones*

nes naturali ratione mihi probaverint. Hic in eo ſudat Philoſophos, ut probet, non credidiſſe ſed finxiſſe mortuorum reſurrectionem. Sed tandem hos apoplexia correptos dicit qvorum ſymptomata efficiuntur ſæviora cum vel luna impleri vel inchoari incipit. *Nam humida corpora ciboqve & cœlo utentes humido huic malo ſunt magis opportuni, hinc videmus impuberes & mulieres potiſſimum infeſtari qvos derelinqvere ſolet circa annum qvintum & vigeſimum qvia tunc augeſcit calor nativus qvi ſiccius temperamentum inducit qvare non mirum* (ô Alexander) *ſi horum ſymptomata gravius invaleſcant ubi luna impletur vel inchoatur, tunc enim humores maxime redundare conſtat.* Sed mortuorum reſurrectio eſt articulus fidei purus adeoqve ê natura non demonſtratur. Sed inde non infertur : Ergo nulla eſt. Probatur Job. XIX. 25. 26. 27. 1. Theſſ. IV, 16. 17. Joh. V, 25-29.

§. 30.

In voluntatem humanam etiam cœleſtia corpora agere, ubi negarat Alexander in materiata inferiora vim ipſis concedens, in ſpiritualia & voluntatem negans : Julius ita diſputat : *Hic ego non dicam ineptiſſime ſpirituale materiali opponi cum ſpirituale â ſpirando dicatur, ſpiratio autem materiæ expers non ſit : nec cum Platone ſpiritum appellabo materiam calore perfuſam, ignem vel calorem ; Nec Stoicis aſſentior qvi ſpiritum ex*

splêndida perspicua, non adspectabili tamen substantia constare prodiderunt. Multo minus Aristoteli subscribere mihi religio svadet, qvi spiritum aliqvando nominavit calidum atqve naturalem calorem & in spumoso semine spiritum contineri dixit. Non Medicorum vestigia seqvar, qvi ita definiunt spiritum: Est Spiritus Corpus æthereum, caloris facultatumqve & vinculum primumqve obeundæ functionis instrumentum. Neqve Hippocratis adhæreo sententiæ qvi spiritum dixit nuncupari qvia ob materiæ tenuitatem oculorum effugit obtutum qvemadmodum & aër & ventus Spiritus dici consveverunt, qvia sub adspectum non cadunt etsi materia præditi sint. His, inqvam, responsionibus prætermissis assero voluntatem nihil operari nisi prævia intellectus consultatione, nihil autem est in intellectu qvod prius in sensu non fuerit, sensus autem cœlestibus corporibus est obnoxius. (a) Hic innuere videtur Lucilius materiam non spiritum animam humanam qvod facile spiritualibus intellectus & voluntatis actionibus refellitur. Nihil esse in intellectu qvin antea in sensu fuerit explosa hodiernis Philosophis opinio & omnibus rebus qvæ sub sensum non cadunt, Deo, Angelis, mentibus aliisqve nullo negotio diluitur. De animarum insuper rogatus immortalitate sententiam dicere ita detrectat ut eam esse senum qvi vivere ulterius exoptant cum non possint; & divitum qvi genialibus diebus libenter perpetuo fruuntur qvorum dulcedinem in hac vita experti sunt. Imo

Ger-

Germanorum esse credulorum dicit quos miser ille scientiæ suæ ostentator stultissimarumque nugarum patronus ideo superstitiosos forte putavit, qvia non tantæ levitatis sunt ut divina dogmata de anima post mortem superstite cum ipso negent. Verba qvibus utitur sunt seqventia: *Alexander : Qvæso, mi Juli, tuam mihi de animæ immortatitate sententiam explices. Jul. Cæs. Excusatum me habeas rogo. Al: cur ita? J. C. Vovi Deo meo qvæstionem hanc non pertractaturum anteqvam senex dives & Germanus fuero.* (b) Animas vero post mortem superstites verbum Dei eloquitur. Matth. X, 28. Luc. XXIII, 46. Apoc. XIV, 13.

(*a*) Dial. 57. p. 346.
(*b*) Dial. 57. p. 492.

§. 31.

In fine libri queritur de incerto scientiarum & Agrippæ libro de scientiarum vanitate subscribere cupit. Alexandro vero laudanti quod scriptis suis post mortem æternitati studuerit, fluctuans inter Atheorum superstitiosorum fideliumque sententiam hoc modo respondet : *Si animus meus, ut Athei fingunt, evanescit, qvas ille ex fama post obitum delicias nancisci poterit? forsitan gloriole voculis et fidiculis ad cadaveris domicilium pertrahetur? Si animus ut credimus libenter & speramus, interitui non est obnoxius*

us & ad superos evolabit, tot ibi perfruetur cupediis & voluptatibus ut illustres ac splendidas mundi pompas & laudationes nec pili faciat. Si ad purgatorias flammas descendet gratior ei erit illius orationis: Dies iræ, dies illa: mulierculis gratissimæ recitatio qvam omnes Tulliani flosculi dicendiqve lepores qvam subtilissimæ & bene divinæ Aristotelis ratiocinationes. Si Tartareo (qvod DEus avertat) perpetuo craceri emancipatur, nullum ibi solatium nullam redemtionem inveniet. Tandem Alexandro exoptanti has adolescentiæ limine rationes excepisse, hoc proponit Julius Cæsar solatium: *Præterita mala ne cogites futura ne cures, præsentia fugias.* Singulis tandem rebus quas in hoc libro scripserat Paulo V. Pontifici subjectis, ita ut pro non dictis haberentur si qvæ res forsitan essent qvod vix crediderit quæ illius placitis ad amussim non consentirent; laxaturus animum lusorias tabellas sibi adferendas jubet. (a)

(a) Dial. ult. p. 494. 495.

Cap. IV.

Lucilius Atheus theoreticus & practicus §. 1. Simulator §. 2. Proditor sui §. 3-4. accusatus §. 5. absolutus 6-7. iterum accusatus §. 8. in vincula conjectus §. 9. auditus §. 10. damnatus §. 11-12. occisus §. 13.

§. 1 Hæc

§. 1.

HÆc ſunt quæ in hoc libro de fide Vanini contenta præter alia non annotata invenimus, quibus Grammondi teſtimonium accedit qvo illi in irriſum ſacra & religioſa fuiſſe. Chriſti humanitatem execratum eſſe, Deum ignoraſſe, ſorte omnia fieri exiſtimaſſe dicit (a) Cui qvidem teſti potiſſimum credi poteſt dum ipſe ſuis oculis Lucilium vitæqve finem contemplatus, ſæpe collocutus cum libero eſt & poſtqvam vinculis tenebatur. Hic vero voluptatem ſectatorem avidum flagitioſumqve in libertate expertus. (b) Imo ipſe Vaninus iratæ amaſiæ ſemet excuſaſſe refert qvod ſiniſtrum ocellum vocitaſſet. Nec eodem momento ſed indies magis deflexit in damnoſum hunc errorem antea rectius ſentiens. (c) Grammondus qvoqve ſpatio ad pœnitendum dato ſperavit ad ſaniora reduci hunc potuiſſe dum breve tempus maleficis apud Gallos ad pœnitentiam qvod lata ſententia conceditur laudando Germanorum mores, culpat. Nam ſi forte dubius adhuc inter veritatem & falſam perſuaſionem hæſit homo ſuperbus occupante animum ira atqve ignominioſæ mortis dolore facile rectiorem de Deo ſententiam impotens animi damnavit,

(a) Grammond. Hiſt. Gall. ab Anno 1619. p. 212. l. 3.

(b) idem

(*b*) idem. Vidi ego in custodia, vidi in patibulo, videram anteqvam subiret vincula, flagitiosus in libertate & voluptatum sectator avidus, in carcere Catholicus in extremis omni Philosophiæ præsidio destitutus amens moritur ibidem.

(*c*) Hinc venit mihi in mentem subiratam semel mihi fuisse Isabellam amasiam meam qvod in qvadam cupidinea cantiuncula sinistrum meum oculum illam appellassem. At est sinister dextro longe nobilior dial. 46. p. 298

(*d*) Cum Theologiæ operam darem, censui *Dæmonem* in cœco & claudo aliquas opposuisse obices qvo minus ille videret hic obambularet, ut cum postea coram toto populo ad Vespasiani preces impedire desierit pro miraculo haberetur atqve ita plebs in idololatria persistens in interitum rueret. Nunc aliter censeo. Nondum hinc patet tum temporis omnem de Diabolis persvasionem animo expulisse. De Arcan. dial. 57. p. 441.

§. 2.

Interim nihil certius de religione Vanini habetur nisi qvod ê fine vitæ elucet qvo qvis fuerit in oculis omnium manifestare voluit. Nam in ipsis carceribus, qvibus occlusus tenebatur impietatem dissimulaverat adeo ut multis non male dixisse qvidqvam de DEO & â malevolis ad inqvisitores iniqve delatus putaretur. Sed falso: nam qvid de Deo sense-

rit

rit ultima mortis hora aperuit qvare ad eandem deſcribendam properabimus.

§. 3.

Lucilius edito in vulgus libro pro ſtabilienda religione & cultu veri Dei ratus qvicqvid poſtea dixiſſet ab accuſatoribus tutum fore diſciplinæ ſuæ alumnis qvas vana eruditionis oſtentatione ſibi attraxerat, qvis ſit aperit primum qvidem qvæſtionibus veritatem incautis dubiam reddiderat, non ita multo poſt ſingula qvoqve divinarum rerum fundamenta levi conatu ſubruturum promittit. Si unqvam natura novitatis avida certe in juvenili ætate eſt præſertim cum qvid ſpectandi datur occaſio cujus obtutu liberior in diem vivendi modus ſtabilitur. Ergo hi, ut viderunt hominem tam facilem in tradendis iis quibus cura ſanctioris doctrinæ vitæqve ſeverioris extirparetur animo humano, avide hauſerunt præcepta ejus vere liberos poſtea ſe fore arbitrati, qvippe ſolutus iis legibus qvibus ephebis excedentes in arctiores limites coercerentur. Sed nec ulla res imprudentius cuſtoditur ſilentio, qvam qvæ cupiditatem gloriæ alit & licentiæ in juvenibus. Itaqve per eosdem ipſe primus arcanorum ſuorum proditor extitit.

§. 4.

Suſpectum qvidem antea ſe reddiderat

pru-

prudentioribus libello isto qvem de Arcanis Naturæ inscripserat. Sed cum Romano Pontifici ejusqve arbitrio cuncta subjecisset, non scriptorum velle numero haberi censens qvæcunqve displicerent illi & approbantibus omnia qvibus censura librorum erat commissa, nemo ausus est adversus verba facere. Interim commodum tempus expectandum putaverunt qvo exisset in vulgus qvid sub pectore volvisset scripto libro qvi tantum divino numini derogaret. Neqve fefellit opinio ad sermones & studia auctoris animum cautissime advertentibus.

§. 5.

Interea temporis Franconus qvidam non ignobilis genere, in cujus colloqvium Vaninus sæpe cum aliis convenerat crebri sermonis impatiens qvem toties ceciderant, Taltero Deum esse altero non esse ex adversa parte disputantibus adire magistratum statuit eamq; rem deferre qvippe tam gravem divinitatis hostem non ferendum judicaverat Cujus rei exeqvendæ commoda ipsi oblata fuit occasio qvando jam non pauci nec clandestinis sed publicis accusationibus aurem ipsi vellicarent.

§. 6.

Rapitur in jus impietatis extremæ propagator & causam dicere jussus cujus religio-
nis

nis esset & qvare juvenes damnosis erroribus suis corrumperet, Romanam fidem professus est nec qvicqvam docuisse sibi deditos qvod vel maximo Pontifici vel cœtui Christianorum universo vel ipsi ætati teneriori nocere ullo modo posset. Rumorem â rudibus literarum sparsum qvibus nihil verum nisi qvod adeo pervulgatum esset ut omnium ore traduceretur. Fateri se qvidem nonnulla suis degustanda proposuisse qvæ ab Atheis objici potuissent sed his de causis solummodo fecisse ut instructos redderet ad refellenda eorundem profana dogmata, levitatemqve argumentorum clarius qvam vidissent, ante, demonstraret, id & eodem volumine factum esse ubi contra omnes Philosophos Gentiles disseruisset. Sic elusa eorum testificatione ambigua, in vincula conjectus senatus consulto dimittebatur.

§. 7.

Huic ut discendi copia facta est revocabatur animus non solum de innocentia gloriose loqvendi sed & ipso qvo inceperat studio pergendi nemine contra nitente adeo ut pestilentissimus error hoc duce Tolusæ impune grassaretur. Tum Franconus qvo ante usus erat familiariter coram Magistratu se statuit rogitans, diem diceret Lucilio qvi Deum mundi rectorem multoties ore negasset seqve ea de

teſtem condicta die citarent. Hæc cum dixiſſet Franconus vir nobilitate & auctoritate præ cæteris conſpicuus fidem fecit cunctantibus in Senatu. Nec mora eſt, Lucilius cum omni ſupellectile capitur.

§. 8.

In qva viſus eſt immanis bufo aqvis fuſis vivus innatans qvem aluerat cryſtallino incluſum more veneficorum. Infames Magorum artes & veneficium exprobrantibus reſpondet bufone vivo præſentiſſimum lethali ê peſte malo vel veneno infectis remedium parari ſi ad ignem liquefactus animam exſpiraret. Sed nullus ſimulationi locus fuit cum Franconus proceſſit in medium ipſumque crimine negatæ divinitatis reum arguit tempore locoqve imo verbis qvibus elocutus erat ſimul indicatis, omnia jurejurando confirmat. Lucilius cuncta negare qveri de injuria qvam facerent ſibi, judicio ſemel abſolutum veteremqve ſententiam novata lite violari; nihil non agere qvo difficili cauſa honeſto modo ſe extricaret.

§. 9.

Sed teſtimonio diſcipulorum convictus in vincula conjectus eſt. Hic qvoqve fraudis ſuæ non oblitus ſimulavit ſumma religione

ſe

ſe Deum colere continuis redemtorem precibus qvem nullum credebat de cœlo in ſui liberationem ſibi depoſcens cœnam præterea ſolennem teſtamento Chriſti ſacratam ſæpe libabat in ſpeciem pietatis efflagitatam â Magiſtratu ſeu qvod minuendæ pœnæ ſeu qvod condonandæ ſpes vitæ ſupereſſet. Et ſane totum ſemeſtre in protracta lite conſumtum eſt, qvo ipſo non videtur nondum ſatis detecto crimine cauſa cecidiſſe vel injuria affectus eſſe ex ſententia judicis celeriter pronunciata.

§. 10.

Sententiam ſuam rogatus de Deo dicere: Ego inqvit, in trinitate unum colo qvalem adorat orthodoxa Eccleſia Deum enim ut credamus eſſe, natura ipſa perſvademur & qvo ſe felicius ſuſpicione liberaret ſublatam de terra qvæ forte ceciderat paleam protenſa ad judices manu hæc inqvit leviſſima, me palea movet ut Deum eſſe firmiter animo inducam. Sic enim divina providentia in condito mundo ordinem rerum perpetua viciſſitudine ſtatuminavit *ut jactum in terra ſemen elanguiſſe principio videatur & mori. Sed paulo poſt ex putrefacto albeſcit, viret, naſcitur, ſenſimqve creſcit. Qvæ vis eſt & qvanta Dei in ipſa generatione ſtipulæ! Qvæ ſic procreata ut adoleſcit rore matutino, ut luxuriat infuſa largius deſuper aqva, ut in ariſtas armatur prohibendis per ſpicula avibus, ut in ſtipulam erigitur*

et frondeſcit, ut flaveſcit, demiſſoqve ut ſupercilio langvet, donec moritur; ut poſt commodum tempus trituratur, ſeparatoqve ut â palea fructu, grano homo, palea vivunt animantes uſui hominum debitæ. (a) Qvod ſi qvisqvam ſanæ mentis accuratius conſiderat Deum patere videt motorem rerum in ſpecies miræ varietatis tranſeuntium. Nec id ſolam naturam hujus univerſi majore vi deſtitutam efficere poſſe ſic facile probatum dabimus. *Si id ſeminis natura produxit, qvis immediate proximum? Si & illi debita ex natura proceſſio qvis antecedens donec ad primum veniamus regrediendum eſt, qvod neceſſarium eſt fuiſſe creatum, cum non ſit â qvo produceretur. Natura vero creationis incapax ut multis probatum dare poſſumus: ergo Deus eſt creator omnium.* (b) Sic tum temporis ſat ſobrie Philoſophum egit Lucilius & ſi actæ prius vitæ teſtes defuiſſent, nondum deſperata ſalus omnino videbatur.

[*a*] Videatur Grammondus loco citato, cujus fere verba retinuimus qvia ore rei excepta videntur & ex protocollo, qvod vocant ex ſcripta, qvod Grammondus haud dubie perlegit, cum pater ejus in ſenatu Toluſano præſes eſſet.

(*b*) idem ibid.

§. II.

Sententia judicis tandem prolata qva Lucilius ob crimen magicarum artium & impiæ

do-

doctrinæ ad rogum damnabatur, ſtatim curꝛui impoſitus in locum ſupplici vectus eſt. Tum demum Vaninus animum ſubtracta pietatis larva conſpiciendum præbuit. Nulla commiſſorum niſi qvod detecta eſſent, nec ſera pœnitentia ſubiit reum, nullæ ad Deum preces pro condonanda pœna vel impetranda ſalute vel in ultionem ſibi factæ injuriæ fundebantur. Erant qvi more conſveto & judices & Regem ipſumqve Deum delicti veniam rogare ſvadebant infernis ſupplicia pœnis continuanda minitati. Sed poſcentibus hæc ipſa judicibus audacter reſpondens, negavit ſe facturum: *non à Deo gratiam poſſe expetere qvandoqvidem ipſe nullum crederet: non â Rege, qvod nihil in eum peccaſſet, imo nullum ſe fideliorem ſubditum idem habuiſſet: non â judicibus qvod in eos non peccaſſet & illi ipſum magna injuria afficerent.* (a)

(*a*) Gisbert: Voët: de Atheiſmo: P. 1. P. 4. p. 147.

.§ 12.

Sic abreptus ad ſupplicium cum in via eſſet ſolitariam clauſtro vitam degens qvidam ex miſericordiæ fratribus crucem ipſi præmonſtrabat crucifixum pro ſalute ſua in memoriam revocaturus. Quam, ut vidit, averſatus eſt & majore ſe mortem conſtantia qvam ipſe Chriſtus oppetere jactitans, *imbellis, fuit ſudor eſt qvem illi timor elicuit ego imperterritus morior.* Et

licet omnes voces anxio pectore emoliretur magna tamen oris ferocia tristiqve adspectu *philosophice se mori* itentidem inclamavit. Qvam animi feritatem Mercurius Gallicus accurate qvoqve his verbis describit : *Au Mois de Novembre de l' an passe fut arrête prisonnier en la ville de Tolouse un Italien Philosophe & grandement docte, qvi allant montrer par les logis aux enfans de maison qvi desiroient scavoir parfaitement la Philosophie. Il soutenoit & enseignoit, qve nos corps etoient sans ame & qve mourant tout etoit mort pour nous ainsi qve les bêtes brutales : qve la vierge (ô blaspheme execrable) avoit eu connoissance charnelle comme les autres femmes & d' autres mots bien plus scandaleux du tout indignes d' ecrire ny de reciter. Par son eloqvence il glissoit tellement sa pernicieuse opinion dans l' entendement de ses auditeurs particuliers qv' ils commencerent à balancer en la croyance de cette fausse doctrine. Ce qv' etant venu à la connoissance du Parlement, il decreta contre ce nouveau ministre. Et étant pris & interrogé il soutint ses instructions veritables. Sur qvoy son proces fut fait & l' arrest donne portant condemnation*

tion de faire amende honorable nud en chemise, la torche au poing & traine sur une claye la langve coupée & brule vif ce qvi fut execute au commencement de Fevrier au lieu appelle la place du Salin. Il mourut avec autant de constance, de patience & de devolonte qv' aucun autre homme qve l' on ait veu. Car sortant de la Conciergerie comme joyeux & allegre il prononca ces mots en Italien: Allons, allons allegrement mourir en Philosophe. Mais bien plus pour montrer sa constance en la mort, & un desespoir en l' ame, lorsqve l' on luy dit qv' il criât mercy à Dieu, il dit ces mots en presence de mille personnes: Il n' y a ny Dieu ny Diable, car s' il y avoit un Dieu je le prierois de lancer un foudre sur le Parlement comme de tout injuste & iniqve & s' il y avoit un Diàble, je le prierois aussi de l' engloutir aux lieux sous terrains: mais parceqv' il n' y a ni l' un ni l' autre je n' en feray rien. (a)

(a) Mercurius Gallicus tom V. ad Annum 1619. p. 63.. 64.

§. 13.

Ad locum supplicii ubi perventum est lingvam protendere jussus ut ferro prius exse-

caretur antequam perpeteretur extrema. eo usqve id recusavit donec forcipum vi extractam infami cultro discerperet carnifex. Qvam misera consolatrix Philosophia tum ipsi fuerit apparet ex horrendo mugitu edito qvo cum lingva dicacitatem eructavit. Corporis reliqvias ignis subjectus exussit, cineres in aërem sparsi sunt ut qvi in terra indignus vita esset nec mortuus in ea acqviesceret. Sic Lucilius in libertate Atheus, in carcere Christianus, à carceribus ad carnificinam ut Philosophus, sua se sapientia consolans, in morte demens omniqve solatio destitutus vitam exuit anno ætatis trigesimo vitæ suæ. (a) Nec super tertio & est qvod metuat nisi judicium summi judicis qvi neminem invidia damnat omniumqve actiones æqva justitiæ lance pensitat cuiqve ut æqvum est vel meritam abnegatæ divinitatis pœnam vel superans assertæ merita præmium, euge qvam pretiosum! exsoluturus.

(a) Nam anno 1616. qvo edidit ultimum de Arcanis Naturæ librum vix se trigesimum ætatis annum attigisse fatetur vid. c. I. §. 18. lit. a. Triginta vero annos â 1616. si subduxeris remanet. 1586. annus ipsi natalis. Supplicium vero capitale, mense februario anno 1619. de illo sumtum est.

Cap. V.

VAninus Atheiſmi jure meritoqve damnatus §. 1-21.

§. 1.

DE impietate Vanini ſatis teſtimonii productum è libris ſuis eſt, qvo quilibet, qvis fuerit, cognoſcere facile poſſit. Ne vero qvisqvam dubitet, cum hac in re non idem ſentiant omnes, hunc Atheiſmi merito damnatum & exuſtum probandum hisqve qvæ vulgo objici ſolent nunc reſpondendum puto. Qvod facere dum aggredior, nemini ſententiam meam obtrudo, omnibus, ut libet ſentire de re geſta teſtimonio ipſius rei & amicorum & inimicorum tamen probata, permitto. Qvicunqve vero hæc ſcripta legerint hos ego certos eſſe velim me nullo in hunc miſerum odio nec præjudicio abreptum ſed re penſitata animoqve vicem ejus dolenti qvæ ſcripta ſunt & qvæ nunc ſeqvuntur commentatum eſſe. Nec qvisqvam credo fidem tot ſcriptoribus illius, qva vixit ætatis præter gravem ſuſpicionis cauſam ex nimia ſtatim libertate diſſentiendi denegaverit. Res ſiqvidem acta cum oculis nunc non poſſit teſtium fide evincenda eſt.

§. 2.

Rationem dubitandi ipſum exuſti nomen & patria ſuggerit magna varietate à ſcriptoribus expreſſum. Alii Tauraſium antiqvum in provincia regni neapolitani, principatu ulteriori & in Hirpinis olim celebre patriam dicunt. Alii Taurifani nomine eundem ab ipſo Vanino locum ſignatum fuiſſe. Alii nec hoc antiqvæ urbis nomen ſed alius oppidi eſſe idqve ab eo indicatum putant. Quidam cum Maſſonio Luciolum vocant, Lucilium alii. Voëtio exprobrat Carteſius qvod Vaninium ſcripſerit pro Vanino (a) Id ipſum arguit qvosdam ſcriptores de veritate rei perveſtigandæ parum ſollicitos.

(a) Vide Cartes: opera Phil. Part. I. p. 378. verba ſunt: ut merito credere poſſimus ne libros qvidem Vanini â vobis unqvam lectos eſſe, ubiqve enim pro Vanino Vaninium ſcribitis.

§. 3.

Sed nomen â variis varie relatum non ex incuria ſcriptorum ſed ex Athei ipſius inconſtantia eſt, qvi ſe nunc Julium Cæſarem nunc Luciolum ad exprimendam deriſoris Luciani imaginem, nunc Lucilium dicit, qvo nomine vero etiam appellatus eſt. (a) Libri hujus poſtremi dum exuſti ſunt in regionibus

ex-

exteris non multis horum copia fieri potuit. Itaqve nomen Italicum Vanino, varia: tum in Gallicam terminationem Vanin, Latine & Vaninius & Vaninus fuit redditum. Nec id mirum, cum ipsi Romani ex Hermanno Arminium fecerint. Ex unius literæ mutatione non omnis rei veritas grande detrimentum capiet, si de ceteris non dubitandum. Similitudo vocum Taurasii & Taurisani quibusdam imposuit. Non est Taurasium patria sed oppidum Taurosano in terra Hydrantina, qvæ quasi calx ocreæ regionibus Italicis adhæret. Ita enim circulatur â mari regio ut hanc annulum, oppidumque in medio positum gemmam cum Lucilio dicere possis (b) Est ibi comitatus Castrensis cujus etiam comiti (non duci, qvippe ducatus Castrensis ad mare Tyrrhenum situs est, hic vero ad Adriaticum) Vaninus librum de æterna providentia inscripsit. Inibi oppidulum Preficci seu Præficii invenitur, qvod non longe â patria sua dissitum dicit. Sin Taurasii natus fuisset, longissimo spatio Præficio secretus fuisset. (c) De veteri enim Taurasio superstite nulla apud novos Geographos mentio fit. Preficium aliud nullibi in Apulia anqvirens inveneris, qvam qvod ipse citat Vaninus. Nec obstat in Patinianis Neapolitanum dici familiamque ibi Vaninorum quandam esse. Omnes enim illius terræ incolæ ab urbe Regina nomen

men sortiuntur. Et fieri potuit, ut & alii nomen ipsius haberent aut ipse hac oriundus patria fuerit affiniumqve magna pars ibi degeret. Ipse Vaninus queritur Romæ esse qvandam indoctum sui nominis hominem ideoque nomen suum mutare cupit.

(a) Rossetti Theatr.
(b) c. I. §. 3. lit. b.
(c) vide c. 2. §. 2.
(d) vide l. de Arcanis. c. ult. p. 493.

§. 4.

Multa qvoqve ab Historicis referuntur verbis communibus iisqve incertis: ajunt, ferunt & hujus generis aliis. Fama fingere multa solet longo tempore & per ora multorum atque calamos dum pervolavit, multis modis aucta. Ipse criminis accusator Voëtius non diffitetur alios mitius de ipso sentire citans virum qvendam eruditum plurimæque lectionis. (a) Sunt, qui dicunt hominem modestum & optimis moribus fuisse præditum, sola ex invidia Clericorum, quos in libris suis & colloqviis acrius taxaverat, præferens his eos qvos Hæreticos dicerent, iisqve insultans qvod maximam Pontificis Cleriqve potentiam doctrina vera sua infregissent. His vero ira acerbatis facile fuisse Hæreticum fingere cum qvid in ipsorum impotentiam acrius dis-

differeretur. Verum illius ætatis qui fuerunt nunquam Hæreticum sed populus Hæresiarcham grandem qui Deum negasset, prudentiores Atheum dixerunt, cum tamen vel criminatione hæreseos exitium ipsi capitale inducere facile imo facilius quam Atheismi potuissent. Non enim Pontificiis Atheismus adeo exosus est quam hæresis aut doctrina â Romana fide aliena.

§. 5.

Sed quæ historici superaddunt ex vaga famæ collectione non ullius innocentiæ suspicionem præbent. Qvale est in Patinianis scriptum hos testimonium On dit, qv' il écrivoit au Pa;e Paul V. qve si on ne lui donnoit un bon benefice capable de le nourrir & de l' entretenir, il s' en alloit dans trois mois renverser toute la religion Chrêtienne. Je connois un homme d' honneur qvi a veû cette lettre, dans laqvelle il y avoit plusieurs autres sottises & mêmes des choses horribles. (*a*) Paria his conatus est notissimus ille Holsatus qui Conscientiariorum sectam constituit & antequam istam pareret verbis minacibus indicavit aliis. (*b*) Qvo propius â Vanino absuere testes eo graviora de ipso crimina fassi sunt. Nemo isto tempore de impietate juste punita dubitavit, donec post hanc ætatem ob auditos â Vanino exprobratos qvosdam abusus Ponti-

ficiæ

ficiæ religionis & quod honeſte de Deo mentionem aliquot locis fecerat, ſubnata quibusdam ſit ſententia eum injuſte damnatum forte fuiſſe. Sed ultimi libri majore audacia Atheismum incruſtaſſe facile qvivis cognoſcit. Si non eſt in manibus liber ad citata ſolum animum advertat quæ c. 3. hic notata paragraphis ultimis leguntur. Magicarum artium non tantum Roſſettus arguit ſed etiam in ſupellectili viſus bufo criſtallino vaſi incluſus præſumtioni eſt hunc aſſiduum voluptatum ſectatorem fuiſſe. Notum enim iis eſt qvi Italiam luſtraverunt Romanorumque flagitia cognoverunt, hunc dæmonem ibidem amare homines voluptarios, alios alium.

(a) Patin. P. 52.

(b) vide Laſſenii das für ſeinen zeitlichen und ewigen Untergang gewarnete Capernaum. In ſecunda epiſtola monitoria hæc ſcripta leguntur. Er nahm aber ſo bald von mir nicht Abſchied / als ihn der Teuffel nach Jena führete woſelbſt er allerhand läſterliche Scartecken / in Verläugnung der GOttheit beſtehend / unter die Leute warff. Dis Vorhaben hatte er mir unwiſſend ſeinem Wirth geoffenbahret und dabey gemeldet: Er wolte ein Lärm anrichten / davon die gantze Welt ſolte zuſagen wiſſen. Subſcripſit ſe iſte tenebrio anagrammati in nomen D. Laſſenii compoſito his ver-

verbis: Hosce pedes beneficiorum compedibus constrictus, ad plurimum Reverendi Dn. Præpositi pedes humillime deponit, nunc temporis pedes M. Matthias Knuzenius, Oldens-Worde-Eidora Stadensis ejus sunt scripta: Matthiæ Knutzens Gespräch zwischen einen Gastwirth und dreyen ungleichen Religions-Gästen. Ejusdem Gespräch zwischen einen Feld-Prediger Nahmens Johann Heinrich Brummer und einen Lateinischen Muster-Schreiber veste ejusdem epistola latina Atheistica Jenæ Anno 1675. disseminata. Hæc autem annexa est der Ableinung der ausgesprengten abscheulichen Verläumdung Anno 1675. scriptæ â Johanne Musæo D. Academiæ Jenensis celeberrimo.

§. 6.

Mitius Voëtio sentire visi sunt Grammondus & auctor Mercurii Gallici. Sed hi voluptatum sectatorem avidum flagitiosumqve cum adhuc liber â vinculis esset, Atheumque aperte dicunt & contra alios aliter sentientes id constanter affirmant. Hinc Voëtium, cum primum scripta ejus non legisset sed aliorum relatione factum audisset, id caute notare voluisse credo ne, si contrariam scripta illius sententiam probarent (uti sane Amphitheatro suo multis imposuit veterator) per omnia Historicis consensisse atque adeo largius fuisse deceptum. (b) Bailius hominem sobriæ vitæ bonorum

rum

rumque morum fuisse narrat, ut qui ejusmodi impietatis â qvibusdam postulatus fuit. [c] Non ergo mirandum earundem partium sectatores se mutuo laudare crimenque intentatum amoliri. Amicus tamen pro amico testari jure nequit, contra ipsum audiendus est. Et oculatus auritis decem præstantior Grammondus qui contraria profert, totique senatui Tolusano plus fidei quam uni Bailio habendum. Nec censores primum damnarunt ejus libros rati dicta ejus sola gentilium idola petere contra quæ se certare gloriatur Vaninus Post ubi audiverat Atheismi convictum, quæ minus accurata censura notaverant eo severiori damnarunt Parisiis pudore ex inadvertentia in vindictam exacuti. (d)

(a) Grammond. Hist. ad Ann: 1619. p. 212. it. hunc Tr. c. 4. §. 12.
(b) ib. c. 1. §. 2: lit. a.
(c) Bail. P. 2. lib. de Cometis.

§. 7.

Causam supplicii non libros sed ipsum maxime fuisse scribunt omnes & qvod Salamanticæ, Parisiis, Tolosæ, qvam primum se insinuasset hominum animis, carus omnibus acceptusqve fuerit, qvamdiu morum vitia sub umbra eloqventiæ & philosophiæ latuerunt. Sed ubi intravit in familiaritatem horrenda

in

Deum effutire omnemqve amicorum gratiam adeo perdere cœpit ut omnes de eo judicarent fore ut id accidat aliqvando qvod & factum est. (a) Sed nec ſcripta ejus â nobis citata eo fine ut qvorundam opinioni, qvi ſcripta ejus nihil de veneno putant Atheorum continere occurrere mus.

a) Grammondus, Roſettq, Mercure Francois aliiqve.

§. 8.

Qvod Naturam Deam appellaverit non poſſe ipſi crimini verti, dicunt, cum principes Chriſtiani hodie Divorum nomina admittant. Nam in Inſtitutionibus Juſtiniani & codice Divorum imperantium mentionem factam legi, qvin ipſum Satanam in ſcriptura Deum appellari 2. Cor. 4. v. 4. Hinc apparere quamlibet rem ob potentiam magnitudinemqve Deum Deamqve recte dici. Librum qvoqve ultimum ita compoſitum ut inter duos colloqventes abſolvatur, qvem vero ſcire utram perſonam Vaninus egerit, ſe utiqve fuiſſe dicturum Chriſtianum non Atheum repræſentaſſe. Aliis quoqve libris hoc probari, præſertim Amphitheatro qvo numen ipſa ratione ſtabiliatur & adverſus Ethnicos providentia Dei valide probetur.

§. 9.

Veruntamen ob id non ſolum accuſatus Vaninus eſt quod naturam Deam dixerit, ſed qvod in ipſo libro ea qvæ Deo propria ſunt, naturæ ſoli tribuerit. Naturam ita Deam dixit ut res divinas, qvæ præter naturæ leges ordinarias fiunt, non niſi regum inventiones callidas ad coërcendum populum appellaverit. Eo ſenſu nemo ſe Chriſtianorum Divum vocari tolerat qvo is uſus hac voce eſt. (*a*) Neq; memini tantum nomen ulli regum adhuc ſuperſtiti inter vivos tribui quod natum ex conſvetudine Ethnicorum Cæſarum ad pares dignitate Chriſtianos devolutum ſcio. Qvanqvam uti jam dictum (*b*) delatus maxime ſit ad ſenatum ea de cauſa qvod miſer ſorex ſemet levitate ſermonis prodiderit. Qvod attinet ad ultima ſcripta, Julii Cæſaris nomen alter colloqventium gerit ſeqve intelligi voluiſſe negari non poteſt. Ita enim Julius loqvitur: *Ego cum Tauriſanum patriam meam viſitarem* (c) Qvæcunqve altera perſona neqvitioſa & impia loquitur autori utiqve imputantur. Doloſus enim luctator eſt, valida objiciens infirma reſpondens vel non ad rem pertinentia. Qui multa ſanctitate multisque piis ſcriptis Deum publice colens poſtmodum impius deprehenditur ſi criminis convictus,

mer-

merito punitur. Facta enim contraria præcedentem qvaſi obteſtationem elevant.

(a) vid. Tract. hunc c. 3. §. 25.
(b) ib §. 7. c. 5.
(c) c. l. §. 3. lit. 6.

§. 10.

At multa tandem omnibus inviſo, peregrino, patronis deſtituto affingi potuiſſe dicuntur, qvalia ſunt, quæ Vaninum referunt dixiſſe monacho. Qui cum audiſſet magno concurſu populi facto ductum ad ſupplicium exclamare: Ah mon Dieu! ſentis ne tandem, inqvit, & credis Deum qvem toties ore negaſti. Huic reſpondiſſe fertur: Ce n' eſt qv, une facon de parler. Cui & iſtud addendum, qvod Grammondus refert, monacho crucem præferenti ſæpeqve monenti ut animo ſibi conciperet ſeria pœnitentia hunc qui ex iſto ligno pependit multoqve ſudore animam ſuam redemit. Huic tamen ille, imbellis, inqvit, ſudor eſt qvem ille profudit, ego imperterritus morior. Hæc forte ſolo monachi teſtimonio ſcripta qvi ſpretus â Vanino qvicqvid memoriæ ſubminiſtravit indignatio ſplendide dictavit in miſerum.

§. 11.

Sed ſi qva veritate hoc ſuſpicamur eo ma-

jori alios simul præsentes id audisse colligimus cum credi vix possit prudentem hominem, qvalis Grammondus fuit, ea non perpendisse aliosqve testes blasphemiæ hujus in Christum prius examinasse qvam hæc scriberet. Interim veritas ipsius impietatis Vaninianæ non dum amittitur licet hæc falso essent â monachis prolata. Qvanqvam si qvid suspicioni dederimus verum potius videatur testimonium cum si fingere qvidqvam hi duo voluissent potius in crucem ipsam causati fuissent sanctosqve qvam in Deum opprobria jecisse. Hæc enim rasæ Pontificiorum cohorti & populo indocto indigniora ipso Dei numine spreto putantur. Et licet totus huic senatus adversarius fuisset ille tamen Bassompetræi autoritate suffultus cui librum de Arcanis inscripserat, id cavere potuisset ne ex invidia testimonioqve non sufficienti condemnaretur. At qvid ultra dubitandum? Totum semestre in lite consumtum arguit defensionem ipsi sufficientem contra objecta ipsi omnino concessam fuisse. Tributum insuper eruditioni illius estut, qvoties in senatu appareret, toties ipsi sella poneretur, qvo sedens causam, utcunqve posset, ipse excusaret. Qvæ omnia non præcipiti judicio nec spreta illius persona sed sententia rite lata damnatum probant.

§. 12. Tan-

§. 12.

Tandem objicitur, nec omnes Historicos Pontificiæ religioni addictos nec ipsum adeò Grammondum persvadere nobis, hunc ob solos abusus Romanos, qvos taxaverat, non damnatum esse. Nam is dubius hæret num adeo consummatæ malitiæ fuerit Vaninus, qvin, spatio pœnitentiæ, publicatâ sententia, dato, ipse mutasset animum. Idem qvoqve testimonia contra Vaninum producta nutasse usqve dum unus Franconus qvidam semet obtulerit judici testem non vocatum. Sed testis unus non nisi tormento sufficit licet sit omni exceptione major. Hic sponte se stitit coram judice verbis suis testimonio aliorum pondus additurus. Talis vero testis reprobandus cum reo pereundum sit, si astu rem tractaverit. Vaninum qvidem probationibus tandem convictum scribit. sed nomina testium non adducit, per qvos id factum Forte scriptores hac in parte nimium tribuisse Romanæ religioni ut Atheum dicerent, qvod conficta Romanorum miracula non crediderit.

§. 13.

Sed his objectis facile responderi potest, de nullo scriptorum hoc facile suspicandum. Nam cum omnes Romani qvemvis Hæreticum flammis dignum judicent, non opus fuisset A-

theiſmum magna conſpiratione comminiſci ad fidem faciendam narrationi, qva meritas pœnas dediſſe memoratum fuit. Conveniunt in hoc omnes, multa qvidem in ſanctos ſed horridiora in Deum ejusqve legem ſacro codice contentam evomuiſſe. Si vero jam de priori delicto rogo imponi ex ſententia Romanorum potuit, non opus fuit hunc hominem alia culpa ab aliis diſtingvi imo Grammondus corrigit vulgi opinionem qvi grandem Hæreſiarcham clamaverat prudentiori ſententia licet amicus ejus fuerit Atheum potius dicendum ſcribens idqve probat ex eo *qvod Deum negaſſet, illi in irriſum ſacra & religioſa fuiſſent, Chriſti humanitatem execraſſet Deum vero hunc ignoraſſet ſorteqve omnia fieri putaſſet.* Qvod dum amicus & libri ipſius produnt majore veri ſpecie hæc qvam contraria creduntur. Ipſe Grammondus ſe vidiſſe ſcribit Vaninum illudentem viro, qvi ferocitatem animi, qva Deum in ultimis negabat, Chriſtianis monitis temperare volebat. Neqve Franconum, dicit in ipſo fore cum nulli teſtes eſſent ſe obtuliſſe ſed Vaninum primo dimiſſum. Poſtero tempore cum denuo accuſaretur, non negat fuiſſe ſatis teſtium ſed dum excepit Vaninus viros non eruditos eſſe, qvi neſcirent, num diſputandi ergo an docendi Atheiſmi impietatem hæc verba feciſſet, illam exceptionem diluiſſe Franconum hominem auctoritate con-

ſpicu-

ſpicuum. Nam ſi ceteri teſtes omnes firmarunt dictis huic omnia fuiſſe de Deo verba in irriſum, teſtante Grammondo, eumqve ob id ipſum ab indoctis teſtibus reprehenſum dixiſſe eos ſtultos eſſe, qvi Deum crederent, cum non ſit ullum niſi ex figmento prudentum & timore ſimplicium numen, exceptio iſta Vanini ſine pondere fuit. Nutaſſe dicit judices Grammondus, non autem ob defectum teſtimoniorum ſed gratiam optimatum qvam habebat Vaninus & ipſe Doctor celebris, unde ultimæ exceptioni qvanqvam non validæ molebant ſatis fieri, ne qvid haberet qvo arguere Senatum poſſent fautores ſententiæ ex invidia vel oſcitantia judicii latæ. Hinc Franconus ex ſuperfluo ſuum teſtimonii calculum addidit, ut ipſi ſatisfieret nec qvid exceptionis reo relinqueretur, admiſſus magis qvam ex neceſſitate cauſæ evidenter ſatis probatæ reqviſitus teſtis, locum, tempus, verba impia ſibi dicta expoſuit. Hujus cum teſtimonium nec gravaret ſcelus, nec veritatem ſatis claram dilucidaret ſed ſoli tergiverſationi excipientis occurreret, opus tormentis teſti applicandis non fuit. Rosſettus expreſſe ſcribit â Bertrando, cui hoc â Senatu commiſſum Lucilium ante examinatum Deum conſtanter negaſſe, omniaqve fortuito facta, mundumqve æternum fore affirmaſſe. Hinc non opus in relatione Grammondi teſtium nominibus

 cum

cum primarii testis nomen additum ceterorumqve verba ipse testis non spernendus qvippe Vanini amicus, descriptione historica proferat.

§. 14.

Testes qvidem omnes Grammondus facilius aliis scriptoribus nominare potuisset filius patris in ipso supremo senatu Tolusano Decani sparta fungentis. Et fecisset utiqve si absque illorum nominum recensione posteris seculis homines dubitaturos judicasset. Non sperat indubitate Vanini pœnitentiam ex dato longiori temporli spatio ad pœnitendũ sed frustraneum Gallorum conatum arguit qvi pertinaces amice moneant pœnitentiæ cum uno impetu & rapidissimo simul ad pœnas abripiant. Qvo nomine alias gentes laudat qvod supplicio decreto differant exsecutionem ne animus obstinaeia correptus cœleste judicium cum mundano spernat, sed progressu temporis se colligere mens indignatione pœnæ correpta possit simulque cogitare lege secum ita agi oportere jussuqve Divini numinis læsi id judices facere. Interim autor in medio relinqvit, utrum vere pœnitere an potius, qvod in carcere facere inceperat extremo impietatis gradu callidus simulator crebro sacræ cœnæ usu atqve conversione ficta aliis imponere potuisset.

§. 15. Ni-

§. 15.

Nihil eſt ergo qvod hunc hominem juſto ſupplicii genere excruciatum negemus vel dubitemus. Nam qvicunqve religioni illudit, (*a*) ſcripta contra Atheos elaborata rejicit (*b*) prophetas ea, qvæ neceſſaria cœleſtium corporum vi facta, confictæ ſuæ omnipotentiæ adſcribere & ita plebeculam deludere dicit (*c*) idqve ſcientiæ & facinoris ex ſua philoſopia fluere gloriatur (*d*) Deum eſſe eam naturam, dicit, qvæ opus inchoatum non ſemper perficere valet (*e*) leges ſolius naturæ veras, ceteras figmenta ducit non â cacodæmonibus (qvos nullos credit) ſed principibus ad ſubditorum pædagogiam excogitatas (*f*) Scripturæ leges fictas, cum nullum originale adinveniatur, bonarum malarumqve actionum repromiſſiones in futura demum vita polliceri, ne fraus detegi poſſet (*g*) vi dæmonum magiam effici negat ſola id religione perſvaſus, qvam Corteſiam vocat (*h*) ſacras Hebræorum hiſtorias cum philoſophis contemnit (*i*) animæ immortalitatem credere divitum ſolum, qvi vivere optant, Germanorum ſimplicium ſenumqve mortem timentium fidem eſſe judicat (*k*) Ab omnibus probatæ fidei Hiſtoricis illius ætatis amicis pariter & inimicis non religioni tantum (qvod ipſis capitale jam videri poterat) ſed inprimis omni pietati cultuiqve divino re-

nunciaſſe & ad rogum usqve in oculis omnium nec Deum nec Diabolos eſſe, conſtanter affirmasſe (*l*) is omnis pietatis hoſtis & Atheus recte dicitur. Sed Vaninus ejusmodi homo fuit, uti citata in hoc libello loca recteqve penſitata nobis perſvadent. Igitur Atheiſmi propalati crimen illi merito imputatur.

(*a*) vid. hunc Tract. c. 3. §. 7.
(*b*) ib §. 8.
(*c*) §. 23.
(*d*) ib.
(*e*) §. 25. 27.
(*f*) ib.
(*g*) ibidem.
(*h*) §. 27.
(*i*) ib.
(*k*) § 30.
(*l*) c. 4. §. 12.

§. 16.

Hæc ſunt argumenta qvibus, puto, ſatis planum feciſſe hunc hominem ſua ætate Atheum ab omnibus habitum, ſolam librorum lectionem curſoriam ſine attentione fraudis adhibitam qvibusdam viris impoſuiſſe. Nam cum ſententiam rogantur dicere perſonæ colloqventes de rebus ſacris impiam doctrinam gentilium proferunt, de Chriſtiana tacentes ut lectori perſvadeant eandem eſſe veram, cum ſit Aheorum. (*a*) Talia multa ſunt qvæ ſub Philoſophorum ſententia atheiſtica adducuntur, pia vero vel omittuntur vel veritate jam in ſuſpicionem redacta etiam exemplis

plis S. Scripturæ permiſcentur, non alio fine qvam ut & de iis dubitare incipias. (b) Hinc melior fuit dubitatio Carteſii (c) qvam Voëtii fides illis habita, quæ in lectione librorum indiligens obſervator notaverat. Qvanqvam de Atheiſmo viri non adeò ipſi dubium fuit ſed de libris non lectis, num iſti impiam ſententiam aperte docerent nec levitatem animi ſolam aut inſcitiam in Romanæ fidei tenebris potius proderent. Carteſius autem id negare noluit, ſed modo ſibi conſveto ſiniſtre tamen pro hoc ipſo auguratus eſt dicendo debilia hunc argumenta & forte ad prævaricationem parata in iis adduxiſſe.

(a) c. 3. §. 25. 27. 29.
(b) §. 27. in fine.
(c) Cartes: opera phil: p. 378.

§ 17.

Dari homines ſine fronte Deum negantes ut ut nobis res incredibilis videatur iis in nutritis gentibus qvi ſevera diſciplina â primis incunabilis id inculcant, ultra lumen rationis qvo ad cognitionem ejus vel ceſſante omni illa, induci poſſumus; tamen his qvi exterarum gentium terras, vitam & mores peregrinando perluſtrarunt ſatis conſtat eſſe qui veritati naturali contradicant. (a] Nec opus ultimam Thulen attigiſſe cum ſola pro-

vin.

vincia Neapolitana eosdem ex hibeat qvi civem agnoſcunt & patriæ & fidei Vaninum. Notum eſt Græciam, quæ magna dicitur, ſæpe à gentibus Turcarum imperio parentibus vexatam Scytharumq; religionem, inter quos Gentilis adhuc durat ſuperſtitio ſimul tot excurſionibus illatum eſſe. Hi autem vel naturam Deum affirmant vel providentiam Divinam Deumque ſæpius pernegant. Neqve parum auget animos in vitia pronos Romana fides, qvæ prudentes ad abnegandam veritatem tantis fraudibus Romanorum circumveſtitam, trahit. Ita enim comparata eſt natura humana, ut, quæ falſa, ſæpe cum ſuo detrimento experitur, ea ſimul cum veritate reſpuat, quandoquidem illius ſub prætextu plurima fraus exerceatur. Raro admodum gravis dolor media via incedere animos hominum cohibet ubi malum refugere non poſſis niſi & bonum omittas.

(a) Vide. Danhauer. colleg decal. ubi Lerium citat c. 16. deſcript. Ind. occid. it. Thomam Herberum Anglum in peregr. p. 16. Hæ gentes, ut ut ſenſus alicujus poteſtatis ſtupendæ timorem iis incuſſi nullam tamen ejus colendæ rationem habuerunt, nec judicarunt ſe obligatos eſſe ad eam colendam ut Deus numen aliqvod ſanctum, ob beneficia cultu dignum. Poſſibilitatem vide pro-

probatam Brev: Hulsem: c. 2. th. I: p. 86-88. Notandum aliud esse habere à Deo ut possis, si velis, Deum cognoscere aliqvo modo & aliud iterum esse diligenter qværere & in actum hoc deducere ut Deum invenias. Posterius supina negligentia & corruptis moribus ab iis negligi potest.

§. 18.

Qvod super est, ut jure damnatum probemus, facit adversa sententia, qvæ nec jure civili Romano nec Gallico qvidqvam expressâ lege inveniri objicit, qvo capitale supplicium Atheis decretum sit. Qvin additur, ejusmodi hominibus cum menti de Deo haud aliter sit persvasum, ob intermissum Dei cultum qvasi amentibus parcendum potius & mens rectioribus corrigenda qvam durissimis pœnis afficienda. Deus enim severa lege, qvi caverat, ne qvis nomen suum impune in vanum sumeret, noluit totum populum Hiskiæ, Manassis & Josiæ temporibus pœna dictata affici. (a)

(a) 2. Reg. 18. v. 4. 2. Reg. 21. v. 11. 2. Reg 22. v. 17.

§. 19.

Veruntamen si nihil in Atheos jus civile decrevit, in blasphemos tamen Justinianus Im-

Imperator (a) ſevere animadverti jubet, ultimisqve ſubdere ſuppliciis expreſſe mandat adeò ut ſi præfectus delinqventes non ſevera pœna coërceat, imperatoris indignationem ſubire cogatur. Sed blaſphemus eſt qvi dicit: Abnego Deum vel non credo Deum. Et principaliter blasphemiæ crimen perpetratur, cum Deo adimitur qvod proprie ei convenit (b) Eſſe autem & naturam habere ita Deo proprie convenit, ut nulli creaturæ convenire poſſit, qvo ſublato omnis cultus & honor expirat.

(a) Novell. 77.
(b) Matthiæ Berlichii conclus; pract. P. 4. concl. 1. de Blaſphemia p. 12. §. 14, 19.

§. 20.

Carolinæ qvoqve conſtitutiones (a) vita privari talem volunt, qvi qvod honoris Deo competit verbis ei denegare cupiunt. Non excuſat horum culpam amentia ſponte & neqvitioſe contracta, cum & beſtiæ tauriqve interimendi ſint humana cæde commiſſa, ut ſangvis hominum â qvibusvis animalibus vindicetur. Quid ni Dei honorem in tali vindicemus. Si qvid facinoris commiſit ebrius pœna mitigatur ob impedimentum rationis non deliberato animo contractum ſed ſi ſponte ſe inebriaſſe ad facinus convincatur, ut liberiori auſu graſſari potuerit, non mitigabi-

gabitur pœna. Qvi vitam Vanini diligentius pensitaverit, ut magis magisqve in pejora deflexerit animus, ambitione alicujus muneris Ecclesiastici nunc impia nunc pia docuerit, non tam mente primo obcœcatum qvam voluntate malitiosum cœcitatisqve cupidum Diabolo tandem ad obcœcandam mentem traditum animadvertet.

(a) Artic. 106.

§. 21.

Nec ipsi furioso in atrocissimis (ceteris tamen paribus) parcitur & ne horrendi facinoris memoria aliis supersit in exemplum imitationis, talis etiam supplicio afficitur. Qvin Atheus non nisi blasphema se professione prodens occidi mereretur ut de futuris per ipsum damnis aliis ex doctrina inferentis (ut factum â Vanino præceptore juvenum) caveatur, nec tam horrendi facti memoria superet? Claram Dei legem de iis habemus qvi nomini Divino per ignominiam detrahunt. (a) Et in hoc læsæ majestatis crimine non fas est aliam pœnam qvam æqvitate Divina dictatam infligere (b) Alia est ratio populi totius seducti & pessimi seductoris: hominis blasphemi unius in cœtu omnium sanctissime Deum colentium. Totus populus in errore educatus ex simplicitate errat, is delibe-

rata

rata voluntate rectiora, cum antea sciverit, contra conscientiam ob mundanas opes, intellectu per excogitatas rationes insito lumini contrarias abusus, fraude tandem Satanæ in dubitationem ipsamqve (stupore inducto) abnegationem Dei clandestinam postea in vulgus propalatam abripitur, Imo ipsi nobis Turcæ (populus barbarus, exemplum Athei exusti dederunt.

(*a*) Lev. 24.

(*b*) Matthæi Martin. disp. de lege Dei th. ult;

§. 22.

Turcarum imperium Atheistarum colluvie abundare testatur Ricautus legatus Caroli II. Anglorum Regis, eosdemqve Museriņorum nomen amare, voce ipsa arcanam disciplinam sectæ prodente. Qvippe totum, ut enarrat autor, mysterium in abnegatione absoluta deitatis consistere credunt firmiter per svasi Naturam (Vanini Deam) sive interiorem originem cujusqve individui, communem omniumrerum cursum mutarionemq; nobis occurrentem regere Illam cœlo, lunæ, soli, stellis causam motumqve imprimere illam homini vigorem succrescendi & decrescendi uti floribus herbisqve concedere. Mirandum tot homines Constantinopoli videri qvi huic sectæ sunt discipuli qvorum pars maxima judices urbibus constituti Arabicarumqve literarum

sunt

ſunt peritiſſimi. Alteram partem Chriſtianam fidem abnegantes magno numero expleverunt, qvi in animo detectionis â via ſalutis convicti nil pluribus votis exoptant niſi omnia cum mundo finiri nec ſupremum poſt ultimam mortem judicium expectandum eſſe. Hujus qvidam ſectæ dives homo literarumqve orientalium peritus erat. Nomen Mahometi Effendi parentes dederant. Is Byzantii hoc tempore pœnam dabat blaſphemiæ adverſus Divinam eſſentiam eructatæ. Hic ut probaret opinionis impietatem impio hoc argumento utebatur: Aut non eſtDeꝰ aut nō eſt tantæ ſapientiæ qvantæ noſtri doctores eundem nobis eſſe dicunt. Nā ſi res ita, ut loqvuntur, ſeſe haberet, non mihi tamdiu vitam conceſſiſſet, omniū qvodqvod unqvam in mundo vixerunt hoſtis vitæ illius (Dei) infenſiſſimus abjectiſſime omnium de ipſo ſenſi & locutus ſum. Id plurimum mirabar, hunc, cum abnegata doctrinæ impietate & ſponſione purioris cujuscunqve fidei obſervandæ mortem evitare potuiſſet, maluiſſe incredulum mori qvam religioſum vivere. Sic autem de ſecta ſua ipſi perſvaſum fuit, ut in ipſo combuſtionis periculo diceret, qvamvis certus eſſet omnino nullam poſt hanc vitam mercedem eſſe ſperandam, amorem tamen veritatis (ecce intellectum reprobum!) ipſum obligare ad tolerandos cruciatus. Ego qvidem, inqvit Ricautus, liberrime confiteor, nunqvam

cer-

certo perſvaſum mihi de ea ſententia fuiſſe qva docetur Atheiſmum verum in mundo eſſe poſſe. Qvippe qvi adhuc putavi naturam Dei lumine naturali & ratione poſſe cognoſci. Sed invincibilis hæc obſtinacia mihi declarabat homines eſſe qvi hoc lumen horrendo modo in animo extinxerunt. Subtili hoc veneno ipſa curiæ Ottomanniæ conclavia ipſa fœminarum penetralia Eunuchorumqve animos infecit Turcarumqve præfectos æqve atqve infimæ plebis homines invaſit. Hæc adſcribere ex Ricauto voluimus ut fidem faceremus iis qvæ circa gentes barbaras dubium animis excitare poſſunt.

§. 23.

Refertur apud Gallos in media platea pœnam ignis in blaſphemos exerceri. (*a*) Qvid qvod lege Mahometi cavetur, ut qui blaſphemaverit Deum medius ſecetur. (*b*) Propria blaſphemis pœna videtur ICtis abſciſio linguæ cum id membrum, quo quis peccarit, puniri maxime debeat. Id genus pœnæ etiam in Vaninum ſtatutum legimus. Lex Valeſii Gallorum regis vult, ut blasphemus prima vice ponatur in Berlinam ſingulis diebus per menſem & jejunet eo menſe in pane & aqva. Si ſecunda blaſphemaverit, pariter ponatur in Berlinam (i. e. ad catenariam publice ponantur eo nomine inſignitam) & labrum

ſu-

superius ferro ignito scindatur, ita ut dentes appareant. Si tertia vice convictus sit impietatis labrum inferius totum abscindatur. Si qvartâ, lingva amputetur. (c) Imo aliqvando observatur perforata lingva plane crematos fuisse impios. (d) Si itaqve secundum qvalitatem delicti pœna hîc asperatur in Vaninum maxime exasperanda fuit. Nam qvi vel atrocissima in Deum loqvitur, divino tantum honori detrahit, sed qvi nullum dicit Deum aliosqve idem docet, id agit ut multi simul impii existant, qvi horrenda in Deum evomunt omnemque ipsi gloriam denegant. Nam qvem nullum credis illum nunqvam nisi simulate coles omnemqve adeo gloriam Dei sensim in mundo delebis, qvi tamen cum eo factus es ut Deus per te celebretur in illo.

(a) Boer. decis. 161. num 16. Idem Tolosæ, refert. hos aliqvot vicibus mergi in aqvis & qvasi suffocari, ita tamen ut plane moriantur.
(b) ib. num: 2. & 15.
(c) Idem ib.
(d) Hoc ipsum refert Cassan. Consvet. Burgund: tit. :/: ver. Des justices & droits d' icelles num: 59.

§. 23.

Dumqve ad finem tractationis propero, recordor in actis eruditorum Lipsiensium,

Cosmopolitani cujusdam mentionem injectam ejusqve pro innocentia Vanini argumenta declamata esse. Quibus cum placuisset opera qvaliscunqve nostra eandem facta operis recensione benigno suffragio approbaverunt. Qvod ipsum dum animo, ut æqvum est, grato percepi qvi laudari â viris bonis magni facio; Ita qvoqve istius argumenta ibi enarrata contra receptam sententiam legi. Dumqve de veritate & fide historica, non de fide sancta opinionum sit diversitas, aliam facile fero sententiam æqvo lectori committens argumentorum pondera ab utraqve parte perpendenda tum de veritate judicandum. Interim non odio in hominem sed historicorum illius ætatis consensu librorumqve vestigiis de Atheismo relictis adductus hujus criminis notam merito subiisse puto. Utinam falsa essent, qvæ omnino de illius impietate scriptores retulerunt, de salute ejus tum eò minus desperandum neqve eo major calamitas ipsi post hanc vitam subeunda fuisset! Sed verendum est ne ipsius sectatores, qvalis Baylius & alii multi in ipsius causa suam excusare velint. Qui de eo memoriæ primi prodiderunt vitam ejus mortemqve ita descripserunt ut de extrema ejus impietate conclamatum esse videatur.

§. 24.

Consvetum est, non nego, Historicis

ex

ex aliorum relatione, qvi nulla auctoritate sunt, dicta vel facta hominum referre. Notæ qvoqve voces qvibus eadem significantur, qvando ipsis, ajunt, dicunt, ferunt, suppressis nominibus homines, qvæ gesta sint. Neqve diffiteor in qvibusdam sed levibus hujus facti circumstantiis etiam hæc verba adhibita. At si sepositis his omnibus ultima verba morientis cum aliis dictis conferuntur qvilibet videt Divinum omne religionemq; totam negatam fuisse. Qvis dubitaret verba cum ipsius mente tandem obnubilata consensisse, cum si qvid ira exacutus aliter atqve antea sensisset, Deum seu naturam suam vere existentem invocare in vindictam præsentibus judicibus & omni populo potius qvam negare voluisset. Sed verba qvæ spectantibus omnibus civibus protulit mentem arguunt potentem iræ & indignationis animos qvidem hominum iracundorum ita superantis ut qvicqvid in buccam venit, dicant ad terrendos judices flagitiorum suorum. Est enim ea extremæ malitiæ in hac secta Atheorum perversitas, ut omnes luminis congeniti scintillas extinxisse animo forti & ratione melius edocta verbis testentur. Nam licet mens nondum omnis obtenebrata in utramqve partem ex naturali imperfectione dubia moliatur, tamen conscientia tandem callum obducit nec argumentorum pondere facile movetur adspirante

diabolo animum oppugnandi veritatem natura notiſſimam.

§. 25.

Qvod ipſum iis reſpondendum duxi qvi, ut quidam amicorum monuit, ultima damnati verba cum non negari poſſint, tamen non libere ſed iracundiæ & deſperationis plena mente prolata fuiſſe dicunt. Nunqvam ulla hiſtoricorum memoria proſtat qva hominem ulla religione honeſtisqve moribus licet male habitum, probari poſſit in articulo mortis, ut ægre faceret judicibus Deum plane negaſſe. Nulla enim major ineſt animis hominum reverentia qvam qvæ Deo debetur, nec ullus furor tantus qvem mortis & æternæ pœnæ mox ſubeundæ periculum in homine, qvi Deum exiſtere & juſtum judicem credit, non ita moderetur ut ejusmodi in hoc articulo perditionis inhibeat. Periculum rerum futurarum earumqve anxia expectatio in bonis extingvit iſtam audaciam qvam affectus iſte in aliis movere poteſt. At hominem probum, qvi defendunt, ſunt qvi dicunt. Sed nec in ipſo diſputationis conflictu coram judicio ſummo partibus diſſentientibus tale qvid excidit Lucilio ubi ſolent qvædam inconſiderate dicta fervide diſputantibus accidere. Verum antea cum ſimulaſſet Deum credere & neqvitiam ab imprudentibus ſto-

lidis-

lidisqve delatam caufatus effet audita poft fententia mortis, cogitata animi patefeciffe ex hiftoricis conftat. Imo ipfum juventutem inftituiffe illa doctrina qvæ Deum credere fuperftitioforum & vulgi opinionem effe proponeret: Deum colloqventibus negaffe ejusqve nullam effentiam dari aliis perfvadere voluiffe idqve capitale crimen omnes teftes & accufatores detuliffe ubiqve narratur. Non ergo tum demum negare Deum nimia vindictæ cupiditate cœpit. Si tum temporis cum primo citatus in curiam apparuiffet ftatim raptus fuiffet ad fupplicium, potuiffet qvisqvam dubitare an mentis impos ita locutus fuiffet. Sed finge hunc tantæ fuiffe malitiæ ut ille mortis timor & futuræ conditionis dubia fpes ipfum parum moviffet fufpicio etiam maleficii ob fimulatam in carcere pietatem ad eum pertinebit qvod placita hæc impia contra Deum diffeminaverit. Præterea Hiftorici hunc teftantur longo tempore crebro S. Cœnæ ufu piisqve meditationibus fe in carcere præparaffe ad mortem (feu potius ut fucum faceret pium fimulaffe) qvi ergo horror pœnæ inopinatæ aut innocentiæ dolor amentem reddere mentem potuit tam præparatam tam placidam ut ultima non nifi qvæfitus refpondendo demum promeret, non ira exacutus fententiam recitantibus ftatim acclamaret. Deniqve fi ira æftuante hæc eructavit furiofus

cur non omnia mala ſupremo ſenatui Toluſano imprecatus fuit ab hominibus vel natura vindicatrice infligenda, cum memoria pœnarum divinarum qvas vanas & nullas dixit facillime imprecationem ejusmodi imprimere excandeſcenti animo potuerit. Non ſunt verba ejus impotentis ira animi ſed probe conſiderantis qvid & qvibus verbis loqvatur. Sed tempus eſt hujus enarrationis finem facere cum ad alia animum avocat ſtudia, qvod antea fiat Atheis omnibus bonam mentem vovemus, piis reſiſtendi fervorem qvem peſtilentiſſimus error qvotidie provocat, Deoqve maximo ſempiternam gloriam.

